

ארגון יוצאי קובל בישראל



דפי מידע

מס' 12



קבוץ בית זרע, 2005: זלדה, בת קובל, ניצולה מציפורני הנאצים זוכרת. לא סולחת, לא שוכחת.

הוצאת ארגון יוצאי קובל בישראל

כו' בניסן תשס"ה - 5 במאי 2005,

יום הזכרון הכללי, 63 שנה לטבח יהודי קובל

תוכן עניינים:

עמוד:

1	דבר העורך
2	זכרונות ודברים מהלב /אלי מנדל
5	מסיבת חנוכה תשס"ה
7	על חנוכה ומסיבות קובל /אלי מנדל
9	גימנסיה עברית "תרבות", תמונת סיום מחזור /ד"ר מרדכי זיו
15	גימנסיה "קלרה ארליך", תמונת סיום מחזור /צבי חיים פולישוק
21	תמונות מארכיון קובל
24	ארכיון קובל- מכתבי טובה טננבאום
29	זלדה ורלינסקי-בוים : עולם של כאב לא נשכח
38	דורה גודיס-רופה : סיפור הישרדותה של דורה
46	יוסף גולדמן- שער העדות/ "יד ושם"
56	חנה כהן-פרל ז"ל : אני נסעתי לאש ונשארתי חיה והם הלכו
68	גיטה מושקובסקי-דרוג : העליה לארץ ישראל היתה עבורנו דבר מקודש
75	על משפחת מלמד /מלכה קדם
85	יקירי קובל שהלכו לאחרונה לעולמם
86	על יצחק מרגלית ז"ל כותב אלי מנדל
88	על ברוך ארליך ז"ל כותב ד"ר מרדכי זיו
89	על הקוזניעצים- הכליזמרים של קובל /אלי מנדל
92	הלצה /תרגום בני גבירצמן
95	מכתבים

14

15

16

17

18

19

דבר העורך:

חוברת דפי מידע זו משופעת בחומר שהולך ונאסף עבור ארכיון קובל שנועד לבני משפחות דורות ההמשך. מתוך החומר שיאסף יקרום עור וגידים האלבום של משפחת יהודי קובל. מאות רבות של תמונות ועשרות מסמכים כבר הועברו לשכפול ונמצאים בידנו ואנו מבקשים עוד ועוד. קיים יותר מחשש שחלק גדול ממורשת העיר, שלא יאסף במועד וירוכז בארכיון, יושלך בסופו של דבר... **תשומת לבכם לכך שמשפחות שאין בידנו חומר עליהם, לא יהיו חלק מהאלבום העתידי.**

לאחרונה נערכו מספר לא מבוטל של ראיונות ושיחות עם בני הדור הראשון, אך גם כאן המלאכה רחוקה מסיום. לא קל לשכנע את האנשים אליהם אנו פונים בבקשה להתראיין. בהקשר לראיונות אותם אנו מקיימים ראוי לציין את עזרתה ותרומתה של הסופרת/חוקרת בת ליוצאי קובל- **יהודית כפרי**. נושא כאוב מעלה בפנינו חברנו **אלי מנדל**, בכיר הקובלאים: עזרה הדדית לקובלאים נזקקים. אנו מודים בחוסר יכולתנו בנידון וחבל שלא קם לנו מבני דור ההמשך אדם שיוכל לעשות את שחייבים אנו לעשות למען הנזקקים. פעילות הארגון התרחבה בשנים האחרונות וגם ההוצאות גדלו: קיום ראיונות ותעודם, פרסומים והרחבת דפי המידע, וכו'. **החברים מתבקשים לתרום בנדיבות.**

יבואו על הברכה:

תודה חמה ומיוחדת לחברנו בני הדור הראשון שהשתתפו באופן פעיל בכתיבת חוברת זו. אנו מאחלים להם עוד שנים רבות של פעילות ובריאות: **אלי מנדל**, הראשון לקובלאים, איש מופלא שרוחו צעירה, שקובל "בוערת לו בעצמותיו".

צבי חיים פולישוק, שמלאו לו בימים אלו 90 שנה, שליבו רחב והוא מלא דעת. **ד"ר מרדכי זיו**, "הבנימין שבחבורה", שעל אף התקופה הקשה שעבר "מספק לנו את הסחורה" והיא תמיד משובחת. איחולי בריאות והרבה הומור לאשתו יוכבד. ואחרון חביב: **בני גבירצמן**, עיתונאי בדימוס שמתרגם עבורנו בהתנדבות, במקצועיות וללא דיחוי- אף שאינו מיוצאי קובל.

ולבסוף התנצלות: העיקרון המנחה בפרסומי דפי מידע הוא מידע "בזמן אמת" על הנעשה ועל הפעילות בארגון. אנו מודעים לעריכה בלתי מספקת, לטעויות קטנות וגדולות שנופלות בעת העריכה ומתנצלים על כך מראש. **לשיפור המצב נדרשים מתנדבים לעזרה בעריכה.**

צבי רו, הוד-השרון.

זכרונות ודברים מהלב/ אלי מנדל

תרגום מיידיש: בני גבירצמן

על תרומות ועזרה הדדית

ברצוני לספר כאן מעשייה:

עברו כבר שנים רבות מאז היה ליוצאי קובל בישראל ועד לקובלאים. משימתו של הוועד היתה לסייע לקובלאים, אנשים צעירים וקשישים, שנזקקו לעזרה, כלומר מעין מתן בסתר. וכאלה היו רבים. יום אחד קרה, שמשפחה של כמעט עולים חדשים, נזקקה ל-5000 שקל, למטרה חשובה ביותר. המצב אצלה היה מאוד לא טוב... לכן פנו לוועד בעניין עזרה. אינני רוצה להיכנס כאן לפרטים. לפני שנים רבות היו לנו בכל פסח וראש השנה בין 25 ל-30 נזקקים כאלה ואנחנו סידרנו את העניין על הצד הטוב ביותר. עכשיו הזמנים השתנו. נזקקים כמעט שכבר אין, אבל גם הדור הישן כבר כמעט לא נשאר... והדור הצעיר אינו מסוגל לטפל בעניינים כאלה.

ועכשיו – מעט היסטוריה. מה היה:

לקוט ווהלין, כשאני הייתי המינהלן שלו, הייתי שולח לנו יורק, אל בלה זאפראן, 50 חוברות, והיא היתה שולחת לכתובתי תמיד 500 דולר. הייתי שולח ללוס אנג'לס, אל הקובלאי סטולר והייתי מקבל ממנו 300 דולר. לקנדה, אל מאשה פרלמוטר הייתי שולח 30 חוברות והיתה שולחת אל כתובתי צ'ק של 40 או 50 דולר. לפאריז הייתי שולח 50 חוברות ומקבל צ'ק בפרנקים משלום יצחק ורבה, על שמי. השגתי הרבה מנויים והרבה היו משלמים. הכסף הלך לארגון ווהלין, אבל אספו אותו הקובלאים. לארגונינה שלחתי אל הוועדה הקובלאית והם שילמו עבור זה.

עכשיו קובל:

הוועדים הראשונים של יוצאי קובל נוסדו כבר בשנת 35', בתל אביב ובחיפה. היו אז הרבה מחוסרי עבודה וחולים ועזרנו להם רבות בתקופת המנדט הבריטי. בחיפה התעסקו בכך יהודה מלמד, יהודי מסודר בעל מרפדיה משלו; בדרך טננבוים, קבלן בניין; רובין, שעבד בנשר, שייקה צביק בטבריה. בירושלים היתה משפחת בר, והקובלאים שם התכנסו סביב המשפחה הזאת.

תל אביב היווה את המרכז הקבוע של אירגון יוצאי קובל. בראשית שנות ה-30 עזבו חברים את הקיבוצים. את עבודתם הראשונה מחוץ לקיבוץ היו מקבלים אצל שלמה חרי, שהיה קבלן של הובלה על ידי חמורים... והרבה מאיתנו, החלוצים, עברו אצלו ב"חדר". ואז מצאנו קובלאי קבלן בניין, יידל מילר. את "החדר" שלו עברו למעלה מעשרה קובלאים וכמעט כולם יצאו ממנו אנשי מקצוע והסתדרו היטב. אז הוקמו הוועדים הראשונים שלא ישכחו עד היום הזה.

מ-1935 ואילך חברי הוועדים הפעילים שהתעסקו בהם היו ינק'ל קמינר, גיטליס, צבי רוניק ואסתר רויטנברג, בלומקה רובינשטיין, מנדל, מוחי מוקרין ועוד. וזמן מסויים הנהיג אשר לובלינסקי את הוועד. לאחר מכן הגיעה חייקה גליקס ואחרי המלחמה נעשו פעילים לובה גלמן, אשקה גרינבלט וכן

סימה פנטורן-רייכשטול. הגיעו עולים חדשים ואנחנו ממש העמדנו כמה מהם על הרגליים. אז היתה פעילה **תמה קרביץ** וגם **צונקה מרגלית** היה פעיל. גם **טוביה ווייסברויט**. באותו זמן החלו לבנות את היכל ווהלין וכמה מאיתנו תפסו מקום חשוב בכך. כאן צריך להזכיר את **שרה'לה צוריף** שבמשך שנים תפסה מקום חשוב וביחד עמי ניהלה קופה למתן בסתר. שנינו היינו מבקרים בבתיהם של נזקקים. כן היה פעיל כגובר, **מנדל טורצ'ין**. וגם: **שמילק'ה ויקוס**, **ברוך פרויד** ו**טוביה פרויד**.

בלה זפרן, כאשר היתה בניו יורק, שלחה פעמיים בשנה אלפיים דולר. גם זה כבר הסתיים. היה לנו קשר מתמיד עם קובלאים בכל מקום הימצאם. כאן כדאי להזכיר את **ד"ר יעקב חסיס**, שעזר רבות בזמנו. כן צריך להזכיר כאן את **ד"ר מוטה'לה זיו**, שיחיה לאורך שנים, שעודנו פעיל ונאחל לו שימשיך בכך עוד שנים רבות.

וכאן אני מוצא צורך לספר על **אהרון שטיין**. לפני שנים, כאשר התדרדר מעט המצב באירגון שלנו, הגיע אלינו אהרון שטיין (כי אז פרש לגימלאות ממרכז קו"ח). בשנים האחרונות הוא העמיד את האירגון הקובלאי על דרך טובה. הרעיון שלו היה לארגן את דור ההמשך, ובמובן מסויים זה אכן עלה בידיו. כדאי להזכיר כאן, כי אביו היה בקובל פעיל מוביל הן באירגונים הציוניים והן בהתארגנויות שונות. כעת אהרון פעיל כיושב ראש של היכל ווהלין, אותו העמיד מחדש על הרגליים, הודות לאנרגייה שלו. כה לחי.

בהמשך, צביקה רז. הוא כבר כוח צעיר מדור ההמשך. הוא בעל אנרגייה רבה ואני בטוח שבכוחו זה ימשיך להיות זמן רב פעיל באירגון שלנו. מה גם שיש לצידו שתי נשים צעירות, ציפי בלומברג ומלי ורוצלבסקי, ואני מאחל להם הרבה בריאות ועבודה פרודוקטיבית, כי בקובל היו משפחותיהם מבעלי הבתים המכובדים בעיר.

נוסף לזה **מאשה ליאור**, **חיים פולישוק**, **אברהם אגבר**, **יוסף גולדמן** פעילים ביותר ומשקיעים באירגון הקובלאי, בכל התחומים, מבלי להתחשב בגילם. הלוואי שימשיכו בכך עוד הרבה שנים. ואחרון אחרון **בני גבירצמן**, שאינני מכירו... ידי זהב בתרגום הדברים שכתבתי, לטוב ולרע...

אני חייב לומר כאן, כי בהשוואה לאירגונים אחרים מוהלין, תופס האירגון של יוצאי קובל מקום בולט. אני מביע כאן את תקוותי, כי דור ההמשך ימשיך ולא ירפה מהירושה הנאה שאנו משאירים לו, כי בקובל היה נוער נהדר וגם אוכלוסיה יהודית נהדרת, שבמשך שנים רבות תמכה בישראל כבר לאחר העליות הראשונות. אפשר לומר כי אנחנו עוסקים כאן בארבעה דורות. החל מהעליה הראשונה ב-1884. עדיין עלינו, הקובלאים הנמצאים כאן בארץ, יש עוד הרבה מה להנציח ממה שהיתה פעם קובל. שכאן לנו, היהודים, כבר אין קובל קיימת. הנתונים ההיסטוריים מגלים, כי היהודים הראשונים הגיעו לקובל כבר לפני כשמונה מאות שנה. אנו מוצאים את היהודים הראשונים כבר בשנת 1400. ובשנת 1942 השמידו הנאצים וגם האוקראינים את כל האוכלוסייה היהודית.

אני רוצה כאן להזכיר, כי גם בשנים 50 - 1648, בגזירות ת"ח ות"ט, הושמדו היהודים בעיר על ידי האוקראינים בהנהגתו של בוגדן חמלניצקי יימח שמו.

תודה.

תל-אביב, ערב פסח, תשס"ה.



אלי מנדל בכיר ויקיר הקובלאים

קטע מתוך מכתב אישי שנשלח לאלי לרגל יום הולדתו התשעים

והוצאת חוברת: אלי מנדל - זכרונות (25.12.01)

... "גם בביקורים שלי בביתך, הפתוח תמיד לקובלאים, כמו בתיעוד הנפרש לפנינו בחוברת, ניכרת תרומתך לאורך עשרות שנים לקהילה. הדחף והאנרגיה המלווים את צעדיך ראויים לציון, לשבח ולהערצה. בפעילותך הציבורית הענפה אתה משמש לנו- דורות ההמשך של קובל- סמל ודוגמא של נתינה.

בעיניי גולת הכותרת של פעילותך בשנים האחרונות היא הנצחת בית הכנסת בקובל, תכנון ובניית מודל מפואר ומיוחד כל-כך. כל הכרוך בבניית המודל, פנים וחץ, מימון הפרויקט וליוויו, תיעוד כל הקשור לבית הכנסת ועוד כהנה וכהנה, הוא מעשה של איש אחד- שלך בלבד! אני חייב להכות על חטא ולציין שהייתי מאוד ספקן כשהעלית לראשונה את הרעיון באחד מכינוסי וועד קובל. זה נשמע לי בזמנו כל-כך דמיוני וקשה לביצוע. הייתי קטן אמונה ביכולתנו כוועד לממש זאת. אך אתה, מלא התלהבות נעורים שעטת קדימה, דחפת, נשאת בעול כמעט לבד ולימדת אותנו דבר מה. לימדת אותנו, הצעירים ממך בשנים, שאפשר בכל גיל לחלום ולהגשים חלומות.

אנו מאחלים לך שהדחף והחזון ימשיכו לבעור בעצמותיך וכמובן ומעל הכל איחולי בריאות ונחת מהסובב אותך."

מסיבת חנוכה תשס"ה

אנו, חברי וועד קובל, חששנו (כמו בכל שנה) מכמות החברים ובני משפחתם שיגיעו למסיבה. החשש גבר כשהחלו להצטבר הודעות על מחלות עונתיות והעדרויות של אלו מהחברים הנוכחים בדרך כלל בארועים. אולם להפתעתנו מספר האנשים שלקחו חלק במסיבה עלה על המצופה ובאו גם חברים שזה להם המפגש הראשון עם ציבור החברים הקבוע.

גם השנה ערכנו מסיבה לתפארת כמסורת מסיבות חנוכה של הארגון שהחלו לפני למעלה מיובל שנים. המסיבה גם הפעם הייתה ללא תשלום ותוך כדי כך שאנו מצמצמים בעלויות.

האולם היה מלא מפה, על השולחנות מפות ועליהן חנוכיות, שירוני חג, פרחים, סופגניות, שתייה וכיבוד רב. כמנהג השנים האחרונות, חברנו הבכיר **אלי מנדל** הדליק ביד רמה ובירך בקול צלול על הדלקת נרות חנוכה. חברנו לוועד קובל, **אהרון שטיין**, יו"ר ארגון ווהלין בישראל נשא ברכות והוקראו שירים וסיפורים מפרי עטם של החברים. **פרומה שוורץ** מקיבוץ גלאון נשאה דברים חמים ומרגשים בשם ציבור הקובלאים בני דור ראשון. **בני גבירצמן**, עיתונאי "ידיעות אחרונות" בדימוס, שהוא עצמו לא קובלאי, שהתנדב ושהשקיע כה רבות בתרגום הנמקות השופטים לגזר הדין במשפט הנאצים בגרמניה, סיפר על הקשיים שבמהלך תרגום החומר לעברית.

גולת הכותרת של הערב הייתה ללא ספק הופעת מקהלת ילדים רבת משתתפים, עולים חדשים מחבר העמים, שנתנה קונצרט שירה בעברית וביידיש. שירי חג חנוכה מפי עוללים שלחלקם זו ודאי שנה ראשונה בישראל. ההופעה המרעננת והמוקפדת הזו הזכירה לנו והמחישה לנו את מסיבות החנוכה הזכורות לבני דור ראשון מילדותו בקובל של לפני השואה ולבני דור שני את מסיבות חנוכה במולדת בשנותיה הראשונות. תודה לחברתנו **רוחה שבא**, בת דור ההמשך-מצטרפת חדשה לוועד- על שהשכילה לארגן את השתתפותה של מקהלת הילדים.

במהלך המסיבה נוצרו והודקו קשרים חדשים בין הקרואים. אנו מצפים להתעניינות ונוכחות גדולה אף יותר בשנים הבאות.

תודה מיוחדת לחברים שעזרו לנו בארגון המסיבה וניקוי האולם בגמר המסיבה. תודה מיוחדת לחברנו הוותיק והמסור בוועד מדור המייסדים- **אברהם אגבר**- שלמרות שלא חש בטוב ניצח במלוא המרץ על המלאכה.



חנוכית משפחת אלי מנדל מקובל. ברונזה, שנת 1900 בערך

נשף חנוכה בבית הספר

קטעים מזכרונותיו של מורה עברי בקובל/ יעקב קוברינסקי
(מתוך ספר קובל)

"החגיגה המסורתית לכבוד חנוכה היתה נשף הנשפים אשר לבית-הספר העברי. כמעט מיד אחרי הסוכות ניגשנו לפעולה והקדשנו שבועות של עמל לחיפוש חומר ועיבודו, לחזרות מרובות ולהכנות טכניות. בערב המיועד התאספו הילדים והוריהם בבנין בית הספר, כל הרהיטים הוצאו לחדר אחד בקצה ויתר החדרים פונו כליל ומשמשים "גרדרובה" בשביל המשתתפים בהצגה. באולם הקטן נדחקו ילדים ומבוגרים הרבה יותר מכושר קיבולו. אבל מקבלים באהבה את הצפיפות. אוירת החג יותר משהיא ניכרת בתלבושת הילדים, היא שופעת מפניהם המשולהבות ועיניהם הקורנות גיל....

והנה הורם המסך. הדלקת הנרות בלויית המקהלה. המנצח- הרינו המורה הותיק שמעון פינשטין הי"ד אשר חלקו רב בפיתוח החוש המוסיקלי של הנוער המתלמד. אחרי הפזמונות הדתיים ("הנרות הללו", מעוז צור") ניתנו כמה שירים חדשים מתוצרת הארץ... והנה בא התור להופעות בעלות תוכן לאומי. פרוץ מרד החשמונאים בכפר מודיעין, ביום ספור התני"ך על אליהו הנביא, סיפורו של שלום-עליכם "מעוות של חנוכה" ועוד... שירת "התקווה". הנשף תם ונשלם. הקהל מתחיל לצאת ללא חיפזון. ההורים נפרדים מהמורים בלחיצת ידים ידידותיות ובהבעות תודה והכרה. ואכן הכל מודים שכדאי היה להשקיע את המרץ הרב, כי הרי נשף זה מהווה את גולת הכותרת של כל העבודה החינוכית. "



המקהלה במלוא הדרה, הופעה שהזכירה את הנשפים שנערכו אי-אז בעיר קובל

על חנוכה ומסיבות קובל

אלי מנדל, ינואר 2005

תרגום מיידיש: בני גבירצמן

הנרות הללו שאנו מדליקין לזכר חנוכה של כל הדורות. לזכר המכבים שבמשך למעלה מעשר שנים ניהלו מלחמת דמים נגד היוונים ושיחררו את בית המקדש מאלוהיהם זאוס. ושושלת החשמונאים מלכה למעלה מ-160 שנה עד חורבן בית שני. וכך נדדנו דורי דורות בארצות הגלות וחג חנוכה נותר כסמל למלחמה ולגאווה, עד ששיחררנו מחדש את ארצנו וחנוכה הוא שוב חג החופש. לא כל פח שמן מצאנו, כדי שיהיה נס השיחרור, אלא הרבה שנים של דם ומאבק והרבה קורבנות שילמנו על שיחרור הארץ.

וכך אנחנו חוגגים כל שנה – אנשי קובל הראשונים שבאו (ארצה) לפני 80-70 שנה. קובלרים מעטים היינו. במשך השנים, כמו כל היהודים, שירתנו את המדינה, בנינו את היכל ווהלין וכאנשי קובל חוגגים אנו יפה מאוד את חנוכה.

בשנים האחרונות הבאנו כוחות חדשים, דור המשך, כי הראשונים כבר יצאו מהזירה. הגיעו אלינו כוחות חדשים, שנולדו בארץ, הרוצים להמשיך את זכר הדורות. שכן בקובל היה נוער נהדר באופן נדיר וגם חברה ציונית נאה, שהושמדה על ידי הצורר הנאצי. על קירות בית הכנסת הם השאירו לנו צו לדורות, לזכור ולא לשכוח.

השנה הצלחנו, הודות לכוח ישן-חדש, **רחל שבא** (בת משפחות **שוורץ** ו**סמולר** מקובל), מורה שנולדה בארץ. היא הביאה למעלה מעשרים ילדים קטנים, שזה עתה עלו ארצה ממזרח אירופה, שהגישו לנו, הקובלאים, קונצרט נאה של מנגינות יהודיות וגם מספר מערכונים יפים. עד השנה לא היה לנו קונצרט כזה. לכך נוספו שולחנות נאים, ערוכים עם כיבוד, וקהל נאה של זקנים וצעירים עם ילדים, שזה היה מחיה נפשות!

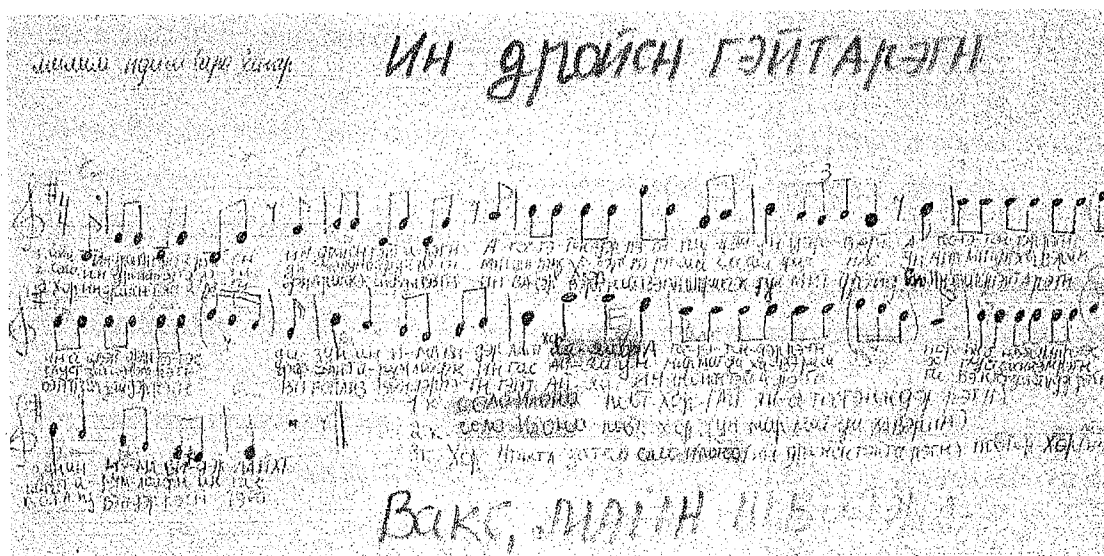
באופן כללי, כבר עשרות שנים שאנחנו, אנשי קובל בישראל, עורכים בחנוכה מיפגשים נאים לזכר מה שהיתה פעם קובל. ברצוני לספר כאן, כי בתחילת שנות העשרים בקובל, היה בקובל "אוצילישצע" (בית ספר) של **ווינברג**. ובאוצילישצע למדו הילדים מהמשפחות הטובות והעשירות ביותר. ווינברג עצמו היה גבר בריא ונאה, ומראשוני הציונים בעיר. ובבית הספר החל להתרקם אירגון הצופים הראשון של **לוסיה חודורוב**. השומר הצעיר, החלוץ וגם החלוצים הראשונים היו מבית הספר של ווינברג. וכאן אני רוצה להזכיר ערב חנוכה יפה. בית הספר נמצא בחצר **גרשטנוביץ**. היו אלה חדרים גדולים. שבוע לפני חנוכה, הכינו אמותינו מיני מאפה שונים והמטעמים הטובים ביותר היה לביבות כוסמת חמות, שאף שונא לא יידע את טעמן...

אנחנו, הילדים, קישטנו יפה את הכיתות. ויינברג הביא חנוכיית כסף יפה. כמה שבועות קודם לכן כבר הכנו שירים יפים. כבר אז היו מנגינות יהודיות ורוסיות (כמו) אויפן פריפעטשיק ברענט א פייערל. על כל ההיסטוריה, איך החשמנאים עם הכוהן מתתיהו ידעו אז רק מעט. בערבי כל שמונת ימי חנוכה שיחקו בקלפים והילדים סובבו את סביבוני החנוכה (עם האותיות) נ.ג.ה.ש. (נס גדול היה שם).

ופה צריכים להזכיר, שהיתה אצלנו תקופה שבה השתנה המצב (היו תהפוכות במצב) הפוליטי. בשנות העשרים (ב-1920) הכולשביקים עזבו את קובל והשלטון עבר לפולנים. המצב הכלכלי היה קשה. הערים והעיירות סבלו מהכנופיות של פטלורה ושל מאכנא ואחרים. פוגרומים היו בכל הסביבה – אבל קובל יצאה מכך במספר קטן של קורבנות.



מסיבת חנוכה תשס"ה. אלי מנדל מדליק נר שלישי של חנוכה.



חנוכה תשס"ה. מקהלת ילדים עולים מחבר העמים.

גימנסיה עברית "תרבות"

תמונת סיום מחזור מאי 1937

כותב בוגר המחזור: ד"ר מרדכי זיו (ליברזון)

25 תלמידות ותלמידים בוגרים במחזור גימנסיה עברית "תרבות" 1937. הצילום מטה נעשה בטקס "ימים" לפני הבגרות ("סטודניובקה" בפולנית). הבוגרים עומדים בשתי שורות. המורים ומנהל הגימנסיה יושבים.

שורת המורים: שורה תחתונה (יושבים) מימין לשמאל: פרופ' דוד ארליך, מורה לפולנית, י"ד. פרופ' שמעון רובינשטיין, מורה לעברית, ז"ל בישראל. פרופ' יוסף אברך, מורה לתנ"ך והיסטוריה עברית, י"ד. פרופ' משה רוזנפלד, מורה למתמטיקה ופילוסופיה, ז"ל בקובל. פרופ' אשר פרנקפורט, מנהל הגימנסיה העברית "תרבות", י"ד. פרופ' בלנקה כשר, מורה לגרמנית והיסטוריה כללית, י"ד. יעקב קופצ'יק, מזכיר הגימנסיה, עיתונאי, שחמטאי, י"ד. פרופ' מרדכי לייאר, מורה ללטינית והסטוריה של רומא ויוון, י"ד. פרופ' ד"ר אידה צוויגל, מורה לפיזיקה וכימיה, י"ד. פרופ' פרוינד לנה, מורה לאנגלית, י"ד.

הבוגרים: שורה אמצעית (עומדים) מימין לשמאל: ליברזון מרדכי, ריידר אברהם, י"ד, פרויד יוסף, גולדשמיט אהרון, י"ד, וולך מינה, טושמן יוסף, פינקלשטיין תמר, י"ד. טסלר ינטה, י"ד. לנדאו נירה, י"ד. יוסף מילשטיין. בס יצחק, י"ד. טברסקי חיה, י"ד. זיידל חנה. פרשטיי יעקב. שורה עליונה מימין לשמאל: ורנר דבורה, י"ד. ממט לאה, י"ד. טורצין יצחק. קופטשיק אסתר, י"ד. בכובר חיקה, י"ד. ויגר סניק אביגדור, י"ד. (גיל-לא) אחד מהבוגרים: עוזר ומזכיר הגימנסיה. י"ד. בילורי חנוך. פרל חנה. פרנקפורט יהושע, רייכשטול איטה, י"ד.



1937- געגועים אהבות ובגרות בקובל

על בוגרי המחזור, רשם בן המחזור-

ד"ר מרדכי זיו (ליברזון)

ע"פ הסדר המופיע בתמונה:

1. ליברזון (זיו) מוסק מרדכי (מוטלה), בן 18, בחיים, רופא ד"ר:
תלמיד הגימנסיה מכתה ג' ועד סוף כיתה ח'. בעל בגרות "תרבות" עברית בלבד. תלמיד מהטובים ומהחרוצים. ספורטאי מוביל בענף הקרח בחורף עם מדליות. חבר מהשורה ב"החשמונאים" הצעירה עד גיל 18 כשמורו לכדורגל הוא כיום פרופ' מיכאל ("מושקלה") פרידמן שהיה גם קולונל בצבא הפולני.
2. רייזר אברהם (אברמלה), בן 18, י"ד:
הכי קטן בכתה. רק ב- 38 צמח לפתע וגדל ונהיה הגבוה בכתה- פנומן ביולוגי. תלמיד מתמיד וטוב. נספה בשואה עם הוריו וכל בני משפחתו. היה להוריו חנות מכולת גדולה ומצלחת. אבא שלו ינקל רייזר הי"ד יהודי חם חכם ואוהב נוער. אהבתי לבוא אליהם הביתה. זכורה לי אמו- אמא עברייא עם לב חם ורגיש לזולת, ואחיותיו- אחיות נהדרות ויפות.
3. פריד יוסף (יוסלה), בן 18, חי בארץ. פרדסן בהרצליה:
אבא בנה את הבית בן 3 הקומות שבו התקיים הבי"ס העברי הראשון בעיר "הרצליה" על 7 הכיתות שבו. יוסף היה תלמיד חרוץ, מתבודד מהכתה, לעיתים קרובות חולה. סיים בהצלחה את התיכון, עלה ארצה בשנת 37/38 ונהיה לפרדסן בהרצליה והסביבה. לא שמר על כל קשר עם בני עירו. לא ידועים פרטים נוספים עליו.
4. גולדשמיט אהרון (אהרלה), בן 18, י"ד:
תלמיד מחונן במתמטיקה עד לבגרות. תלמיד טוב ביתר המקצועות. חבר טוב ונוח לבריות. אהבתי אותו כחבר לויאלי ושקדן.
5. וולך מינה (מינהלה), בת 18, ז"ל. נפטרה בארץ. אחות ב"הדסה" הר-הצופים:
תלמידה בינונית וחרוצה. לבושה ונקייה למופת. עשתה את הבגרות בציונים יפים. חברה טובה ועדינת נפש. הוריה גרו בעיירה על יד קובל. עלתה ארצה ב 1937 ונהפכה לאחות ב"הדסה" ירושלים. בוגרת מצטיינת של בית הספר לאחיות בהנהגת הנרייטה סולד.
6. טושמן יוסף (יוסלה), בן 21, ז"ל. נפטר בארץ, יו"ר התלמידים. מורה, מנהל בארץ:
מהבולטים בתכונותיו המנהיגותיות בכתה ובגימנסיה כולה. היה תלמיד בינוני-טוב. אהב הרבה לישון ואני לא נתתי לו... הייתי מכין אותו לבחינות ומלווה אותו בלימודים עד 10 בלילה. היה יו"ר שלטון התלמידים בגימנסיה. סמכותי מאד. סיים סמנריון למורים "תרבות" בוילנה ועלה ארצה ב- 1949. נישא לרעייתו אלה, לבני הזוג לא נולדו ילדים. נפטר בגיל 72 מהתקף לב. היה מנהל ב"ס "גורדון" בהרצליה- קבל פרסים בתור מורה, מחנך ומנהל. אהבתי אותו, הערכתו תכונות המנהיגות שלו. כשנפטר היה חסר לי מאוד-מאד. יהיה זכרו מבורך לעדי עד. יוסלה, חברי הטוב, עוד ניפגש!
7. פינקלשטיין תמר (תמציה, תמי), בת 18, י"ד. נספתה עם בעלה ותינוקות:

חבבתיה והיא מאוד רצתה אותי כחברה לחיים, אך עוד לא בשל הייתי לזוגיות בחיים. היא הכירה את חבר חייה מחוץ לקובל. התחתנה וילדה בת. נספתה עם משפחתה והוריה בקובל. אביה **ישראל פינקלשטיין**, רוקח במשלח ידו ובעל בית-מרקחת משגשגת ופרפומריה ב"שטאט", בורשבסקה אחרי הטוריה. המשפחה גרה בוילה יפהפיה. ולמרות הכל הלכתי לדרכי...

8. **טסלר ינטה** (ינטלה), בת 18, י"ד:

תלמידה חרוצה מאד. שקדנית, שקטה ומסוגרת בעצמה. תמיד ריחמתי עליה כי היתה מבודדת בכיתה. סיימה בהצלחה את הגימנסיה. פרטים יותר עליה לא ידועים לי. נספתה עם הוריה ובני ביתה בבכורה.

9. **לנדאו ניורה** (ניורוצ'קה, ניורלה) י"ד. נישאה לעו"ד **בנימין רייבר**, ניספו עם בן בגיל שנתיים. חרתה בפולנית על קיר בית הכנסת: "ניורה רייבר-לנדאו תמות היום. מה מאד חפצתי לחיות." ניורה, זה סיפור חיי: היפה בכיתה, היפה בגימנסיה. החכמה בכיתה ובגימנסיה. תלמידה מבריקה ומצטיינת בכל המקצועות. אני הייתי מאוהב בה מאד והיא חיבבה אותי באופן ברור ומופגן. אך לא יותר מזה. לא היה לי האומץ להזמין לקולנוע. הייתי תמיד טרוד בשעורי בית לפרנסתי ובספורט שאיזן את המתח שהצטבר בגוף ובמוח. ניורה סיימה את הגימנסיה בהצטינות. היא התחתנה לעו"ד **בנימין רייבר** וילדה לו בן. נספתה עם משפחתה ואחותיה **סילביה** ו**מאשה** והוריה **אריה** ו**בלה לנדאו**. אחיה היחיד - **חיים** - עלה ארצה, היה חבר קבוץ, נשוי עם ילדים. נפטר בארץ. את ניורה אזכור כל חיי. בגן עדן נפגוש אותה...

10. **מילשטיין יוסף** (יוז'יו), בן 20, ז"ל. נפטר בארץ. יבואן תבואות בחיפה:

בן יחיד להוריו. משפחה מהאצולה היהודית בקובל. משפחה מסונפת. חלק עלו ארצה והסתדרו יפה. ההורים נשארו בקובל ונספו בשואה. יוז'יו עלה ארצה, הפך לסוחר תבואות בחיפה, בנמל. הקים משפחה. נפטר צעיר.

11. **בס יצחק** (איצלה), בן 21, י"ד:

המבוגר בכיתה. בא אלינו לשביעית והשמינית ממחזור קודם שסיים ב"תרבות" בכדי לעשות את הבגרות החיצונית (ה"אקסטרינית" הפולנית) והצליח. השקיע בלימודים הרבה מאוד עמל. אני תמיד הערצתי את נחישותו להגיע למטרה - להיות בוגר אוניברסיטה פולנית בוורשה, או למברג, או וילנה. נשאר בקובל וניספה עם הוריו. היו ממשפחה בעלת מעמד, סוחרים אמידים בעיר העתיקה (שטאט). יהי זכרו ברוך.

12. **טברסקי פופה ליבה חיה**, בת 18, י"ד. בת יחידה של הרב ר' **טברסקי נחום משה זצ"ל**.

תלמידה מבריקה - הראשונה במחלקה. יפת תואר:

פופה הייתה התלמידה הממוצעת-גנים של הוריה וסביה. ממש ראש של גאון בכל המקצועות. הכל הלך לה קל ובקלילות. ויפה, כמה יפה היתה, אבל מאד מאופקת כיאה לבתו של רב. סיימה את הגימנסיה, התחתנה כמו אצל הרבנים, הולידה שני ילדים ונספתה עם כולם בשואה הי"ד.

13. **זיידל חנה** (חנהלה), בת 18, חיה בארה"ב. נשואה, דודנית של חנה פרל:

בת דודתה של חנהלה פרל. גרה בארה"ב, נשואה לקובלאי, סבתא לנכדים. ביקרה בארץ פעם אחת, נפגשנו ושמחנו איתה. כתלמידה היתה בינונית. סיימה בכבוד את התיכון.

14. **פרשטיי (תבין) יעקב אליהו** (אלי), בן 18, ז"ל. נפטר בארץ, תל-אביב. נשיא מסדר ז'בוטינסקי, ממנהיגי בית"ר בלוצק, בוועהלין ובארץ. היה אחד מסגניו הקרובים של מנחם בגין:

אלי היה תלמיד בינוני. עזרתי לו בבחינה לשפה הלטינית. העברתי אליו התרגום מלטינית לעברית של קיקרו (ציצרו). חבר טוב, אהבתי עד ליומו האחרון לחייו בתל-אביב. גיבור ההתנגדות נגד

- הבריטים. איש גיבור! בא מהמעמד הבינוני-גבוה של סוחרים בלוצק. הוריו נספו בשואה. אחותו זמרת במקהלת היכל התרבות, נפטרה בארץ, בעל ובן רופאי שיניים.
15. **ורנר דבורה** (דבורלה), בת 20, י"ד:
- תלמידה רצינית, פילוסופית, חרוצה, מתבודדת, גבוהה. נספתה בשואה עם הוריה.
16. **ממט לאה** (לאהלה), בת 18, י"ד:
- יפה, צנועה, רצינית, תלמידה בינונית. סימה בכבוד התיכון. נספתה בשואה.
17. **טורצין יצחק** (איצהלה), בן 18, בוגר האוניברסיטה העברית בירושלים, בוגר "סורבון" בפריז. חי בפאריז, רופא, ד"ר, מתמטיקאי, פילוסוף. אלמן, 2 בנות תאומות, רופאות. בן מהנדס:
- תלמיד מחונן במתימטיקה ופילוסופיה וביתר המקצועות טוב. רציני. חבר השומר הצעיר ופעיל בקן. אחרי סיום הגימנסיה נוסע לאוניברסיטת ירושלים ומתקבל לפקולטות למתמטיקה ופילוסופיה. מסיים לימודיו ומתגייס לבריגדה ומגיע לפריז. מתחיל לימודי רפואה, מסיים בגדול ונהיה רופא רנטגנולוג-רדיוולוג בפריז. מתחתן **לסוזי** לבית **פריזט** מקובל, נולדים לו 3 ילדים:
- התאומות דליה ודניאלה היום רופאות בפריז. ובן לוסיין, מהנדס, בוגר פוליטכניון יוקרתי, נשוי לפסקל ואבא לשתי בנות בוגרות אוניברסיטות בפריז. אחיו **מנדל טורצין** נפטר לא מזמן, יתר אחיו נפטרו בארץ. אני אוהב את איצהלה, מעריך ומעריך אותו. חביב, חכם ויהודי טוב לב. רעייתו סוזי, אשה יפה ותרבותית נפטרה.
18. **קופטשוק אסתר** (אסתרקה), בת 18, י"ד:
- בתו של גזבר ומזכיר הגימנסיה "תרבות". תלמידה בינונית. נספתה בשואה עם בני משפחתה. אחיה גר בארץ ברמת השרון.
19. **גריזר חיקה** (חיקלה), בת 19, י"ד:
- תלמידה בינונית. חברה טובה. חביבה מאד. צנועה. סיימה הגימנסיה ונספתה בשואה עם הוריה. אחיה, **חיים בכור**, היה בארץ שוטר וקצין במשטרת ישראל בחיפה. נפטר צעיר בשנותיו.
20. **וייגר סניק-אביגדור**, ז"ל. לוחם בצבא האדום. נפל בקרבות נגד צבאות גרמניה הנאצית. תלמיד בינוני. קרוב משפחה שלי. אמי היתה נפגשת עם הוריו והם באו אלינו במוצאי שבתות לעוגה "פין-קוכע" ותה עם הרבה סוכר ולימון שאמי ידעה להכין ולארז למופת. סניק גויס לצבא האדום ב-1939 ונלחם נגד הגרמנים ומת מות גיבורים בתור קצין, סגן-לויטננט, בחזית האוקראינית.
21. **בילוריי חנוך** ("הנוכל"), בן 18, ז"ל. נפטר בארץ, ד"ר פרופ' פקולטה לחקלאות ברחובות ובמכון הוולקני:
- תלמיד טוב וחרף. עשה את הבגרות האכסטרנית ב-1937 והפנימית של "תרבות". עלה ארצה. סיים פקולטה לחקלאות ברחובות ועבד בתור אגרונם לנושאי אדמה צחיחה, מדברית. נהפך למומחה בעל מוניטין עולמי. נסע ליעוץ לאוסטרליה מספר פעמים. גר ברחובות, בתו רופאה. בנו נשוי +2. אלמנתו רחל ד"ר לחקלאות, בוגרת האוניברסיטה העברית.
22. **פירל (כהן) חנה** (חנהלה), בת 18, ז"ל. נפטרה בארץ בתאונת דרכים ברחובות. בוגרת האוניברסיטה העברית בירושלים בביווגיה ומיקרוביולוגית:
- תלמידה מבריקה. הראשונה בכיתה. בגרות פנימית וחיצונית ממלכתית. סטודנטית באוניברסיטה העברית בירושלים. בוגרת ביווגיה. עובדת בקו"ח ברחובות עד לפנסיה. נשואה לפרופ' לשק אלכסנדר כהן, מדען בעל שם מקומי ועולמי בתחום הוירוסולוגיה, מרצה, ממנהלי ומובילי המחקר במכון הביוולוגי בנס-ציונה. לחנה בן, יורם, נשוי עם נכדים, גר בנחל עוז. הבת רותי,

ספרנית בנס-ציונה. חנה נספתה בתאונת דרכים לפני זמן לא רב ברחובות. אהבתיה מאוד. החברה הותיקה שלי מגן ומבי"ס "הרצליה" ובתיכון. תלמידה מחוננת. חברה טובה. נאמנה, צנועה, לא אוהבת להתבלט בלבוש ובהתנהגותה היום-יומית. יהיה זכרה ברוך. בגן עדן נפגש.

23. **פרנקטורט** (פרט) **יהושע** (נוניק), בן 18, חי בארץ. עו"ד. נשוי, 2 בנות, נכדות ונינים: תלמיד מוכשר ומצטיין. חרוץ, חבר לויאלי לכולם. ספורטאי. מתבלט בכל הכיוונים- בלימודים, בחברה ובאירגון הנוער בגימנסיה. בן דוד של מנהל הגימנסיה **אשר פרנקפורט** י"ד. עלה ארצה, נשוי לאדלה. להם 3 בנות נשואות, נכדים ונינים. היה שנים פקיד גבוה בקו"ח הכללית ואחר כך עבד 20 שנה בתור עו"ד במשרד החוץ.

24. **רייכשטול איטה** (איטקלה), בת 18, י"ד: תלמידה בינונית. חרוצה. שקטה. נאה ומפותחת לתפארת. סיימה הגימנסיה יפה. נספתה בשואה עם הוריה ובני ביתם.

שורת סגל המורים:

1. **דוד ארליך**- מורה לפולנית. נשוי למורה לגרמנית ולהיסטוריה- בלנקה כשר. נספה בשואה.
2. **שמעון רובינשטיין**- מורה לעברית ותנ"ך. עלה ארצה ונפטר כאן.
3. **יוסף אברך**- מורה לתנ"ך, עברית והיסטוריה. המחנך שלי מכתה ג' ועד לבגרות. נשוי עם 2 ילדים. נספה בשואה עם בתו הקטנה שאחז ביד שמאל. איבד את יד ימינו בתאונה בטחנת קמח בעיירה מלניצ'ה והוא נער צעיר. היה בית"רי שרוף. מורה מחונן. נואם בחסד. היסטוריון מבריק. קרוב שלי מצד אבי החורג **יונה בטר** ממלניצ'ה.
4. **משה רוזנפלד**- מורה למתימטיקה ולוגיקה בשנת הלימודים האחרונה. חולה אסטמה, נשוי בלי ילדים. נפטר כשסיימנו את הבגרות.
5. **אשר פרנקפורט**- מנהל הגימנסיה. מנהיג בעל שיעור קומה. העמיד את הגימנסיה במקום גבוה מבחינת ההוראה. נפטר בשואה בגיל 45. נשוי, אבא לבן יחיד. כולם ניספו.
6. **בלנקה כשר**- מורה לגרמנית והיסטוריה כללית. קפדנית, רצינית מאוד. עם זאת בעלת לב טוב עם יחס אוהד לתלמידים. אותי אהבה במיוחד, הייתי מהתלמידים הטובים שלה לשפה הגרמנית. את הסימפטיה שלה אלי, אשר הפגינה בצורה דיסקרטית, לא ניסיתי לנצל לטובתי. הכל נשאר בגדר יחסים קורקטיים בין מורה לתלמידה ותו לא. אחר כך התחתנה למורה לפולנית. נספתה בשואה.
7. **יעקב קופצ'יק**- הגזבר והמזכיר של הגימנסיה. היה גם מהעורכים המובילים בעיתון "קובלר שטימע" וכן שחמטאי מחונן בעיר. מלא הומור חיובי, אהב בדיחות ולהשתעשע ולהתחבר עם התלמידים- ידיד גדול של התלמידים בגימנסיה. כך הרגשתי אותו, כך הערצתי אותו וכך אזכור אותו כל חי! נספה עם רעייתו וילדיהם בשואה. בן יחיד שנשאר בחיים עלה ארצה וגר ברמת השרון. האם עודנו בחיים?
8. **מרדכי לייאר**- המורה ב-ה- הידיעה ללטינית והיסטוריה של יוון ורומא. מרדכי הי"ד יליד ובוגר האוניברסיטה בקרקוב. מורה לדוגמא. פדנט. מדויק. השיעור התנהל עם השעון על השולחן והכל דפק כמו מכונה אלקטרונית מדויקת.

9. ד"ר אידה צוויגל- מורה לפיזיקה וכימיה. מורה מוכשרת, מחוננת. בגיל יחסית גבוה התחתנה וילדה שני ילדים. ניספו בשואה י"ד. שני אחיה היו מורים ידועים. ד"ר צוויגל מנהל סמינריון למורים בירושלים והשני, גם הוא ד"ר, מנהל הסמינריון למורים בוילנה "תרבות"- ניספה בשואה.
10. לנה פרויד- מורה לאנגלית. יחסית חדשה בגימנסיה. לא לימדה אותי- אני סיימתי לימודי גרמנית. לא נשואה. נספתה בשואה.

דפים אלו כתבתי מתוך רגשי כאב עמוק ואבל על החברות והחברים, ומהם כמה שהיו אמהות ואבות לתינוקות, שניספו לרצח עמנו הגרמנים, הפולנים, האוקראינים, הליטאים, הלטבים, האסטונים, הביילורוסים ויתר עמי אירופה ששיתפו פעולה ברצח עם נוראי שלא היה כדוגמתו מימי בראשית. אין דבר שירגיע אותי בכאבי האין-סופי והכמיה לנקמה! אל נקמות אלוהים!

על לימודים עבריים בקובל/ ד"ר מרדכי זיו-ליברזון

העיר קובל נוסדה במאה 14-15. לימודי העברית היו חלק של לימודי שפת הקודש, תנך, תלמוד שהתקיימו בחדרים של בתים פרטיים. במאה העשרים כמה רשת בתי ספר בעברית וביידיש בכל פולין וכן בקובל. הגימנסיה העברית בקובל נוסדה ב- 1925/6. מיסדה היה **אשר פרנקפורט**. קיומה נמשך עד לכניסת הסובייטים לקובל ב- 1.9.39. הגימנסיה נסגרה וביחד איתה שני בתי הספר העממיים: "הרצליה" ברח' פומניקובה ובי"ס ע"ש ד"ר קלומל בעיר העתיקה, ברח' בריסקה. מנהלה האחרון של בי"ס "הרצליה" היה **יעקב קוברינסקי**. בבי"ס העממי "הרצליה" היו 7 כיתות. בכיתה שישית, עם סיום השנה, חלק מהתלמידים המשיכו דרכם לגימנסיה "תרבות". הם התקבלו לכיתה ד' במסלול לימודים של 5 שנים עד לסיום כיתה ח', במאי של כל שנה. רק 20-30% של תלמידי בית ספר העממי עברו לגימנסיה. היתר התפזרו לכל מיני כיוונים- לימודי מקצוע טכניים, חייטות עלית, מסחר וכו'. בגימנסיה "תרבות" ב- 8 כיתות מא' ועד ח' היו ביחד כ- 250-300 תלמידים לכ- 20 מורים. המגמה של החינוך והלימודים היו- הכוונה לארץ ישראל. ובהתאם לכך נבנה הקוריקולום של הלימודים בכל שנה ושנה. נדרשה רמת לימודים וכישרון על מנת להסתגל למסגרת הלימודים בגימנסיה העברית. ההשכלה והדרישות היו ברמה הכי גבוהה במחוז ווהלין ובפולין כולה. בקובל, כמו בין הגימנסיות בעלות מוניטין אליטיסטי שקשה היה להתקבל אליהם, המועמד נדרש לעבור בהצלחה את כל מכשולי הכניסה- שלוש בחינות: בעברית, בפולנית ובמתימטיקה. עד ליולי 37 היו בפולין כולה רשת גימנסיות עבריות תחת השם "תרבות" כאשר המרכז החינוכי היה בוורשה. הגימנסיות היו מפוזרות מקובל ורובנה שבווהלין ועד וילנה, ביאליסטוק, גרודניה, ברסט ליטובסק, למברג- בדרום, קרקוב, לודז', וורשה. בסך הכל 10 גימנסיות. בנוסף היה בוילנה ובוורשה- סימנריון דו-שנתי להכנת מורים להוראה. לגימנסיות באו מורים בוגרי אוניברסיטאות שבפולין ומחוץ לפולין עם תארים פרופסור- הרמה של B.A, או עם תואר M.A וכן PhD. בסגל המורים בגימנסיה "תרבות" בקובל, בתקופה למדתי, היתה רק אחת בעלת התואר ד"ר- הלא היא ד"ר **אידה צוויגל**- מורה לפיזיקה ולכימיה. לתקופה קצרה הצטרפו לגימנסיה מורים לפולנית: ד"ר קציקה- **אהרון קצינסקי** וד"ר **משה פלר**. מנהל הגימנסיה הנערץ, אשר פרנקפורט, סיים אוניברסיטה באודסה.

במאי-יוני 37 סיימו את הלימודים ויצאו למרחבי החיים בתור בוגר-בוגרת לתפארת של גימנסית "תרבות"- עם מסלול פתוח לכל האוניברסיטאות באירופה ובאמריקה. ללימודים באוניברסיטאות של פולין נדרשה תעודת בגרות מיוחדת, ממשלתית, אותה היינו צריכים לעבור בתור אקסטרניים- בוגרי חוץ בגימנסיה הפולנית השכנה ע"ש יוליוש סלובצקי. ב- 1937 עברו מבחנים אקסטרניים לבגרות הפולנית 8 בוגרים בלבד מתוך ה- 24.

גימנסיה "קלרה ארליך" -

תמונת סיום מחזור 3-1932

כותב בוגר המחזור: צבי חיים פולישוק

מתוך כ- 40 תלמידי המחלקה ועוד כמה תלמידים אכסטרניים סיימו בהצלחה בשנת 3-1932 את בחינות הבגרות (מטורה) 18 תלמידים (3 בנות, 15 בנים) המצולמים למטה:

שורה עליונה (עומדים) מימין לשמאל:

פרידמן משה (חי בוורשה). גבירץ יוסק'ה (חי בארץ). שפק יצחק ז"ל (חי בארץ - מאפיית אחדות).

שורה שניה (עומדים) מימין לשמאל:

ברג (בוגר מקמין קישירסק). יוקלזון (נחום?). זלמן גורין. שמואל גילדברג - גלבוע ז"ל (חי בנתניה).

דוניץ תמה (בוגרת מחלם). סורקיס. רעיה קרמר (אשתו של שכנא גוברמן. אחיה היה בליכוד

בת"א). אופולינר (וולודיה) זאב. וליצ'קד (בחורה מחלם). ביק יצחק. וינשטין בנימין ז"ל (גמר

רפואה באיטליה, חי בארץ). אנטין יעקב (משפחת קבלנים ורבנים). צבי חיים פולישוק. רייס

אריה (חי בארץ?).

שורה תחתונה (יושבים) מימין לשמאל:

גודקובסקי (מורה למתמטיקה, פולני). פריד (מורה לפולנית נשוי לתלמידה בוגרת מחזור 32).

קלרה ארליך (מנהלת הגימנסיה). ניקרשובה (המפקחת בזמן הבחינות, נציגת משרד החינוך).

שניצלר (מורה להסטוריה, אשת ויסברג נתן?) ויסברג נתן (מורה למתמט'). רסלר (מורה גרמנית).



על בוגרי המחזור ומוריו מספר צבי חיים פולישוק:

1. **פרידמן משה** - היה יתום מאב. אמו תופרת, היתה הלולה בר של נשות קובל העשירות. סיים גימנסיה "תרבות" ולאחר מכן נסע לפריז, שהה שנה וחזר. נכנס לשנה ל"קלרה ארליך" מתוך כוונה לקבל תעודת גמר (מטורה) מוכרת ע"י משרד החינוך הפולני. למד בורשה עתונאות. הוציא בתרגום לפולנית קובץ נבחר מיצירותיהם של הקלסיקאים באידיש. קראתי את הספר הזה (קבלתי ממנייה קוזאק-גולדשטיין) דרכו הכרתי קצת מן הקצת של הקלסיקה באידיש. ביקר בארץ כמה פעמים. עליו כתב ד"ר **מרדכי זיו**. היה כדורגלן ושיחק בקבוצת החשמונאים בקובל. חי כיום בורשה.
2. **גבירץ יוסקה** ז"ל - אבא היה שותף במחצבות קלוסוב, לשם הגיע הרבה נוער יהודי-חלוצי שהתעתד לעלות ארצה ושם עבר את הכשרתו. עבד אצל האפוטרופוס לנכסי נפקדים. חי בארץ.
3. **שפק יצחק** ז"ל - עבד במאפיית "אחדות". אביו עבד בעמילות עם סוחרי קובל. במשפחה היו עוד שלושה בנים ובת. אח אחד - אהרון - ניצל והיגר לארה"ב אחרי המלחמה. יצחק הלך לעולמו לפני כמה שנים.
4. **ברג** - הגיע לגימנסיה לכיתה ו'. חי בארץ, לא נפגשתי איתו כאן אף פעם. יליד קמין קושירסק.
5. **יוקלזון** (נחום?) - למד בגימנסיה "תרבות" והגיע לקלרה ארליך לכיתה ו'. אביו היה פקיד במשרד עו"ד. היה רשען בהליכותיו אבל עילוי בעיקר בשפות. ספרו עליו בבדיחות הדעת שהיה מגלח מחצית פניו והמחצית השנייה משאיר לעתיד לבוא... היה בארץ, בשנות הארבעים המאוחרות, היגר לאמריקה - דטרויט.
6. **גורין זלמן** - אביו היה קצב שדאג מאוד לילדיו. היה חברי הקרוב. הגיע לק. ארליך לאחר סיום ב"ס עממי פולני. היה תלמיד טוב. נטה קצת לקומוניזם וכשהגיעו הסובייטים התאכזב חיש מהר. סיפר לי עליו **דב-ברל גוטמן** כי פגש אותו אחרי המלחמה בלמברג, מריר ומאוכזב. האם עודנו חי?
7. **גולדברג שמואל** - היה בן יחיד להוריו. סיים לימודיו בגימנסיה "תרבות" ונתקבל לכיתה שביעית בק. ארליך. אביו שהיה סוחר יערות בשנות הצאר ירד מנכסיו בפולין. עלה ארצה כסטודנט באונברסיטה כמו רבים מאיתנו. התנאים לא אפשרו לו ללמוד. עבד בעבודות שונות ובשנים האחרונות כמורה בב"ס יסודי בנתניה. הלך לעולמו לפני כמה שנים.
8. **דוניץ תמה** - באה לק. ארליך מהעיר חלם. היתה לה עוד אחות צעירה ממנה שגם היא למדה בק. ארליך. באה מבית עשיר. תמה נספתה בשואה. אחיה היו קבלנים שהיו שותפים לאחד המלונות שעל שפת הים בתל-אביב.
9. **סורקיס** - זאב בודד, היה בשולי הכתה ולא התערה עם חבריו לכתה. לא ידוע לי עליו כלום. כנראה נספה בשואה.
10. **קרמר רעיה** - באה לקובל מסרני. אחיה **אריה קרמר** היה כאן חבר מועצת העיריה בת"א וגם מנהל קב' הכדורגל בית"ר ת"א. היתה נשואה ל**שכנא גוברמן** יבלי"א, חבר לכתה - מהנדס בגימלאות. הלכה לעולמה לפני כ- 15 שנה.
11. **אופלינר זאב** - הוריו מעשירי קובל. הייתה להם חנות גדולה להנעלה. היו נציגים על כל מחוז קובל לנעלים וערדלים מתוצרתם של כמה בתי-חרושת מהידועים בפולין. זאב, או בשמו - וולודיה - היה תלמיד מאד מוכשר, בעיקר במקצועות המדויקים - מתימטיקה, פיזיקה. אחיו הצעיר סיים

שנתיים אחריו את הגימנסיה ואחותו הבכירה סיימה לפניו, נסעה לפריז, סיימה רפואת שיניים. התחתנה ובת אחת שלה חיה בישראל.

12. וליצ'קר - תלמידה שהגיעה מחלם. לאחר הלימודים נעלמה מהאופק.

13. ביק יצחק - היה תלמיד בינוני. אבא היה שותף זוטרי לטחנת הקמח של משפחת ארמרניק. הצטיין בעיקר בהיסטוריה ולאחר קבלת הבגרות נסע לוילנה ונתקבל לפקולטה להיסטוריה. לא הספיק לסיים, נספה בשואה.

14. ויינשטיין בנימין - משפחתו הגיעה לקובל מסובלקי. גמר רפואה באיטליה. כל משפחתו - הוריו, אח, אחות - עלו ארצה לפני המלחמה. עבד כרופא בקו"ח כללית וגם כפרטי. הלך לעולמו לפני 35 שנה.

15. אנטין יעקב, יאשה - בן למשפחת קבלנים שהיו מבוני תחנת הרכבת. בפולין ירדו מנכסיהם. לאחר סיום הגימנסיה עבד במשרה בורשה. נספה בשואה.

16. פולישוק צבי חיים - נסע ארצה ב-1935 כסטודנט. עבד כשנה במכונת חצץ, גם ביישור חולות בחולון שמנתה אז כמה בתים בודדים ובית חרושת לודז'ה. בשנה האחרונה לשהותו בארץ עבד כסוור בנמל תל-אביב. חלה באישיאס (דלקת עצם הנשה). חזר לפולין באוגוסט 1938. את המלחמה עבר ברוסיה, בעבודה וגם בצבא אנדרס ובלגרים. עלה ארצה ב-1948, התגייס לצה"ל והיה בחטיבת גבעתי, גדוד 53. כיום גמלאי.

17. רייז אריה - עלה ארצה בשנות השלושים, אמו היתה אלמנה והייתה לו אחות. לא ידוע לי על מעשיו כאן. אמו ואחותו נספו בשואה.

18. מתמונת המחזור נעדר תלמיד אחד: יעקב טוכשניידר (יעקב אורן), שחזר לעירו חלם מיד עם תום הבחינות. עלה ארצה בשנות השלושים, למד היסטוריה באוניברסיטה העברית בירושלים והיה למורה ומנהל גימנסיה בבני ברק.

שורת המורים:

שורה תחתונה מימין. ליד השולחן יושבים:

פרופ' גוטקובסקי - מורה למתמטיקה, פולני. לא השאיר רושם מיוחד.

פרופ' פריד - מורה לשפה הפולנית. מוצאו היה כנראה מצ'רטקוב. לא הרשים במיוחד מבחינה מקצועית. נשא לאשה תלמידה מהגימנסיה שבה לימד. נספה בשואה.

הגב' קרלה ארליך - היתה רוקה, בשנות החמישים לחייה. משפחת אביה היתה ידועה בקובל כנראה מימים ימימה. קובל, ככל אוקראינה, היתה תחת שלטון הצאר עד קיצו במלחמת העולם הראשונה ובשנת 1920, לאחר תקומת פולין וקביעת הגבולות בין המדינות נכללה בתחום גבולותיה. ברוסיה הצארית היתה שכבה רחבה מאד של יהודים משכילים ספוגי תרבות, לשון וספרות רוסית שממנה גם ינקה הרבה, ועם כל זה יהודים דבקים ונאמנים לעמם, אמונתם ולתרבותם הם. בשלהי המאה ה-19 ותחילת ה-20 פרחו בה התרבות והשפה העברית.

קלרה ארליך היתה אחת מאלה שנשארו בקובל (אפשר היה להשאיר בתוך גבולותיה של רוסיה הסובייטית) ונמנתה עם החוג הצר הזה הספוג בעיקר תרבות רוסית. בין אלו היו כמה רופאים כמו ד"ר שמשטיין, ד"ר ציבנוביץ ואחרים שהשלטון הפולני הכיר בתעודותיהם. השפה היום-יומית

שלהם היתה רוסית וההסבה לפולנית לא היתה קלה עליהם. ברור שקלרה ארליך לא ידעה פולנית, אולי למדה קצת, כי עיסוקה כפה את זה עליה וניכר היה בדיבורה מבטאה הרוסי. אנחנו התלמידים קצת לעגנו לה ולדיבורה, אבל יאמר לשבחה היא היתה טיפוס רציני ועממי, לא מתנשאת שדאגתה כולה היתה נתונה לנוער היהודי. קלרה ארליך נספתה בשואה. יהי זכרה ברוך.

גב' נקדושה - המפקחת על הבחינות מטעם הקורטורים המחוזי לתרבות והשכלה ברובנו. שמה עורר מיד תמיהה כי העיד על מוצא רוסי כביכול. לא ארכו הימים ונדע לנו להפתעתנו כי יש לה אמה פאני מאיעבסקה, פולניה שהתגוררה כל שנותיה מעבר לגדר, בשכנות לביתנו. ביתה התבלט בסביבה ונישא מעל כל בתי הרחוב שכל דייריהם יהודים. היה זה בית לבנים יחיד ברחוב דו-קומתי, עם מרפסת, שעמד באמצע חצר רחבה וגדולה נטועה עצי פרי וגן ירקות והיה מוקף גדר אטומה וגבוהה. כל סימן חיים לא עלה מהבית אם כי ידענו שגרה שם אשה בודדה. לא ראיתי אותה אף פעם וגם לרחוב לא יצאה. כשהייתי עובר ליד הבית הייתה עולה משם נביחת כלב וכילדים פחדנו שלא יפרוץ החוצה. לימים הבנתי שהיתה ממעמד השלכטה הפולנית שהיו להם בתוך אוקראינה אחוזות רחבות, ועם תקומת פולין נותקה מאחוזותיה. סביר שהבית והגרים בו ידעו ימים טובים יותר. בדצמבר 1945 בדרכי חזרה מרוסיה הסובייטית סרתי לקובל ובקרתי במקום שעליו ביתנו עמד. מצאתי רק תל-עפר נמוך וכמה שברי עצים. לא נתתי אז דעתי לבית שבשכנות - בית הגב' מאיעבסקה. בבקרי בקובל בקיץ 2000 הגעתי שוב לאותו מקום. מצאתי שם שני בתים אחרים טיפוסיים לסביבה. לא ראיתי מעל לבתים אלה את ביתה של הגב' מאיעבסקה שתמיד הזדקק מעל הסביבה... נקדושה - שם משפחתה בא לה כנראה מבעלה - רוסי או אוקראיני. לאחר גמר הבחינות נסעה ויותר לא שמענו עליה. המאורעות שהתרחשו בלעו גם אותה. משמאלה (בעיני צופה) יושבת מורה להיסטוריה - **גב' שניצלר (?)** שהיתה אשתו של המורה למתימטיקה **נתן וייסברג** היושב לידה. המורה למתימטיקה היה המורה שלנו עד לכיתה השמינית, המסיימת שבה כיהן במקומו **הפרופ' גוטקובסקי**. הפרופ' נתן וייסברג היה מורנו כל השנים, החל מהשנה הרביעית. היה קפדן מאד ומסודר בעבודתו. מוצאו היה מלאבה. קרוביו בארץ קבעו לו ולאשתו טבלת הנצחה על לוח בהיכל ווהלין. נספה בשואה עם אשתו וילדו הקטן. יהי זכרם ברוך.

האחרון בשורת המורים: **פרופ' רסלר** - מורה לגרמנית. דמות עלומה, נספה בשואה. יהיה זכרו ברוך.

מתמונת המחזור נעדר מורה פולני, אחד מתוך השניים שהגיעו מהגימנסיה הפולנית ושלמדו אותנו בכיתה המסיימת: **לוקשביץ** שהיה מורה להיסטוריה. אני זוכר "חכמה" שלו שהיתה שגורה בפיו. תלמיד אם שגה בתאריך היסטורי כלשהו היה קוטע אותו: "זה מספר הערדל שלי". רמתו המקצועית, כמו גם רמתו של גוטקובסקי, המורה למתימטיקה, לא עלתה על אלו של המורים היהודים. המנהלת ק. ארליך לא שהעדיפה אותם אבל כנראה שהיתה הוראה מגבוה. והיה גם מורה לספורט, סגן פולני בצבא הסדיר, **ברטושביצקי**. אתו פגשתי בספטמבר 1939 בזדלובנוב לפני שהרוסים חצו את גבול פולין הקורסת. יושב לו שקט ושלו על ספסל ברחבה שליד תחנת הרכבת, נהנה מהשמש הסתוית. היה בלי נשק, לא היה חכם גדול, כנראה שגם לא הבין את הברוך שמתרגש על ארצו וגם עליו.

ועלי להזכיר כאן מורה נוסף, **נתן שפיגל**, שהיה מורה ללטינית בכיתה השביעית ושהה בקובל רק שנה אחת. בשנת 1946 פגשתי אותו במפתיע במקום מגורי הארעי בטרם עליתי ארצה - בוטום

(ליד קטוביץ). החלפנו כמה מילים בודדות היות ונחפז לעבודתו כמורה. שמו עלה אלי במפתיע משדור ברדיו בשנות ה-80 המוקדמות, כאן בארץ. השדרנית הסבירה את המילה אפיקומן שמקורו יונית עתיקה, הסבר שקיבלה מדוקטור נתן שפיגל-פרופ' למקצועות קלסיים באוניברסיטה. כמה שנים לאחר מכן, בשנות השמונים המאוחרות, שמו עלה שוב לכותרות כשקיבל פרס ישראל למקצועות הקלסיים. הוא היה מורה מעולה, איש אשכולות שהתחום הקלסי לא היה בשבילו רק מקצוע לפרנסתו אלא תחביב ומשאת נפש שהתמסר להם בכל מעודו. השתדל לטעת גם בנו התלמידים חיבה ואהבה למקצוע זה, לא לראות בשיעור גזרה מהשמים. היה גבר יפה, תמיר קומה, פנים צרים, אף קלסי, בשנות העשרים המאוחרות לחייו. זכורני כמה אפיזודות איתו בשנת הלימודים. ע"מ לעודד את התלמידים למקצוע פנה פעם בשיעור אל הכיתה ואמר: שפולישוק יתחרה בגורין וגורין ביוקלזון. יוקלזון היה פנומן בשפות. פעם שניה פנה אלי בשיעור וביקש שאגיש לו משפט בזמן "פלוסקומ-פרפקטום" (בפולנית), עשיתי כדבריו. המשפט היה מורכב בסדר, אבל כשסיימתי לצטט משום מה נפלטה לי המילה "נו" ואז חתך אותי: "נו אומרים לפרה". ברדיו היום אני שומע כאן הרבה "נו"... עם קבלת הפרס הופיעה במדור לספרות של ידיעות אחרונות כתבה על האיש. נולד בשנת 1905, כנראה בניו-יורק להורים שהיגרו מלמברג לארה"ב לפני מלחמת העולם הראשונה. חזרו כנראה אחרי המלחמה ללמברג ושם גם סיים את חוק לימודיו. הלך לעולמו לפני כעשר שנים. לפני כמה שנים (1998) קבלתי מעטפה גדולה מד"ר **מרדכי זיו** ובה מצאתי קטעים נבחרים מספרו של ד"ר נתן שפיגל בעברית, על חייו פעלו ומשנתו של הוגה הדעות הרומאי קיקרו. תוכנם של דפים אלו נפלאים מאלפים ואקטואליים גם היום. מתוכם נשקפת גם דמותו האצילה והרגישה של המורה והקלסיקן הדגול ד"ר נתן שפיגל ז"ל.

על גימנסיה קלרה ארליך; צבי חיים פולישוק מפרט:

גימנסיה ע"ש קלרה ארליך נוסדה בשנות העשרים המוקדמות של המאה העשרים, לאחר שהשלטון הפולני התבסס בחבל ווהלין (החצוי). עם תום מלחמת העולם הראשונה ב-1918 ולאחר חתימת הסכם שלום בין פולין לבריה"מ ועם סיום מלחמת פולין בריה"מ ב-1920. המייסדת וגם הבעלים של הגימנסיה הנ"ל הגב' קלרה ארליך היתה ידועה בקובל בשם קלרה דוידובנה והיא גם שניהלה את הגימנסיה בזמן שלטון הצארים על טהרת השפה הרוסית בהתאם לתכנית הלימודים הרוסית אז. הגימנסיה בתקופת השלטון הפולני היתה הסבה והמשך לזו הרוסית. הגימנסיה בתקופת השלטון הפולני שכנה בבנין לבנים דו-קומתי (שעדיין עומד על תילו) ברחוב סינקביצה-היום ובסיוקה, הוא הרחוב שהוביל לתחנת הרכבת למטענים-היום זנוחה ונטושה. במקורו שימש הבנין למגורים שהוסב איכשהו לצרכי הבית ספר. היתה גם חצר קטנה בעורף הבית ששימשה לנו התלמידים למשחקי ספורט כגון כדור-עף וכדור-סל. הגב' ק. ארליך היתה רוקה בשנות החמישים לחייה, השכלתה היתה רוסית, היתה בוגרת אוניברסיטה בקיוב. השלטון הפולני הכיר בתעודות האוניברסיטאים של השלטון הצארי. הגימנסיה היתה מוכרת ע"י משרד התרבות הפולני ובוגריה היו רשאים להתקבל למוסדות ההשכלה הגבוהים בפולין. שפת ההוראה בה היתה פולנית וגם תוכנית הלימודים והמקצועות בהתאם לתוכנית הלימודים הממלכתית-ממשלתית. קבלנו גם שתי שעות לימוד בשבוע בהסטוריה היהודית. עם תעודת הבגרות (מטורה) שבידו תלמיד יהודי לא היה מתקבל לאוניברסיטה במקצועות המבוקשים- בעיקר רפואה- וגם לא בפוליטכניון הורשאי והיה חייב

לעבור בחינת כניסה שלא היתה מן הקלות בשביל בוגר יהודי. קלרה ארליך נספתה בשואה, יהי זכרה ברוך.

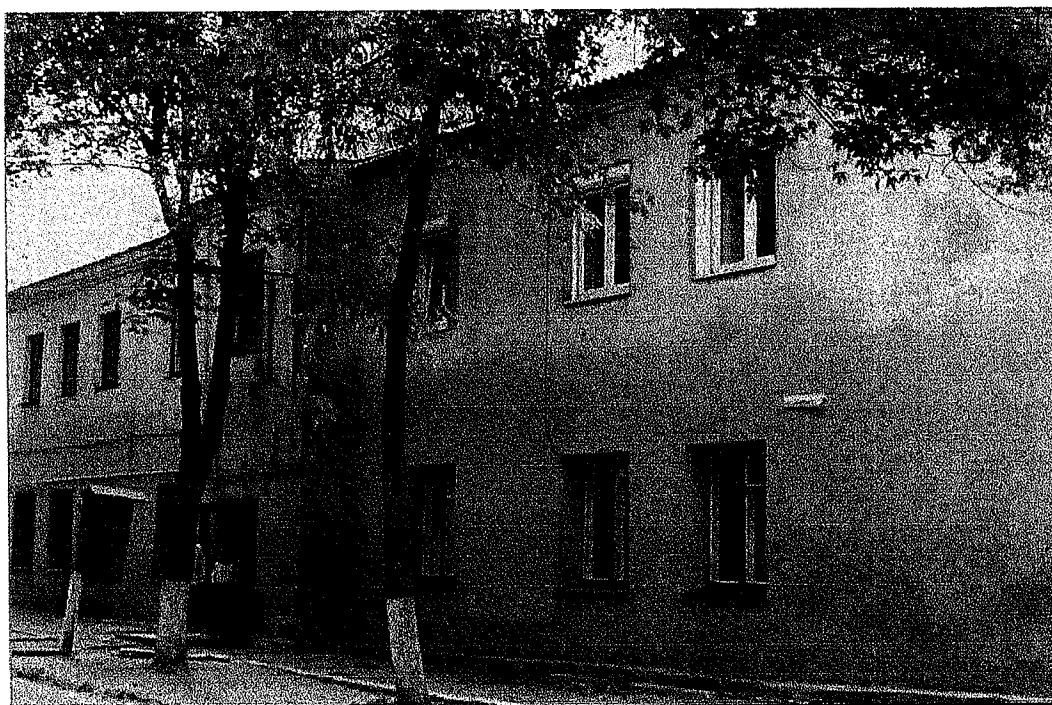
בית הספר מנה כ-160-180 תלמידים, יהודים כולם. הלימודים בו היו בתשלום (כי לא קבל כל תמיכה ממשלתית) שהיה די גבוה וגם תוצאה של כושר ההתמקחות של ההורים. לגימנסיה הממלכתית-פולנית שמנתה כ-300-400 תלמידים שכר הלימוד לא היה קיים שם נתקבלו יהודים "במסורה", כ-15-20 בסך הכל. התלמידים בגימנסיה ק. ארליך ברובם היו תושבי קובל, אבל היא קלטה גם תלמידים מערים אחרות, כמו לוצק, חלם, לובלין שבהן נסגרו הגימנסיות מחוסר תלמידים או מעיירות כמו לובומל, קמין קושירסק, מניביץ, פוברוסק ואחרות שבהן מוסד על-יסודי לא היה קיים.

עם פרוץ מלחמת פולין גרמניה וכניסת הסובייטים לקובל התהפכו "סדרי עולם". כל מוסדות הלימוד ובתי הספר יסודיים ועל יסודיים, יהודים וגם פולנים נסגרו והתחסלו במחי יד. הונהגה רק תוכנית לימודים אחת-סובייטית שעיקרה היה סגידה ל"שמש העמים". יהודים היו צריכים להסתגל לתנאי חיים אחרים, גם מנהגים וסדרי שלטון אחרים. ועוד בטרם התעשתו מ"המהפכה" עלה עליהם הכורת ופסקו גם החיים.

רעננה, אפריל 2005.

הערת המערכת: הבאנו את דבריו המאלפים של צבי חיים פולישוק בשלמותם וכלשונם, כפיסת עדות על חינוך, ערכים, תרבות ושפה עשירה שנספגו בקובל לפני 3 דורות.

וועד יוצאי קובל והפעילים מברכים את חברנו:
צבי חיים פולישוק ליום הולדתו ה-90
ומאחלים לו בריאות טובה, נחת והמשך פעילות בארגון.



גימנסיה קלרה ארליך, 2002. (היום בית ספר למלאכה).

תמונות מהארכיון

תמונות של שיינדל זסק - כפרי

13 תמונות התקבלו מיהודית כפרי, בתה של שיינדל, בתאריך 24.1.2005.

1. שיינדל בת 17, קובל 1930.



2. ביקור בקובל, יולי 1937. שורה עליונה מימין לשמאל: שבע'ה- האחות הצעירה של שיינדל, פישק קמפינסקי- בעלה של שיינדל, שיינדל. שורה תחתונה מימין לשמאל: אייזיק זסק- אביה של שיינדל, יהודית- בתה של שיינדל ופישק, חיה זסק לבית לקר- אמה של שיינדל.



9. הקבוצה של שיינדל בקובל. בגב התמונה רשום: "חזק! קובל 18.6.29
ר. לרנר ש. גרינברג פ. הרליך בת-שבע צ. שפילמאן."



גארכיון קובל

משפחות סמולר-שוורץ

71 תמונות (!) התקבלו מהבת רחל (רוחה) שבא. תמונות מקובל ומהימים הראשונים בארץ של ההורים- החלוצים הראשונים: שלמה שוורץ ורות סמולר.

נותבת הבת רוחה:



אמא בנשף: יפה יפה!
קשה להאמין שזה בקובל



אבא ואמא, עלו כבני 18 ארצה.
אבא למד חקלאות במקווה ישראל.
אמא למדה בנהלל.

אבא בארץ, במקווה ישראל,
שולח להורים ולסבתא ואחות.



אמא יפה כתמיד



"לאבי לאחותי ולסבתי היקרים!
הנני שולח לכם את תמונתי אשר
עשיתי אחרי העבודה בזמן המנוחה.
היו בריאים. שלמה שוורץ"



בית ספר עממי עברי "הרצליה"



קרובי משפחה



תמונה מבית הקברות החדש בקובל.
 "את זה שולח אני לך למזכרת."
 תצלום מקבר (מהמצבה על קבר) סבתך.
 שיחיה לה גן עדן מואר.
 היא הייתה היחידה שהיתה נוהגת לדאוג לך.
 ראי לשמור על יום השנה (היאהרצייט של סבתך)"

מתוך ארכיון קובל:

תרגום מכתבי טובה טננבאום - גיטל סיקולר מהבית

טובה ילידת קובל שנת 1908, נפטרה בשיבה טובה ובדעה צלולה לפני כשנה, מספר חודשים לאחר הראיון שערכנו איתה (סוף 2003).

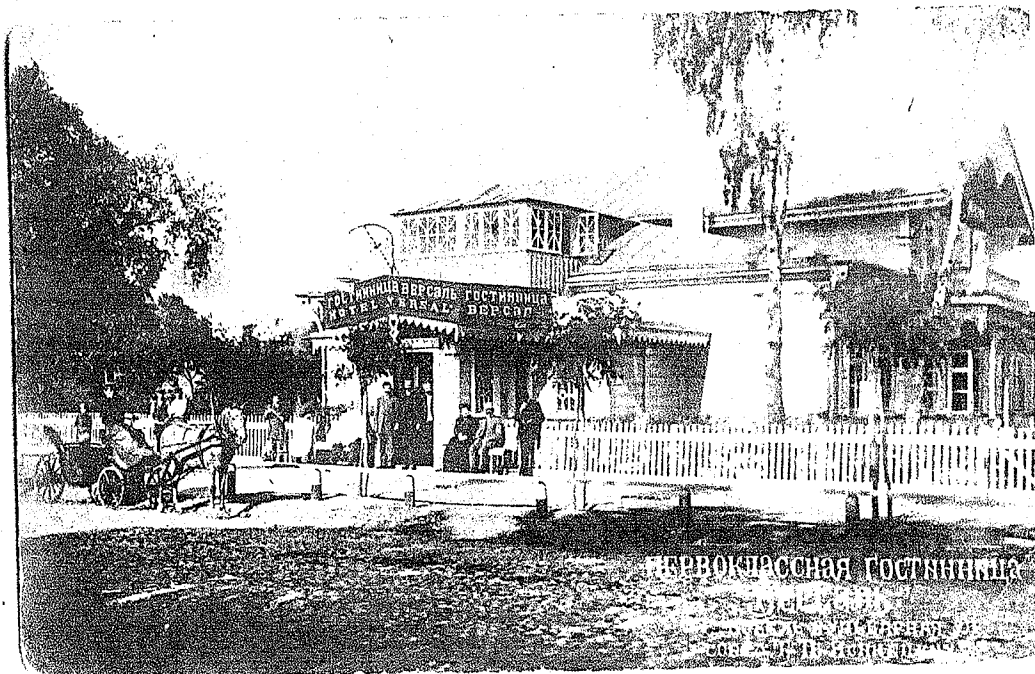
טובה לבית סיקולר ובעלה ברוך טננבאום היו מבין החלוצים הראשונים שעלו ארצה בשנות ה-20 - שנים קשות מאוד של חוסר פרנסה לעולים מקובל. חלק מהעולים חזר לקובל וניספה בשואה. טובה וברוך היכו שורשים במדינה. בשנים הראשונות טובה סללה כבישים, גרסה אבנים לחצץ. במושבה יבנאל נעקצה וחלתה שנתיים בקדחת.

למעלה מ-60 צילומים העבירה טובה לארגון לצורך סריקה ותעוד בארכיון. מטובה קיבלנו גם צילום נדיר, חד וברור, מבית הקברות החדש שבו חיסלו הנאצים כעשר שנים מאוחר יותר את שארית יהודי קובל שקובצו בבית הכנסת הגדול. חלק מאלבומה מתייחס לעזרה ההדדית שהיתה חלק מחיי היום-יום בקובל, סדרי הפסח ההמוניים לחיילים היהודים הפולניים ששירתו בסביבה, מחיי העבודה של החלוצים הראשונים בארץ וכו' וכו'. בנוסף לצילומים קיבלנו מיגוון מסמכים וביניהם מכתבים מקובל הכתובים בפולנית, יידיש ועברית.

אנו מחפשים מתנדבים לפיענוח מכתבים ומסמכים הכתובים פולנית

להלן משהו מהחומר הרב:

צילום נדיר של **מלון ורסל בקובל**. מזכרונות ד"ר מרדכי זיו: מלון בבעלות גלייזר רח' **מיצקביצ'ה** 4. שמה היה הנוער הגימנזיסטי והאינטליגנציה נפגשים כל יום לבלות. ערבי ריקודים, מוזיקה וזימרה. והיו גם במלון חדרים אינטימיים לבילוי סקסואלי ברמה גבוהה...





גלוית (דואר אויר!) ממשפחת סיקולר בקובל, אל טובה וברוך טננבאום, חיפה, פלסטינה.

נכתב באידיש, תרגום בני גבירצמן:

בע"ה

יום ד' לסדר פנחס חיי תמוז תרפ"ו קאוועל

בני היקר יהודא מאיר ניי (נרו יאיר)

מכתבך קיבלנו. בהנאה מרובה קראנו מכתבך. אנחנו, הוריד, מאחלים לך מזט (מזל טוב) השי"ת (השם יתברך) ייתן שתהיה זו שעה מוצלחת. שתהיה לך נחת מהם ושלנו תהיה נחת מכם. הלוואי(?) שתהיה זו לך התחלה מוצלחת. בהקדם האפשרי נאמר מז"ט אצל חנהל תחי (תחיה). אנחנו מאחלים לכם שוב הרבה ברכות מרחוק ולוקחים חלק גדול בשמחתנו על נכדנו הראשון. אומנם איננו לידכם, אבל אנחנו חייבים להשתתף בשמחתכם מרחוק. אנחנו ב"ה בריאים. פרנסה היא בידי השי"ת, מן הסתם הוא לא יעזבנו. בהרבה דרישות שלום נשארים אנחנו הוריד הנאמנים אבא ואמא נטע ושרה --- כתבתי לשייב (שאר בשר) יודא כחיל, על כן אני מבקש מכם (לברר) אם מכתבי התקבל אצלם.



גיטל סיקולר - חלוצה - 1926

איחולים וברכות מפרי עטו (הקודח) של סב הכלה לרגל אירוסיו בתו גיטל עם בעלה לעתיד
נכתב באידיש, תרגום בני גבירצמן.

גיטל

לעילוי נשמת אבי אברהם
ביום שבת 12 בחדש סיון ה'תרפ"ו
היה לי חפץ להודיע לך כי אירוסיו
של אבי אברהם ושל אבי אברהם
היו ביום שבת 12 בחדש סיון ה'תרפ"ו
ביתנו בירושלים

בעייה

--- (?) גיטל האהובה תח"י (תחיה)

את מכתבך ביחד עם המכתב מאביך האהוב קיבלנו ביום מלא תקוה, וכאשר תעמדי לפני החופה
שלך, יעניק לך השי"ת (השם יתברך) את מזלך, כפי שאנו מאחלים ומברכים אתכם.

בע"ה

כ' (כבוד) האברך ה---(?) המיועד להיות חתן בני ה"ה (הלא הוא ח"ח) ברוך נ"י (נרו יאיר).
יקרתך מאז הגיעות לנכון רב תודת לך. מאוד מאוד השמחתני אשר הישבעתני מפרי עטך הנעימה
נגבה אין ערך אשר אדמה לה. ולערכה אין כל מאומה אם כסף וזהב גם זה לא מעט לפת
הערליבה(?)

שני הקטעים לעיל, כתובים על שני דפים פרושים – האחד מימין והאחר משמאל. מתחתם, כתוב
כמו שיר, עם אקרוסטיכון של שם החתן והכלה :

זאת תהי' שלוותי	יום תקבלו ברכתי
"היושב בשם מכלם	"השמים
"חן וחסד ישפתו עליכם פחז	"כמים
"תושבי אבלם לבוא הלום	"לראות
"נחת רוח לשמוע מי מכם	"המתנדבות (?)
"ברוך הוא וברוך יהי' אם	"גם
"ראשיתכם מצער אחריתכם	"ישגה
"וישביע אתכם מנופת צוף וכל	"טוב
"כן יהיה לכל יוצאי חלציו ומשפחתו	"למז"ט

האקרוסטיכון בטור הראשון הוא : החתן ברוך.
האקרוסטיכון בטור השני הוא : הכלה גיטל.

"כל הפרנסות נעלמו"

על מצב התעסוקה הקשה בקובל בשנות ה-20.
כותב המכתב הסבא של טובה, המען פלסטינה, אל נכדותיו:
תרגום : בני גבירצמן

בעז"ה יום ו' חשוון פ' (פרשת) שמות, פה קובל

לנכדי השניים גיטל תחי' עם בעלה ברוך נ"י
לירה אחת מסר לי ד"ר ווייסבלאט(?) מידו של ברוך, ואני מודה מאוד על כך. אינני יכול כלל
לכתוב לכם עד כמה קלעתם עם הלירה הזאת. עד כה לא כתבתי, כי לא הייתי בקו הבראות
ועדיין אינני בבראות מלאה. אין לנו במה להסתייע. אם יתאפשר לכם כולכם יחדיו לשלוח לי

לירה אחת לחודש, אולי היינו יכולים לעבור את השנים שעוד ניתנו לנו במתנה! לעבוד אין כל כוח אבל הייתי בכל זאת עובד (אפילו) בייסורים, אבל אין במה. מצב הפרנסה אצלנו נעשה גרוע מיום ליום. הילדים משה נ"י עם פעסיא עושים ככל האפשר והם עוזרים לנו, אבל הם עצמם (יש להם בעיה) במה להרוויח. כל הפרנסות נעלמו. יותר אינני רוצה לכתוב. גם זה (שכתבתי כאן) הוא יותר מדי. עבדתי כל עוד היה לי הכוח לשאת זאת. לא נחתי ולא שלוותי. ויבוא רוגז. בכל זאת אנו מקווים כי השי"ת יעזור לנו! גם בבריאות אני מקווה.

אני מודה לכם שוב אבל כיתבו לי כמה מילים. לא לחכות (עד שיהיה מספיק חומר) למכתב ארוך, כמנהגך, גיטעלע, זה מכבר. אתם יודעים שאינני מהאנשים הגיבורים, בכל זאת אצלי המכתבים יקרים יותר מהכסף. אתם יודעים היטב שכל עמלי בפרך היה רק למען גידול הילדים. ועכשיו, כאשר אנחנו רחוקים זה מזה הרי אני רשאי לפחות לבקש מכתב מכם, אפילו שאינני כותב לעיתים תכופות. הייתי כותב, אבל למרבה הצער אין לי (כסף) עבור בול דואר. המכתב יכול להיות מונח ימים עד שבכל זאת אמצא (כסף) בעד הבול. יותר אין לי כל חדשות. אנחנו כולנו ב"ה (ברוך השם) בריאים. אני מרגיש טוב יותר, אף כי עדיין לא לגמרי ותודה על כך להשי"ת (השם יתברך).

כלתי האהובה לאה תחי

עבר כבר זמן רב מאז קיבלתי ממך לפחות דרישת שלום בכתב ידך, גם בהתחשב בכך שהמצב הקשה הביא לכך. אבל בכל זאת את חייבת לזכור, כי ישמח אותי אם תכתבי לפחות מספר מילים. נכדה נאמנה חוה תחי

אני מתפלל מאוד על כך שאת לא כותבת. האם, חלילה, זה בלתי אפשרי לכתוב מספר מילים. כולנו אומרים לך מז"ט לחתונת רחל.

נכדה נאמנה רחל ת' אמנם שלחת לנו את איחוליך, בכל זאת אנחנו אומרים לך בקיצור מז"ט. נכדה נאמנה רבקה, תסכימי(!) איתי אי"ה (אם ירצה השם), שהשי"ת (שהשם יתברך) יעניק לנו שנים וכאשר תינשאי, תכתבי לנו הרבה דרישות שלום. באיחולים מעומד הלב נשארים אנחנו, הוריהם הנאמנים סבא וסבתא נטע עם שרה.

בשולי המכתב, לאורך, כתוב:

כל בני משפחתנו אומרים דרישות שלום וגם אומרים מז"ט לכם.

במכתב אחר אומר הסבא:

"טבעי שכאשר ירצו פה (בקובל) לעבוד כמו בא"י היו יותר מהר משיגים עבודה, אבל למרבה הצער, כמעט אף אחד אינו מתאים לעבודה כזאת, כפי שמתאימים לה בא"י."



חלוצי קובל: קבוצת "השלח" ברמת גן.

זלדה וורלינסקי (בזים מהבית)

עולם של כאב לא נשכח

מראיית: יהודית כפרי

-קטעים מתוך ראיון טלפוני-

קטע 1- המשפחה:

- מראיין: איך אביך ואמך נפגשו? אמרת שנעשה ביניהם שידוך ומישהו סיפר לך שאמך היתה מאוד יפה?
- מראיין: היא היתה באמת יפה. יש לי תמונה משפחתית והיא היתה ב"פרוקה". בפאה נוכרית, יפה, יושבת לצד אבי. בתקופה ההיא אבא זה היה מן מקום ראשון, תמיד בזמן הארוחות הוא ישב במקום ראשון על יד השולחן. הוא היה עם זקן, כזה יפה וגבוה, ותמיד כשהיו פוגשים אותו היו פונים אליו: "ר'ב מוישה, ר'ב מוישה"...
- מראיין: זאת היתה משפחה פטריאכלית?
- מראיין: כן.
- מראיין: איזו אישיות היתה לאמא?
- מראיין: אמא היתה עקרת בית וזהו. עקרת בית שדאגה לילדים, לא יותר מדי דאגות. למשל אני לא זוכרת הרבה נשיקות, לא.
- מראיין: אבל היא טיפלה בכם?
- מראיין: כן, כן, בטח שהיא טיפלה וחוצץ מזה היתה לי אחות והאחות הזאת היתה הכי מבוגרת והיא ניהלה את הבית. היא היתה הולכת למגיסטרט (עירייה), היא היתה היותר משכילה ואולי יותר למדה, כולם למדו ב"תלמוד תורה".
- מראיין: תארי לי במה התבטא הטיפול הממשי, היום-יומי של אמא בך, איך היא הייתה מטפלת בך מהבוקר עד הלילה?
- מראיין: אמא היתה אישה טובה. ז"א אז לא היה... זה לא היה מקובל, זה לא היה בכל אופן בבית שלנו... אני מדברת איתך בצורה כנה, זה לא היה משהו של שיחה (היחסים בין ההורים לילדים), של סיפור, סיפור לפני השינה, או משהו כזה.
- מראיין: היא הקימה אותך בבוקר לביה"ס?
- מראיין: לביה"ס קמתי לבד!
- מראיין: היא עזרה לך להתלבש או התלבשת לבד?
- מראיין: לא, אני לבד, עד כמה שאני זוכרת. מגיל 7 התחלנו ללמוד.
- מראיין: והיא רחצה אותך או התרחצת לבד?
- מראיין: אני... תראי, ראשית כל לא היתה מקלחת, אז היינו מתרחצים ככה עם קערת מים והמבוגרים היו הולכים ללשניה,
- מראיין: בית המרחץ?
- מראיין: כן, כל יום שישי היו הולכים לבית המרחץ, היה לנשים והיה לגברים.
- מראיין: אמא בישלה בבית, או שהיתה לכם עוזרת?
- מראיין: לא היתה עוזרת קבועה, היתה אחת שהיתה באה ביום שישי. אני זוכרת: היו 4 חדרים והעוזרת היתה עושה את הרצפות, זו היתה העזרה.
- מראיין: פעם בשבוע?
- מראיין: כן. היתה עזרה לכביסה וזהו.

- מראיין: אבל את הבישול אמא עשתה?
מראיין: רק אמא. את הגפילטע פיש. ביום שישי היתה קמה מוקדם והיתה עושה לטקס, לביבות כאלה ופלצלעך והיתה אופה עוגיות כאלה יבשות ופיינקוק, פיינקוק זה מן עוגת שמרים.
מראיין: בשר לא אכלתם ביום שישי?
מראיין: כן, זה היה קדוש לאכול בשר בארוחת ערב שבת. כולם ישבו ביחד, אבא שתה יין והגישו דגים, גפילטע פיש ומרק. מרק אמא עשתה משהו כזה מקמח ואח"כ היה קומפוט. טוב, זו היתה ארוחה שכזאת.
מראיין: ואכלתם בשר ביתר ימות השבוע או רק ביום שישי?
מראיין: אכלנו-אכלנו. מה שאני זוכרת טוב, היה לי אח אחד שהוא רק אהב קציצות וזה נורא הרגיז אותי: למה אמא מכינה רק לו... כל יום, כל יום, קציצות, נו זהו זה... אז אכלנו, אבל זה לא היה כל כך מסודר, מכיון שכל אחד היה בא מהעבודה, זה עבד פה, זה עבד שמה...
מראיין: ז"א המשפחה לא אכלה ביחד באמצע השבוע?
מראיין: לא.
מראיין: את היית אוכלת שחזרת מהביה"ס?
מראיין: אני הייתי אוכלת מה שרציתי, מה שהיה בבית.
מראיין: ספרי לי קצת על היחסים שלך עם האחים והאחיות שלך?
מראיין: היו לי אחים ואחיות... אני מוכרחה לציין, מכיון שזה נורא עצוב לי שאני מדברת עליהם, זה כבר קשור עם חלק אחר, עם השואה (כל בני המשפחה נרצחו בשואה). היו לי אחים מאוד יפים, הבנות ממש חזרו אחריהם, הלכו לבל (אולם ריקודים), באמת יפים (היו האחים), יפים מאוד. האחות גם היא הייתה בסדר. היא היתה יותר משכילה וזה... היחסים שלי איתם היו טובים מאוד, טובים מאוד. האחות דאגה לי, בגדים לא היו לי הרבה. גם אני רציתי להתלבש יפה. אני זוכרת שהלכתי מאחור עם "קוקרדה", זה היה סרט שחור כזה יפה. עם מעט הבגדים שהיה לי הייתי מתלבשת יפה. זה קרה (הרצון להתלבש יפה) בגיל 11 כשנכנסתי לקן השומר הצעיר. האחות עצמה היתה תופרת, היא היתה תופרת לי והיא היתה קונה לי, היא פשוט דאגה לי.
מראיין: ואת דאגת לאח היותר קטן ממך?
מראיין: לא. לא דאגתי משהו מיוחד לישראל, לשרוליק (האח הקטן). אפשר להגיד שהייתי קצת אגואיסטית, מכיון שאני כל כך הייתי בעולם שלי. אני זוכרת שגמרתי את הביה"ס ואני מוכרחה לציין שהייתי מאוד חרוצה ולמדתי טוב מאוד, ממש למדתי טוב מאוד וזה נורא-נורא הפריע לי (שלא התאפשר לי להמשיך ללמוד), הייתי ממש ברגש נחיתות ביחס לחברה הטובה שלי פרומה (רוזינקו מהבית, היום שוורץ).
מראיין: מה בדיוק הפריע לך עם פרומה?
מראיין: פרומה למדה. היתה לנו גימנסיה עברית והיתה אחת פולנית, ביידיש, ואני הרגשתי... אז אני פעם אחת דיברתי (על כך) אם אחי, עם שמאי. הייתי כל כך עצובה והוא אמר (לי ביידיש): "מיידל'ה, אני אשלם ואת תלמדי". נו (אח"כ) הזמנים השתנו, לא יצא שום דבר, ואני נשארת "סמהוק". סמהוק בפולנית זה מי שלומד לבד, לומד לבד...
מראיין: אוטודידקט. ז"א פרומה כן למדה בגימנסיה ואת לא?
מראיין: כן, אני לא (המשכתי ללמוד).
מראיין: היה לפחות אח שכן רצה לעזור לך אפילו אם הוא בעצם לא היה כל-כך יכול...
מראיין: מה שלמדו למדו וזהו. אז אני הלכתי לספריה "פוליצ'ינה" של המשטרה ושמה הייתי מחליפה ספרים. שמה באמת החלפתי הרבה ספרים, וקראתי הרבה. (באותה תקופה) הרי לא היה חשמל בבית, חשמל החל להיות מקובל בבתים מאוחר מאוד. הייתי קוראת על יד ה"למפה", על יד נורת נפט. ישבתי בלילה מאוחר וקראתי. ואז אחי-אני זוכרת- היתה צועקת: "זלדל'ה, את תקלקלי את העיניים שלך, למה את יושבת כל כך מאוחר?" טוב, אני לא עניתי מכיון

שההסבר היה מיותר: אני כל כך רציתי להשיג את הכל, כל הזמן. זה היה בטבע שלי וכנראה שזה נשאר עד היום: להשיג- להשיג- להשיג...



קטע 2- הבית וסביב לו:

- מראיין: הבית שלנו היה בית מעץ וגרו שם 4 משפחות והיתה חצר.
מראיין: לכל משפחה היתה פינה בחצר הזאת?
מראיין: כן. שם היו גם השירותים.
מראיין: לכל משפחה היו שירותים משלה?
מראיין: כן. כן.
מראיין: ומה היה בחצר הזאת, תארי לי מה היה בחצר?
מראיין: יצאנו מהבית, היו כמה מדרגות אל החצר. בחצר היתה לנו פרה אחת. היה מקום כזה (כעין מחסן) שהחזיקו בו את העצים (להסקה) שהיה מחולק ושם היתה שוכנת הפרה.
מראיין: היתה לי בחצר גינה קטנה. גידלתי בה פרחים שקראו להם "קצ'נצ'ה" צהובים כאלה, ואני טיפלתי בה. אהבתי פרחים, זה נשאר לי עד היום. והיה בא גוי כזה, 'שגץ', שהוא היה רועה, הוא היה לוקח את הפרה בבוקר ואחרי צהריים, לפנות ערב, היה מחזיר אותה.
מראיין: ולמה היא שימשה לכם הפרה, לחלב?
מראיין: לחלב, לפעמים אמא עשתה גבינה בשקית. חמאה היא קנתה אצל הגויים.
מראיין: היו גם עצים, עצי פרי בחצר או לא?
מראיין: לנו לא היו, אבל מעבר לגדר- מהצד השני- היו כמה עצים "פרומן", פרומן זה שדיפים.
מראיין: אתם הייתם קוטפים את הפרי או שאסור היה?
מראיין: אסור היה, אבל מדי פעם קטפתי (צוחקת).
מראיין: ספרי לי על הנחל, היו דגים בנחל?
מראיין: אז ככה: היה נחל (הטוריה) ואני- הרבה פעמים שלחו אותי לרחוץ (שם) את הכלים.
מראיין: הייתם רוחצים את הכלים בנחל?
מראיין: כן, שלחו אותי לפעמים.
מראיין: גם כיבסו את הבגדים בנחל?
מראיין: לא, היתה באה כובסת והיתה מכבסת.
מראיין: והיו גם דגים בנחל?
מראיין: בטח שהיו דגים אבל אני לא זוכרת כל כך דגים. (זה לא היה) משהו רציני.
מראיין: בקיץ התרחצתם בנחל?
מראיין: ועוד איך התרחצנו, היה לי - לא בגד ים, היתה לי מן כתונת קטנה. כשהיית נכנסת למים נורא פחדתי שיקרה לי משהו... והיינו מתרחצים. זהו...

מראיין: התרחצתם ילדות לחוד וילדים לחוד או ביחד?
 מרואיין: ביחד. היינו לבושים.
 מראיין: סביב קובל היו שדות, יערות?
 מרואיין: היתה "לונקה", לונקה זה היה שדה גדול עם פרחים צהובים. אני זוכרת שהייתי הולכת לשם. אחרי הגשם היו ביצות בצדדים, היינו נכנסים יחפים והייתי מביאה פרחים הביתה והיתה צנצנת מזכוכית והייתי מכניסה את הפרחים לצנצנת שעמדה על ה"קומודה".

קטע 3- הפרידה מקובל:

מראיין: מה בקשר לציונות.
 מרואיין: זה ברור שאנחנו רצינו לעלות לארץ ישראל, לפלסטינה.
 מראיין: למה חשבתם שחשוב לעלות לארץ ישראל?
 מרואיין: למה? מכיוון שזאת היתה האידאולוגיה שלנו...
 מראיין: כן, אבל למה זה היה כל כך חשוב לעזוב את פולין, לעזוב את קובל ולעלות לארץ ישראל?
 מרואיין: ידוע על האנטישמיות, על הגויים. זאת היתה האידאולוגיה שאנחנו צריכים "קולצ'זנה", מולדת משלנו, זה היה בזמן שהתארגנו, והיתה הנהגה ראשית, (בראשה) היה אז שייקה וויינר והוא פנה אלינו שנתארגן וניסע, שנעזב לליטא, לוילנה.
 היום אני חושבת, איך יכולתי (לקום ולעזוב את הבית), היום אני רואה את הילדים פה, איך שהם נוסעים ועוזבים. אבא עמד על יד הדלת ואמר לי: "זלדל'ה, הרי אש, ה-פייר", הולכת להיות מלחמה גדולה בעולם, לאן את הולכת? לאן את נוסעת, מי יטפל בי? זה נשאר לי (בזיכרון)...
 קצת לפני הכיבוש הגרמני החלטתם לברוח בהוראה של ההנהגה הראשית של השומר הצעיר?
 מרואיין: כן. אנחנו נסענו ברכבת וכבר בדרך התנאים היו איומים. אני זוכרת שכל פעם אנחנו ירדנו ורצנו (לחפש מקלט), מכיוון שהגרמנים היו מפציצים, הם כבר הפציצו. הגענו לליטא, לוינה, מכיוון שהם עוד לא היו תחת השלטון הגרמני, רק של הרוסי. על ריכוז ווילנה יש הרבה הרבה לספר. היו שם ריכוזים לפי התנועות, היה נוער של כל ארגון: "החלוץ", "עקיבא" ועוד.. כל אחד עשה לו מן ריכוז כזה, אנחנו היינו ריכוז שומרי- "השומר הצעיר".

קטע 4- וילנה, נאצים, בריחה:

מראיין: שתי תמונות (עולות לי עכשיו מוילנה תחת הכיבוש הנאצי):
 תמונה אחת שהוציאו את ספרי-התורה מבתי הכנסת ושרפו ואני זוכרת את האש והניצוצות שיצאו מזה...
 והתמונה השניה: עמד יהודי- אני חושבת שבכית- עמד יהודי עם פאות ועם ככה... ומסביב לו, מסביבו, עמדו גרמנים צעירים כאלה והשפילו אותו, השפילו אותו מאוד. אלה שתי תמונות שנשארו לי.
 ולא פלא, לא פלא שיש לי שנאה כזאת כלפי הגרמנים שאני לא (ביקשתי) פיצויים ולא כסף. אני לא אדבר עם גרמני, אני לא אדבר בגרמנית. יש לי שנאה יחידה, שנשארה לי (עד היום). עשיתי הכל כדי שלא ישכח מה שקרה וכל השנים סיפרתי (לנוער) בבתי ספר. עד היום (אני פעילה) בשביל לא לשכוח...
 נכנסתם לגטו (של וילנה)?
 מראיין: אני הייתי בגטו אולי שבועיים או שלושה.
 מראיין: זה הכל?
 מראיין: כן. יום אחד מודיעים (אנשי היודנראט)- כן היה יודנראט בגטו- היודנראט עבד בשביל הגרמנים, שיקר או משהו, אבל הוא עשה הרבה (למען היהודים).
 לפעמים מאשימים אותם אבל זה לא לגמרי נכון, אני הייתי בתוך זה. למשל,

(היודנראט) הודיעו ליהודים לפני שזה קרה, הודיעו, הם הלכו לכל מיני מקומות והודיעו: "מחר ככה וככה, לוקחים אתכם לפונרה".
(למחרת) התאספנו, זה היה בוקר. התאספנו, היהודים רצו לתת לגרמנים זהב וזה... אך הם לא רצו לשמוע: (אמרו) פקודה זו פקודה.
השער (של הגטו) נפתח ואני זוכרת היתה שם כנסייה, תיכף בהתחלה. ואנחנו יוצאים וכל הרחוב היה מכוסה (מלא) עם יהודים, עם משפחות, עם ילדים קטנים, עם תינוקות...

מראיין:

זה היה אחד המשלוחים הראשונים לפונר?

מראיין:

כן.

מראיין:

ואת היית בתוך המשלוח הזה?

מראיין:

כן.

מראיין:

איך זה קרה, את הרי היית צעירה, יכולת לעבוד, איך זה למשלוח ראשון לקחו אותך?

מראיין:

לא היתה חשיבות לעבודה, לקחו את כולם, אני הייתי ברחוב הזה והזה, אז לקחו אותי.

מראיין:

לקחו לפי הרחובות?

מראיין:

כן.

מראיין:

את יוצא לכיוון פונר ומה קרה הלאה?

מראיין:

ראשית כל הורדתי את הטלאי...

מראיין:

הגרמנים לא שמרו עליכם?

מראיין:

הם שמרו.

מראיין:

אז איך יכולת להוריד את הטלאי?

מראיין:

לפני זה, לפני שיצאתי מהשער כבר הורדתי את הטלאי, הם לא ראו את זה.

מראיין:

הורדת את הטלאי ואח"כ?

מראיין:

תכננתי שאני אלך על יד המדרכה, קרוב למדרכה. כל עשר, כל שני מטר או שלושה הלך ליטאי עם נשק מוכן לירי ושמר שלא יברחו.

מראיין:

אני זוכרת, אישה זקנה, פשוט לא יכלה ללכת, היא החליטה שמה שיהיה איתה, יהיה איתה. וירו בה במקום. ואני כמו היום זוכרת את זה. אבל לא היה לי יותר זמן, כמו שהלכתי עשיתי צעד למעלה, עליתי על המדרכה, כמובן שהלב דפק לי,

אבל אני לא התפללתי כל כך הרבה לאלוהים מכיוון שאני פשוט לא האמנתי באלוהים. ומשפחה לא היתה לי ולא היה לי חבל על אף אחד (לא היה לי מה להפסיד). עליתי ונעמדתי (על המדרכה), נעמדתי בין הפולנים, הליטאים שמרוב

סקרנות עמדו על כל המדרכות והסתכלו (במצעד ההולכים למוות). הם הסתכלו... ואני, הלב דפק לי, אבל אני הייתי בטוחה לאן (אנחנו) הולכים...

לפי מה ידעת?

מראיין:

סיפרו שפונרה זה המקום בו חופרים בורות גדולים ויורים בכולם.

מראיין:

אז את נעמדת בין הליטאים שהסתכלו על היהודים שהולכים ברחוב לפונר, את נראית כמו גויה, את היית בלונדינית, או מה?

מראיין:

הייתי יותר שטינית והיה לי סרט יפה מאחורה וכובע קרטי. הייתי לבושה יפה, ככה בחורה צעירה. אבל אז מה הם (הנאצים) עשו? הם פיזרו מרגלים, פולנים, שמכירים יותר את הטיפוס היהודי והסתכלו (עקבו אחרי האנשים ברחוב).

מראיין:

עברתי כמה רחובות. הכרתי את וילנה, את האזור שבו גרנו ועבדנו והלכנו לספריית טרשונא, זו היתה ספריה גדולה. אבל יותר לא הכרתי (מהעיר). אז אחד, (אחד מאותם מרגלים) זיהה, לפי ההתלבטות שלי, שאני עומדת ככה ומסתכלת, אז הוא ניגש אלי. ניגש אלי ואמר לי ככה בפולנית: נלך לטייל. הוא

מראיין:

אמר לי כמה מילים יפות וזהו. טוב, אני הלכתי איתו, אני לא ידעתי ש... לאן אנחנו הולכים (לאן ביקש שנלך)... לא הכרתי פשוט את הדרך לפונרה, הוא הלך איתי, אבל באמצע- באמצע הדרך- הוא אמר לי משהו כזה: "את יודעת, אני

מראיין:

מאוד מאוד מחבב ואוהב את האידיאולוגיה של הקומוניסטים", טוב, זה נתן לי איזה שהוא סימן: למה הוא פתאום אמר קומוניזם. הייתי כבר מוכנה שבאיזה שהוא מקום אני אעשה בריחה, אני אברח (ממנו). הגענו לאיזה מקום והוא אמר

לי שהוא צריך לגשת לאחותו בשביל (לארגן מקום) שנוכל ללון בלילה ונעשה אהבה (כך הוא אמר). אבל אני הסתכלתי בהמשך הכביש וראיתי דגל עם גסטפו. אמרתי (לעצמי) זה לא יכול להיות, הוא בטח רוצה להרוויח (כסף) ולהוביל אותי, למסור אותי לגסטפו. אז אני אמרתי לו "טוב, תלך", אני זוכרת שהיתה לי עט כזאת יפה, הוא חיבק אותי ולקח את העט (והלך לו לרגע). אז אני התחלתי לברוח. ברחתי, ברחתי... (ובדרך) פגשתי פולניה, פולניה שאמרה לי: "מילצ' - תשתקי, תקחי אותי מתחת לזרוע ולכי (מפה) מכיוון שפה, את רואה בצד, איפה שהיער, זה פונרה". לקחתי אותה והלכתי איתה, והלכתי. הלכתי איתה והיא הורידה אותי לטבילצ'ה, למרתף כזה, למטה, בשביל להסתיר אותי. בינתיים שמעתי איך שהיהודים רצים למעלה, בורחים מהיריות שיורים עליהם, ז"א שזה היה קרוב מאוד (למקום הטבח). נשארתי שם בלילה. אני זוכרת, היו שמה עכברים, זה משהו! הם טיילו עלי! זה היה משהו... אבל... איזה שהוא אינסטינקט של חיים היה קיים (בי) ואני כל הזמן לחמתי בשביל זה.

מראיין:

היא הבינה שאת יהודיה וצריך להסתיר אותך?

מראיין:

היא אולי היתה קתולית אדוקה, אני לא יודעת.

מראיין:

אבל איך היא ראתה שאת יהודיה ולא קתולית.

מראיין:

הייתי דומה ליהודיה.

מראיין:

כמה זמן היית במרתף הזה?

מראיין:

בבוקר היא קמה ואמרה לי, "את מוכרחה לברוח, את מוכרחה לברוח, מכיוון שהם עושים חיפוש הם יודעים שפה ושמה מסתירים יהודים, (וכשמגלים יהודים) הם שורפים את הבית והורגים את האנשים", אז אני לא יכולתי (להשאר). נשקתי לה ביד, ואמרתי: "תיראי, מה שעשית - הצלת אותי, אבל יש לי בקשה, תני לי מטפחת יפה של גויה, סלסלה, וכמה בקבוקים עם חלב", אני כפרית ואני אלך לכיוון שדה תעופה. בשדה התעופה היינו עובדים (לפני האקציה). הגרמנים הביאו אותנו לשם, עשו שם כביש, ושם היינו עובדים. אז התלבשתי כל-כך יפה, היא צבעה לי את הפנים וזה... והלכתי חופשית ברחובות ווילנה. הלכתי חופשית, הגרמנים עוד אמרו לי כל מיני מילים כאלה ואני עשיתי את עצמי שאני לא מבינה, עשיתי ככה עם הידיים שאני לא מבינה מה שהם אומרים... טוב, הגעתי לשדה תעופה.

(זו הייתה ההתחלה של מסע התלאות. זלדה לבדה, מחופשת כמשרתת כפריה במסע בין כפרים ואחוזות, מסע הישרדות לחיים ולמוות...)

קטע 5: מסע הישרדות, מקום המסתור האחרון

מראיין:

... ואני הולכת מבית לבית והיו כאלה שסגרו את הדלת, מאוד פחדו אז מאנשים זרים, היו כאלה שנתנו לי ללון. הלכתי, הלכתי, הגעתי לאחוזת. בזמנו, בזמנים ההם האחוזות היו מאוד ב"ירידה", למה? מכיוון שהרוסים שהיו לפני זה (בשנים 39-41) הם התייחסו לבעלי האחוזות כמו לבורז'ואנים (עשירים, סוחרים). והגעתי לאחוזת אחת, הם היו באמת עניים ועבדתי שמה. עבדתי, עבדתי ונתתי אוכל לסוסים, לתרנגולות, מהבוקר עד הערב.

מראיין:

מי היו בעלי האחוזת?

מראיין:

פולנים. בעל ואישה, הם היו שלאכטה, אצילים, הם ירדו פשוט (מנכסיהם) הגורל היה כזה. ויום אחד בא, בא איכר ואומר להם שבכפר חושבים שאני יהודיה וכל הכפר מתקומם מכיוון שהגרמנים יכולים להרוג אותם בגלל זה שהם מסתירים פה במקום יהודיה. טוב, הם היו מאוד נחמדים, הם נתנו לי כתובת לאחוזת אחרת, לא רחוק, זה כבר היה יושנה, אביב, ואני הלכתי. המחשבות שלי (שהתרוצצו בראש) והכל... הגעתי לאחוזת שניה, שם היה רווק, גם אדון, הוא אמר לי שברצון היה מקבל אותי אבל הוא קיבל כבר מישהו אחר... מאחורי הגדר היתה עוד אחוזת, ונכנסתי שמה ושמה הצגתי את עצמי כבר בתור פולניה. אמרתי (ברכה) בפולנית, בירכתי את יאזוס, ישו, והם צריכים

להגיד (לענות לי) **אמן**. **אמן** – **אמן**. שם (באחזה החדשה) היה האדון הזה שהיה בן אדם מאוד-מאוד נחמד, האישה היתה בילורוסית, היא הייתה איומה והיה להם בן מאוד דתי ובת. לבן קראו **גניוש** ולבת קראו **קשייה**. טוב, הם קיבלו אותי. אם הם חשבו שאני יהודיה? אני חושבת שכן, אבל איכשהו עברו (לסדר היום), מכיוון שהיה להם חשוב, הם היו זקוקים לפועלת, למשרתת. טוב, אז אני התחלתי בעבודה, היה לי שולחן מעץ במטבח, ומיטה מתקפלת ולמיטה לא נתנו לי סדין ושום דבר, רק שמיכה כזאת שהייתי מקפלת אותה ללילה. למעלה היתה איצטבה, שם קיבלתי חצי (כיכר) לחם וזהו. הייתי כל כך רעבה שפה ושמה כשהייתי מבשלת ועושה משהו, הייתי גם טועמת, פשוט מאוד, לא יכולתי, הייתי רעבה...

מראיין:
מראיין:

מזל שהיתה לך אפשרות, זה מזל מאוד.
אח"כ (טיפלתי ב)חזירים ואח"כ (ב)סוסים, זו היתה עבודה של איכרה. טוב, ככה זה הלך, הלך והלך (כך נמשכו החיים) ויום אחד, יום אחד נכנס (מישהו) – היתה להם, איזו שהיא מסיבה כזאת – אז בא אחד מן ג'ג'יץ שכזה והוא אומר לי (אותו) משפט תפילה בפולנית ואחריו צריכים הנוצרים לומר "אמן", אני כנראה חשבת על משהו (אחר), מכיוון שמהמטבח שמעתי שבסלון מספרים את כל הסיפורים איך שהם מוציאים את היהודים מהגטו והורגים אותם והכל... אז אני כל הזמן ראיתי (מול עיני) את המשפחה שלי וכנראה שחשבת וחשבת (הייתי שקועה במחשבות) ולא עניתי לו, וכשלא עניתי לו ("אמן") הוא מאוד חשד. טוב, הוא נכנס אליהם (לבעלי הבית) ואמר להם מה שאמר להם, אז האישה הזאת (כנראה דיברה עם הבן) הבן הזה **גניוש**. הוא מאוד מאוד, פשוט אהב אותי ועזר לי, הוא היה דתי, והוא כל יום (היה) על הברכיים והביא לי ספרים ועזר לי (לשאוב מים) **מהפומפה**.

מראיין:
מראיין:

מה זאת אומרת "על הברכיים"?
הוא התפלל! תמיד ראיתי אותו על יד החלון. היה עומד ומדבר איתי וזה. האישה הזאת (בעלת הבית) שאלה בא הג'ג'יץ שחשד, היא לא באה אלי, היא שלחה את הבן. הבן הזה ניגש אלי ואמר לי: "אמא, חושדת שאת יהודיה" ואני, היה לי כל כך הרבה, בעד היחס שלו הטוב, אמרתי לו: "כן, אני באמת יהודיה, אבל תדע לך, ישו היה יהודי, והוא היה מאוד רחמני – ישו, ואם אתה תמסור אותי, ז"א אתה מוסר אותי למוות. איך אתה, באיזה מצפון אתה תתפלל, (האם) אתה לא תחשוב שעשית דבר איום, הרגת בן אדם?", הוא לא אמר שום דבר וזהו. לא, הוא לא אמר שום דבר.

מראיין:
מראיין:

לא גילה לאמו?
לא גילה אבל אני חושבת שהיא ידעה, אבל היה להם כדאי להחזיק אותי בתור פועלת, הייתי צעירה ודי חזקה וזהו. אבל היתה להם בת, בת מאוד אנטישמית, **קשייה**, פעם אני עבדתי על יד המכונה, מכונה שקצרה מספוא או משהו כזה, עשיתי שם אוכל לבעלי החיים. אז היא אמרה: "תעבדי!", ואני, אני חושבת שיצא לי דם מהאף, מכיוון שאני כל כך התאמצתי והיא אמרה: "אין דבר, תעבדי, היהודים לא עבדו, הם היו פרזיטים". טוב, לא עניתי לה, שתקתי וזהו.

(המשך חיים בצל חרדות, רעב, עבודה מפרכת עד לתבוסת הנאצים)

קטע 5 - תבוסת הנאצים:

יצאתי לראות, זה היה קרוב לכביש, אני ראיתי את הגרמנים, איך שהם חזרו בשיירות, שיירות... טוב, אני שמחתי, חשבת שזה הסוף. ויום אחד, יום אחד מגיעה החזית הראשונה הרוסית. והם היו פראיים (הרוסים), והם היו... זה עומד (עכשיו) לפני (מול עיני)... הראשונים בחזיתות בכלל, משהו איום ונורא! הם (הרוסים) נכנסו, ראו את הבת קשייה והם ואנסו אותה. הכניסו אותה לחדר ואנסו אותה... טוב זהו...
בך הם לא נגעו?

מראיין:

מראיין:

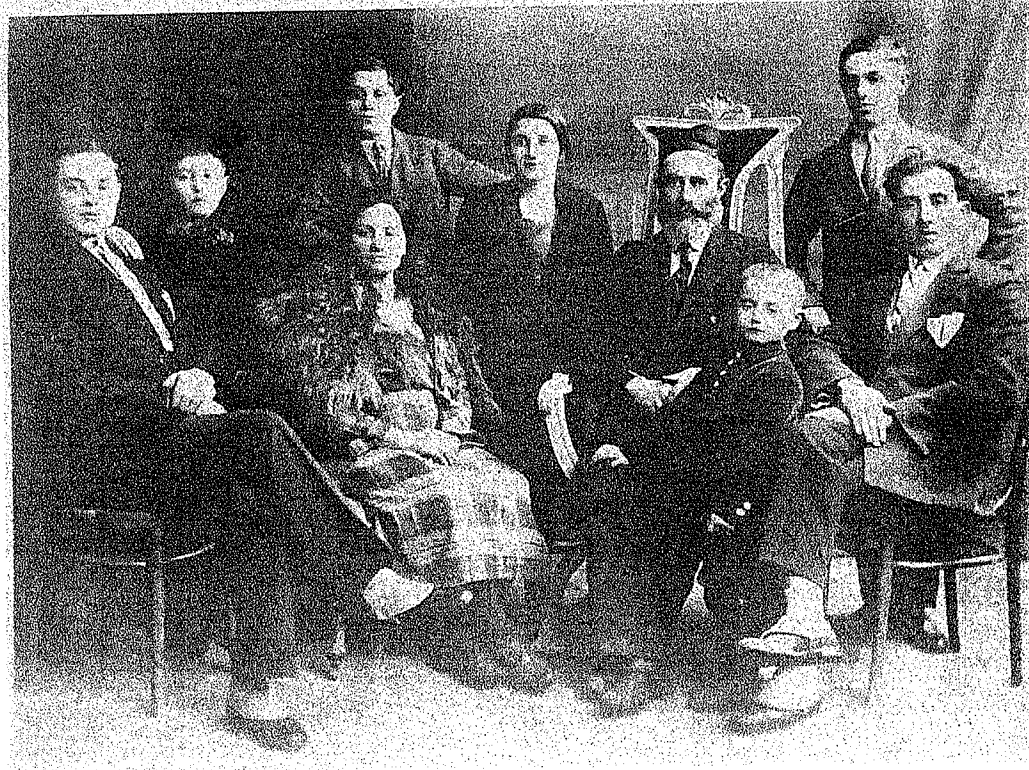
בי, לא- לא. אני הייתי משרתת. הם ביקשו... אגיד את זה... עד היום אני חושבת בליבי, מה בן אדם לא עושה בשביל להציל את עצמו, באיזה שהוא מקום אני מבינה את כל האנשים שבמלחמה גנבו לחם בשביל לקיים את המשפחה. בעלי הבית ביקשו שאני אגיד להם (לרוסים) שהם הסתירו אותי ואני, היה לי שכל כזה לא להגיד. מה זאת אומרת, זה אומר, אם אני אצלם, אז אני בוגדת, מה אני עושה שמה? אז אני לא אמרתי שום דבר, זה כל כך היה על המצפון שלי. אמרתי להם (לבעלי הבית: אפילו) בגדים אני לא קבלתי (ממכם). אגיד לך את האמת היו לי כינים, היו לי כינים. הלכתי עם שמלה אחת שנה וחצי, או כמה, והיו לי כינים, נו, זה היה משהו איום ונורא. לא אמרתי לרוסים שאני (הסתרתני) פה, שום דבר. אמרתי להם (לבעלי האחוזת) שאני רוצה בטרמפים ללכת, לנסוע לוויילנה. הם נתנו לי נעליים, רק נעליים ואני הגעתי לוויילנה.

אני רוצה להגיד לך משפט אחד על ווילנה, אני כתבתי על זה:
היא היתה כל כך עצובה ווילנה, כל כך ריקה, יהודים כמעט שלא ראו.

קטע 5- אחרית דבר, סיום:

מה שיש לי כללית להגיד על קובל: אפשר להגיד שהיא (כבר) לא עיר (חיה). אבל אז היא היתה נחשבה לעיר. במושגים שלי היא היתה עיירה גדולה. רוב האוכלוסיה היתה יהודית, אני התרשמתי שאנשים היו (שם) כמו משפחה. כמו משפחה, עם הרבה הרבה עזרה, עם קהילה, עם מוסדות, בית יתומים למשל. זה השפיע עלי מאוד.

(אני נזכרת:) בסבתא שלי, היו הולכים ביום שישי ומבקשים חלה. פרוסת חלה ואפו הרבה, ואח"כ היתה פינה של "הקדש". היו כמה משפחות באמת חולים, אינוולידים שלא היה להם. הביאו (להם) גם כן בגדים, והתרשמתי מאוד. אני זוכרת שכשאבי קיבל עצים, היו מביאים לו מהכפר אוקראינים ורוסים. כמה הוא (כבר) קיבל... והוא היה הולך עם הכמה העצים שקיבל ומביא לשכנים (לנזקקים). כן. כן. טוב לב זה בסופו של דבר, אני מדגישה: (אנשי קובל הצטיינו ב:) **טוב לב, פשטות ויהדות.**



בית קובל

הורים
אחים
אחות

סמיה
שמו
אמיליא
אוס
יבץ
סמיה
סמיה

סמיה

סמיה

סמיה

זלדה ביום-ורלינסקי / כתיבה אישית

פרידה

1939 - קובל עיר הולדתי
תחנת רכבת - עומדים במעגל הורינו,
אנו, קבוצת חברים מתנועת "השומר הצעיר"
נפרדים.
אבי ז"ל עם זקן - עיניים עם דמעות
דמות לא נשכחת.
הרכבת זזה, משאירה בלבנו זיכרונות
על הבית, המשפחה היקרה, חברים וקרובים.
נעלמים לעולמים.
מתרחקים... מתרחקים...
רק הכאב הנצחי נשאר בלבנו.
הפרידה האחרונה

פרידה

וכך הם נפרדו - הוא והיא.
הם נפגשו
נעמדו,
משני עברי גדר התיל
על יד המחנה
כאילו שהם מחזיקים ידיים
כאילו שהם לוחצים ידיים.
והביטו... והביטו...
אחד מול השני
בלי מילים.
והכל בתוכם - והכל נדם - והכל נזכר
ורק אחרי... השפתיים רעדו - והמילים יצאו.
אולי עוד נפגשו??
אולי-אולי...

פרידה

וכך הם נפרדו.
התינוק בכה-צעק-נזרק ונלקח
ואימו הושיטה ידיים
לא-לא-לא.

צמוד השחר על יומנו
עם הצורך יחלף תמונתנו
אך אם, חלילה, יאחר לבוא
כמו סיסמה זהה השיר מדור
בכתב הדם והעופרת הוא נכתב
הוא לא שירת צפור הדרור והוא
פי בין קירות נופלים שרהו כל
יחדו שרהו ונגנים בידים.

על פן אל נא תאמר: דרכי קטרונו
את אור היום הסתירי שמי העננה
זה יום נכספנו לו עוד יצל ויבוא
ומצדנו עוד ירעים: אנחנו פה!



אל נא תאמר: הנה דרכי קטרונו
את אור היום הסתירי שמי העננה
זה יום נכספנו לו עוד יצל ויבוא
ומצדנו עוד ירעים: אנחנו פה!
מאחז התמר עד ירקותי קפואים
הידענות ויסורים

דורה גודיס-רופה

סיפור הישרדותה של דורה

המשך סיפורה של דורה מחוברת דפי מידע מס' 11.

דורה מתארת על התרשים שהכינה את מסלול הריצה מבית המלון שברחוב וורשבסקה בו הסתתרה עם צבי אוקסמן, החבר של אביה: הגענו לרחוב פומניקובה ורצנו לכיוון בית הסוהר. עברנו דרך רחוב מונופוליובה שם גרה האשה הזקנה הזו, בקצה של העיר. בביתה הסתתרה הבת דודה של צבי.

דורה: החבר של אבא סיפר לי על כך, אז רצנו לשמה. ומה הסתבר: שהיא (בת הדודה) לפני האקציה השאירה את הילדה שלה ליד גן ילדים שמישהו יקח אותה... היא ביקשה ממני שאם אשאר בחיים שאחפש את הילדה...

האשה הזקנה הייתה פולניה והיא נתנה לנו לילה אחד לישון, לי בכל אופן. החבר של אבא והבת דודה שלו נשארו שם עוד יומיים, עד שאני מצאתי להם מקום מסתור. ישבנו אצל האשה הזו לילה אחד והיא פחדה נורא שאנו נהיה שם. אז אני אמרתי להם שיתאזרו בסבלנות ואני אלך לידידים של המשפחה שלי שגרים בכפר בצד השני של העיר. קלוד'ז'נו שמו של הכפר. הכפר היה מרוחק מקובל כ-8 קילומטר, לכיוון לוצק, למזרח. שם אני אנסה לאתר את האנשים האלו. הם היו מביאים לנו 20 שנה עופות וחלב. פולנים. ההורים שלי נתנו להם (לפני האקציה) כל מיני דברים מהבית להחביא בביתם. לשמור עבורנו על הבגדים, כלי הכסף, לא יודעת מה עוד היה להם שם ששיך להורים.

הגעתי לכפר, לבד, לבד. לבשתי מטפחת שלא יכירו אותי והלכתי. כשראו אותי הידידים הפולנים של אבא, תכף אמרו לי: זה שלך (רצו להחזיר את הרכוש של ההורים). אמרתי להם: אני צריכה את זה!...

לא היה נעים להם להגיד לא (לסרב להסתיר אותי). בערב באה מישהי מהמשפחה, אחת שגרה בצד השני של הכפר והיא תכף שאלה במילים האלו: דורה אצלכם? מסתבר שכשאני הלכתי ברגל לכפר הזה, הלכתי לאורך מסילת הרכבת שהוליכה (מקובל) לרובנו, ללוצק. ובדרך הגרמנים שמו כל מאה מטר איכר שישמור על פסי הרכבת (מחשש לחבלה של הפרטיזנים). כשהתקרבתי קרוב לכפר הזה, שאלתי את השומר אם הוא מכיר את משפחת רוטקובסקי. הם הסבירו לי איך ללכת ואני הלכתי. אחד מאלו שהסבירו לי היה בעלה של האשה שבאה לשאול עלי. הוא סיפר לאשתו שלמשפחת רוטקובסקי באה איזה בחורה והוא חושב שהיא יהודיה. אז האשה תכף תפסה שיכול להיות שזו אני, והיא באה וביקשה (להסתיר) אותי כי בטח יבואו תכף לחפש. חששה שזה שישב עם הבעל שלה (בשמירה על המסילה) יכול להלשין.

סידרתי לחבר של אבא עם בת הדודה מקום אצל הגויים האלו, תמורת כסף כמובן, ואני חזרתי לגויים שלי וישבתי שם על עליית הגג. לגויים היו ילדים אבל הם כבר היו נשואים וגרו רחוק משם. למטה (בדירה) היה רועה ראשי שנשאר מהמלחמה, היה לבד, יתום, הוא לא ידע שאני נמצאת על עליית הגג. הוא ישן במטבח והייתי צריכה להיות נורא זהירה שלא ישמע ולא יראה אותי.

כשהייתי אצל הגויים על עליית הגג, כל יום קיבלתי את הארוחות שלי בזמן. הייתה כל יום בחורה (הבת של הבעל בית) שהביאה לי אוכל. היא הייתה כבת ארבעים, לא הייתה נשואה, הייתה כל יום מביאה אוכל ומורידה ממני את הליכלוך. כשהייתי צריכה להתרחץ הייתי יורדת לחדר. הביאו מים והזיזו את הארון מהקיר שאני אוכל להסתתר שם מאחורי הארון. פעם אחת אני ישבתי על הגג וסרגתי, למדתי גם לסרוג, והאח של הבחורה בא לקחת משהו מתג. הוא עלה על עליית הגג וראה אותי ועשה את עצמו שלא רואה אותי. הבין שאני מתחבאת שם. הוא לא שאל מילה, הוא הבין.

לא עשיתי עבור הגויים שום דבר, רק סרגתי. לפעמים הכנתי גם את החוטים לסריגה. מצמר, מגלגלים עם הרגל ככה ומושכים. הם הביאו זאת לשוק ומכרו. לא עבור כסף- עבור אוכל- עבור "סלו", אלו הם גושים של שומן חזיר, וכזה קפוא זה מאוד טעים.

ש: כמה זמן היית בעצם בעליית הגג שבכפר?

כשנה.

ש: להיות למעלה בלי פעילות, ספורט?.. אנשים מתנוונים...

הייתי נערה בריאה. הייתי יורדת מפעם לפעם. הייתי (גם) הולכת ברגל לקובל... הייתי יוצאת בליילה, הולכת ביער. לא פחדתי. הייתי כמה פעמים צריכה לסדר משהו. הייתי צריכה להיות בקובל.

ש: מה יש לך לעשות בקובל? זה לא ברור...

היה לי חבר בקובל... אני צוחקת... מה פתאום. למה הלכתי לעיר? הייתי צריכה להיות בעיר כמה פעמים. הלכתי לחפש כסף. כסף. במכבסה שלנו, החבאנו כסף במחסן של המכבסה ואני ידעתי על הכסף הזה. אני לא הייתי צריכה כסף אבל החבר של אבא שלי, צבי, עם הבת דודה ישבו בצד השני (של הכפר) וזה היה די רחוק (וגם) לשם הייתי הולכת. במחסן של המכבסה של אבא, למי שהיה כסף, מאלו שעבדו במכבסה, שם שמו אותו (החביאו). זה היה מחסן של עצים ופחמים, עצים להסקת הדודים במכבסה. מתחת לעצים שמו (את הכסף) למי שהיה. אני הייתי מקבלת (מהגרמנים) הכל, את העץ והפתם והסבון לכביסה. במחסן הזה היו שמים את הדברים האלו. שם החביאה את הכסף אשה אחת שבעלה היה באמריקה וקיבלה ממנו כסף. במכבסה גם עבדה אשה שנשארה במקרה בחיים עם הבת שלה ומוזכרת במשפט הנאצים. מארי רוסמן. והבת שלה נינה קפלן, היא צעירה ממני בשנתיים.

ש: איך הם ניצלו?

היא עבדה עם אמא שלה בתור נוצרייה אצל מנטיי. עניין זה מצויין במשפט הנאצים שנערך בגרמניה-צ.ר.ל. לי באופן אישי לא היה במחסן הזה שום דבר. לאבא שלי לא היה כסף. היה לי מטבע אחד של זהב שאמא תפרה לי לתוך הבגד. היות והאנשים נהרגו על פי מה שידעתי הלכתי להוציא את הכסף. שיהיה לנו כסף...

ש: אבל איך לא פחדת להסתכן?

יצאתי בליילה, הלכתי דרך יער. אתה יודע הילדה הולכת ביער, בחושך, ולא מפחדת מאף אחד. לא פחדתי, נו מה זה- חיים ומוות (עניין הכסף). ואני באתי למכבסה שלנו בבוקר. היה כבר אור והמחסן היה בתוך החצר של המכבסה והוא היה צמוד לשירותים. השירותים בחוץ, כן. בין השירותים למחסן היה קיר מדיקט. ואני עשיתי חשבון: אכנס לשירותים אסגור עצמי בפנים, אקרע את הקיר של הדיקט, אכנס ואעשה מה שאני צריכה לעשות. התגנבתי לתוך השירותים האלה וסגרתי את הדלת.

ש : אלו היו שירותים ציבוריים?

אלו היו שירותים לעובדי המכבסה. סגרתי את עצמי בשירותים, קרעתי בכל כוחי את הקיר, נכנסתי למחסן ומה אני רואה : הכל מה שהיה איננו. לא עצים ולא פחם. שום דבר לא היה, הכל היה ריק. אז כנראה מישהו ידע מזה ולקח את זה, או שנתן לגרמנים. אני עד היום לא יודעת. יש לי רק חשד מי לקח את הכסף. נכנסתי חזרה לשירותים ומישהו בינתיים רצה להיכנס לשירותים, אבל זה היה סגור. הלב שלי בוס! דפק כמו אני לא יודעת מה מפחד. אבל האיש לא יכל להכנס והלך בחזרה, חשב שיבוא אחר כך. בינתיים אני קפצתי מהשירותים וברחתי. הלכתי חזרה למקום שלי בבודים.

ש : לא רק שסיכנת את עצמך, סיכנת גם את אלו ששמרו עליך.

אבל אף אחד לא הכיר אותי! מי הכיר אותי? הלכתי דרך היער, יחפה כמו בחורה כפרית. הלכתי עם מטפחת על הראש ועם חצאית כזו דרך יער ושדות והגעתי בחזרה. הגויים שגרתי אצלם לא גרו בתוך הכפר הם גרו בפרברי הכפר. בבית הראשון שעמד, לא הייתי צריכה לעבור עוד בתים. אז יכולתי להכנס דרך החלון. כמו שיצאתי ככה נכנסתי.

ש : והם, בעלי הבית, לא ידעו?

הם לא ידעו.

ש, האם היו עוד יהודים שהסתתרו בכפר?

לא. רק הזוג הזה (צבי, החבר של אבא ובת דודתו). רציתי לעזור להם ולהביא להם כסף. הם היו צריכים לשלם במקום שהם ישבו (התחבאו). אז לא מצאתי כסף. ויום אחד הוא לבד, הצבי הזה, ירד גם כן והלך לעיר ונכנס באיזו צורה למכבסה. הוא שם כסף בתוך התקרה. יש שם כאלו "בלקס", קירות עץ שעליהם מרכיבים את הגג. אז הוא כנראה שם כסף בין הקורות והוא בא ומצא את הכסף. והצליח לקחת את זה.

ש : מתקבל הרושם, גם ממראויינים אחרים, שלא היה כל כך קשה לברוח מהגרמנים, לא הייתה שמירה כל כך הדוקה.

איפה לא הייתה שמירה?

ש : לדוגמה בזמן שברחת מהמלון...

מה אתם חושבים שהם (הנאצים) שוטטו ברחובות!! ואם פולני היה תופס אותי זה היה יותר טוב! מחוץ לגטו הם (הנאצים) לא חיפשו, רק באיזור הגטו, במרתפים ובעליות הגג.

ש : היה לך מזל עם המשפחה שהחזיקה אותך. האם ראית אותם אחר כך?

לא. לא....

ש : אחרי המלחמה?

אי אפשר היה לנסוע לשם כשהייתי צעירה (בעת שלטון המשטר הקומוניסטי באוקראינה). ועכשיו אני כבר לא במצב שאני יכולה לנסוע.

ש : את יכולה להמליץ שהם יהיו חסידי אומות העולם

נכון. אני אפילו לא יודעת אם מישהו חי מהם. כי אולי הם נאלצו לעזוב את הבית (כלומר לברוח לפולין).

ש : האם תמורת כסף הם...

לא. (החזיקו אותי) בלי כסף. הזוג הזה לא קיבל כסף או תכשיטים, כי להורים שלי לא היו

תכשיטים. אולי היו כלי כסף, אולי.

ש : את רואה, יש אנשים טובים...

בטח שיש.

ש : עם כל הרע יש אנשים טובים...

דורה : אפשר להתעניין בנוגע למשפחה הזאת? משפחת רוטקובסקי, הרי אני לא יכולה לפנות לראש הקהילה שמה. הם היו פולנים שגרו בכפר אוקראיני. ההורים היו כבר אז זקנים, הייתה להם בת בגילי. גם היא כבר זקנה... הבת הכי צעירה הייתה בגילי. שמה היה הלנה. אני אתן לכם פרטים, אם תוכלו לאתר את המשפחה. זה מאוד חשוב לי.

ש : אז ירדת שוב ושוב מהבויידס ויצאת החוצה...

דורה : מדי פעם הייתי יורדת מהחבוא שלי, יוצאת דרך החלון, שלא יראו אותי אף אחד, הייתי הולכת לא חלילה בדרך הראשית של הכפר, הייתי עוברת דרך חורשות, ושם היה בית, שם היה החבר של אבא שישב במחבוא ובת דודה שלו, זו שזרקה את הילדה (שלה) לגן ילדים. הם שם ישבו, מפעם לפעם הייתי באה לבקר אותם. הם ישבו בחדר, לא בבויידס. יום אחד, אני הלכתי אליהם. בדרך, על פסי הרכבת ראיתי איש אחד הולך ומחפש משהו, חבש כובע לבן על הראש, חשבתי לעצמי אולי זה מישהו ששומר על הפסי-רכבת, לא שמתי לב והמשכתי, הלכתי לתוך החורשה הזו. רציתי להיכנס לבית, הבעל הבית יצא ואמר לי שהם יושבים בדיר, למטה (בדיר) היו הבהמות ולמעלה איחסנו את התבואה, את המזון לבהמות. באתי אליהם לשם, היה סולם כזה. צבי ובת הדודה אמרו לי: "שקט אל תדברי, יש פה מצב מסוכן, בלילה באו הפרטיזנים והם נמצאים בבית פה, וכל פעם הם יוצאים ובאים", ראיתי ביניהם את האיש עם הכובע הלבן, אני הבנתי שהוא שייך לקבוצה הזו. ישבתי ודיברתי איתם. פתאום נפתחה אש מכל הכיוונים ואני... כשאני מספרת עכשיו אני שוב מתרגשת, אני (שוב) עוברת את החוויה הזאת, אני שואלת את צבי: "צבי, תגיד לי, זה כואב שכדור פוגע (בך)?", הוא אומר: "אני לא יודע", אני אומרת: "אני לא רוצה לשבת פה, אני רוצה לרדת למטה כי ישרפו פה הכל, אנחנו נישרף בלהבות, בואו ננסה לברוח", הוא אמר "לא, לא, לא". לא שמעתי בקולם, ירדתי לתוך הדיר הזה, איפה שהבהמות, איפה שהקקי שלהם, ישבתי שם בשקט עד שהיריות נפסקו. הסתבר שמישהו הלשין שיש בכפר פרטיזנים. הצבא הגרמני בא, התחילו יריות, מי שהרגו בבית הרגו, ומי שברח ברח, ואני ישבתי למטה. פתאום מישהו פותח את הדלת של האסס-דיר הזה, ראה אותי ומיד סגר את זה, גרמני, חייל, הוא (כנראה) נבהל ממני, הוא חשב שאני פרטיזנית או משהו והוא תיכף סגר. פה ידעתי שאני בצרה וצריך לצאת מזה, תמיד חיפשתי איזה סיפור, שקר שיציל אותי. חשבתי רק איך לצאת מהסיטואציה הזאת. פחדתי. חיכיתי עד שיבואו לקחת אותי. כשהוציאו אותי אמרתי שאני פה זרה, אמרתי לגרמנים שבאתי פה לעבוד, להרויח את היוםמית שלי. אנשים הזמינו אותי לבוא לעבוד וכשהתחילו היריות פחדתי ונכנסתי והתחבאתי.

ש : היית לבושה כמו פולניה?

דורה : כן, כמו כפרייה. היה לי בלייזר, זה היה בסתיו. זה היה בלייזר שלי (מהבית), איך הוא הגיע אלי אני לא זוכרת, יכול להיות שההורים שלי השאירו זאת להם (לידידים הכפריים שם התחבאה דורה). כשאני יצאתי מהמחבוא בבית המלון בקובל זה היה קיץ, יצאתי עם חולצה וחצאית. ראיתי בכניסה לבית גופה אחת. הכניסה של הבית היתה קרובה (לדיר), ראיתי שההרוג היה פרטיזן, זו הייתה פעם ראשונה שראיתי מישהו הרוג. בינתיים קבוצה אחת של גרמנים רצה ליער, לחורשה, אחרי הפרטיזנים וכשהם חזרו, המפקד שלהם נראה כמו חיה, עם עיניים אדומות כאלו, הוא לא ידע מי אני בכלל, מה אני עושה פה. אני עוד פעם הסברתי, אמרתי שאפילו שהשארתי פה את הנעליים שלי.

ש : באיזה שפה דיברת?

דורה : גרמנית, ידעתי קצת גרמנית, הסברתי לו שהוא יבין. בינתיים הביאו מהחורשה את הבעל בית, הוא היה פצוע קשה, תפסו אותו. שמעתי אח"כ שהוא גסס שלושה ימים. שמו אותו על עגלה, אותי עצרו. ביקשתי שיתנו לי את הנעליים, הם רצו לקחת אותי לכפר לחקירה, לי היתה תעודה של הילדה הזו שאני גרתי אצלם על הבוידעם, היא לא ידעה שלקחתי לה את התעודה. היא עבדה אצל הגרמנים, מי שעבד קבל תעודה, (בתעודה צויין השם) הלנה רוטקובסקה, צויין איפה שהיא נולדה, איפה היא עובדת. התעודה הייתה בלי תמונה. אמרתי: הנה אני הלנה רוטקובסקה וככה וככה... הם רצו לקחת אותי לחקירה, אמרתי: לחקירה אני לא הולכת, אם אתם רוצים להרוג אותי – אז פה! מה אני צריכה ללכת לכפר, אני לא מאמינה לכם. אם אתם רוצים להרוג אותי, תהרגו אותי פה. אני לא יודעת איך הם לא תפסו את ה"קטצ" הזה, שאני סיפרתי להם. גם הבת דודה של צבי ירדה אחר כך והצטרפה אלי, (עם הסיפור) שאנחנו שתינו עבדנו פה. צבי נשאר למעלה.

ש : איך היה לך את האומץ הזה?

דורה : היתה לי ברירה? אומץ היה לי, כאשר צריך או לא צריך... אמרתי למפקד (בלעג) : אתה תקבל אות הצטיינות הכי גבוה כשתהרוג בחורה שנקלעה כאן (במקרה) לעבודה, אין לי קשר לסיפור הזה. הוא לא הקשיב לי, הלכנו לכיוון מרכז הכפר.

ש : הוא יכל בקלות לירות בך כדור...

דורה : הוא יכל הכל, הוא היה מה"וורמכט", הוא הגיע מקובל, המרכז שלהם היה בקובל. הוא לא הכיר אותי מקובל, זה כבר היה כשנה אחרי (הבריחה), אני לא הכרתי אותו. את הגדולים (הקצינים הבכירים) אני הכרתי, את קסטנר ואת מנסיי ואת ראפ שנעדר. אני הייתי מביאה להם את הכביסה. הלכנו אחרי הגרמנים עם הגווייה של הפרטיזן שהם לקחו, הם היו צריכים לפנות שמאלה לכפר ואמרתי להם שאני לא הולכו (ממשיכה) איתם לכפר. ידעתי כי תיכף יזהו אותי (בכפר) ואני עוד "אקבור" (כשתתברר האמת) את המשפחה שהסתתרת אצלה, מה אני צריכה את זה? התעקשתי ובסוף הם נתנו לנו ללכת.

ש : מה הפרטיזנים עשו בכפר, חיפשו מזון?

דורה : הם שמו מוקשים מתחת למסילות הברזל. בכפר הם ישנו, נדדו, זה היה בית מבודד בתוך היער.

ש : מה עשיתן, את ובת הדודה של צבי, האם חזרת למסתור בבונים?

לא חזרתי לבונים. הלכנו לכיוון העיר, לקובל. לא הייתי יכולה ללכת איתה ביחד למסתור בבונים (שבכפר). גם נתתי לגרמנים את התעודה של הבת שלהם. מה עלול היה לקרות להלנה? הם בטח חקרו אותה (את הלנה, בעלת התעודה, הבת של הכפריים שהחביאו את דורה) ואח"כ נתנו לה ללכת, לא עשו לה כלום (כך מאמינה דורה). גויים הם לא הרגו (כל כך בקלות). הם בטח באו לכפר ושאלו מי זו הלנה רוטקובסקה ואז אמרו שהיא חיה פה וגרה פה, או שהזמינו אותה (לחקירה) או שלא, אני לא יודעת. העיקר הלכנו לכיוון העיר, בדרך מה אני רואה? נוסעת כירכרה עם 2 סוסים ויושב בה גרמני אחד שהכרתי אותו טוב מאוד (מקובל), איזה כלב שהיה... היה עם איזה שיקסיה, אני אותו רגע חשבתי שהדם שלי בורח לי. למרות שהיה לי צעיף כזה על הפרצוף. אני הלכתי, לא הסתכלתי אחורה. אחרי 10 דקות שאלתי את הבת-דודה : צסיה (CESIA) תסתכלי אם הם מאחור, אם הם לא עוקבים אחרינו. פחדתי להסתכל. והיא הסתכלה ואמרה לי שהם לא מסתכלים, הם נסעו. אמרתי : אז יש אלוהים בשמיים- הוא לא זיהה אותי הגרמני הזה.

ש : אותה בחורה הלנה שהשתמשת בתעודה שלה, זו היתה הבת של מי שאת מחפשת עכשיו למות?

אות חסידי אומות העולם?

דורה : כן. היא בגילי, יש לה אח בשנתיים יותר גדול, הם היו פולנים.

ש : אז המשכתם ללכת לכיוון קובל?

דורה: הלכנו לכיוון קובל כדי לחזור חזרה בדרך אחרת לכפר. פחדתי לחזור אבל לא היתה לי ברירה, לא היה לי איפה ללכת, לא ידעתי מה קרה עם צבי...

ש: למה עניין אותך כל כך גורלו של צבי?

דורה: זה עניין אותי, חשבנו שנדע משהו, נקבל אינפורמציה כלשהי. ניסינו, ניסינו (לחזור), הלכתי לכיוון הכפר, מצד שני ובדרך פגשנו את צבי שגם הוא חיפש אותנו, הוא הלך לגויים איפה שאני ישבתי... כשהוא ראה אותנו, הוא נפל על הברכיים, הוא התחיל לבכות, הוא אמר תודה לאלוהים שהוא רואה אותנו, הוא היה בטוח שהרגו אותנו. שלושתנו כבר לא הלכנו לכפר, חזרנו לפרברי העיר. לאיזור איפה שבהתחלה ישנתי לילה אחד (לאחר הבריחה מבית המלון).

ש: לפני שפגשת את צבי: אתן הולכות לכן בשבילים, בדרכים, שתי בחורות, באמצע היום...

דורה: כן, היא היתה מבוגרת ואני הייתי עוד ילדה.

ש: למה לא הלכתם בלילות?

דורה: שחררו אותנו ביום, מה היה יוצא מזה אם הייתי מתחבאת ביער, אם מישהו היה רואה אותי מתחבאת ביער ביום- הוא הרי היה חושד בי, צריכים להיות בתנועה.

ש: לא הייתם לבושות בבגדים בלויים?

דורה: לא, היא לבשה איזה שחור מעיל ואני לבשתי את הבלייזר לא היו לי הרבה בגדים. (אבל) כינים היו לי הרבה...

ש: הלבוש שלכן והמראה-האם נראיתם כמו כפריות טיפוסיות?

דורה: חצי חצי, קשה להגיד עלי שנראיתי כפרית, הייתי מרמה. (בסופו של דבר) הם תמיד תפסו אותי באיזה שקר, כשהורדתי את הצעיף מהראש הם ראו שיש לי שיער כמו ליהודיה, היו כל מיני דברים, אפיוזות קודם ובהמשך הדרך. העיקר ששלושתנו נפגשנו, תודה לאל שאנחנו חיים, עכשיו צריכים מקום להיכנס. בפרברים (של קובל) היה אסם גדול כזה, הוא היה שייך לאיכר אחד שהוא גר בבית בגודל של המטבח שלי. והיו שם 9 ילדים והאישה היתה בהריון עם ילד עשירי, שאלנו רשות אם אפשר לישון באסם.

ש: האם הכרתם אותו?

דורה: לא. אמרנו שאנחנו פליטים, זו היתה תקופה שאוקראינים שרפו כפרים של פולנים ופולנים שרפו של אוקראינים. היה "שמח" כל הזמן. אמרנו שאנחנו פליטים, לא חשבו שאנחנו יהודים, שאלנו אם מותר לישון באסם, הם אמרו בבקשה. ירדנו פעם ביום להתרחץ שם בבית, או סתם לשנות משהו חם. נולד לה ילד העשירי, היא בכתה לאחר הלידה, שאלנו: למה את בוכה? היא ענתה שילד אחד מת לה בזמן הלידה, היא נזכרה בזה ובכתה.

ש: איך היא ילדה, לבד?

דורה: בעזרת הבעל.

ש: בעלה יילד אותה?

דורה: כנראה, כל כך הרבה ילדים... העיקר, ישבנו שם באסם למעלה וישנו שם. היה שם קש, היה לנו כייף, כייף יחיד. רק שלי היו בעיות, קבלתי מחלה כזו... מחלה כזו של עור, אני לא יודעת, משהו מגרד, לא יכולתי להתרפא מזה, כי גם לא היו לי תנאים.

ש: נתנו לכם אוכל?

דורה: אכלנו לחם ושתינו מים, מה אכלנו? מה זה חשוב? אולי קנינו אצלם או שהם נתנו.

מראיין: למה האיכרים הסכימו שתהיו באסם?

דורה: למה לא? מישהו מבקש לישון באסם, אתה לא תרשה?

מראיין : כנראה ולא.

דורה : למה לא?

מראיין : הם הסתכנו שהסכימו שתשנו באסם.

דורה : חכה רגע, תשמע על עוד אסם אחד, זה אסם מס' 1.

ש : מאיפה היה לכם כסף?

דורה : לי לא היה כסף, לצבי היה כסף, אולי הוא נתן להם שעון. לא יודעת. נתנו לנו אוכל לאכול.

סטייקים לא אכלנו שם...

ש : כמה זמן נשארם שם?

דורה : כמה ימים. היה שם אגם בשדה, החלטתי לרדת לאגם לכבס. פעם השתמשו בסמרטוטים (לא היה צמר גפן וחיידושים אחרים...) הלכתי לאגם לכבס תחתונים וסמרטוטים, לפני שיצאתי מהאסם, שמתי את הבלייזר שלי על הקש וחלכתי לכבס. פתאום מרחוק אני רואה מישהו זר מתקרב לאסם, כבר לא הייתי שקטה, זה היה לי מאוד חשוד, מהר מהר, גמרתי את העבודה שלי, וחזרתי. פתחתי את הדלת הענקית של האסם, מישהו ישב למעלה וכיוון אלי אקדח, אמר בפולנית : "מה את רוצה?" תיכף תפסתי מה הולך, הייתי צריכה לחשוב מהר. אמרתי שאני השארתי את הבלייזר שלי, אני פה כיבסתי משהו, "תקחי את הבלייזר ותסתלקי", לקחתי את הבלייזר והתחלתי להסתלק מהר, לא בריצה שלא יחשדו בי. האיש היה פולני, לא גרמני. לא ראיתי מסביב אף אחד אחר, הלכתי ככה לכיוון הכפר. כשהתרחקתי קצת, עצרתי, ראיתי את הוינדרמריה, את הגרמנים, שמוציאים את הבת דודה מהאסם ולוקחים אותה לאוטו. את צבי לא ראיתי, שמעתי רק שהתחילו לירות, לכיוון הפוך מהכיוון שלקחו אותה, אני עמדתי בכיוון הירי, אבל קצת הצידה. כשהתחילו לירות, לקחתי את הרגליים והתחלתי לברוח, דרך גדירות, דרך שדות, אני לא יודעת, רצתי... יצאתי מצד שני של קובל, שם היה הוויאדוק *הגשר המזרחי בדרך לוצקה, גשר על פני מסילת הרכבת-צ.ר.ל.* על יד הוויאדוק עצרתי. באחד הימים היינו אצל גוי אחד, רצינו שיעביר אותנו לצד השני של נהר הבוג, מעבר לגבול בין פולניה לאוקראינה. אני עצרתי שם על יד הבית, הוא עבד ברכבת, הוא היה איש רכבת. בפעם הראשונה באתי אליו עם הבת דודה, באתי לדבר איתו על הנסיעה הזו (והוא לא היה בבית), עכשיו באתי לבד.

ש : איך הצגתן את עצמכם בפעם הקודמת?

דורה : שאנחנו פליטות.

מראיין : למה רציתם לעבור דרך הגבול?

מראיין : שלא יזהו אותנו, אני קובלאית. כל אחד (בקובל) הכיר אותי.

ש : אבל למה לברוח לכיוון מערב ולא למזרח? הרי הגיוני יותר לברוח לתוככי רוסיה ולא לכיוון

פולין וגרמניה...

דורה : אני לא יודעת עכשיו למה חשבתי לברוח למערב ולא למזרח, אולי בגלל השפה.

ש : מתי היתה הפעם הראשונה שהגעת עם הבת דודה לאיש, לפני שהגעתם למשפחה עם הילדים?

דורה : לפני שהגעתי למשפחה, כשעברנו דרך קובל, נכנסנו למקום, מישהו נתן לנו את הכתובת, אני לא זוכרת מי, האיש לא היה בבית, רק האשה. היא אמרה תבואו בערב שבעלי יחזור ותדברו איתו. בינתיים קרה דבר כזה (שהבת דודה וצבי נתפסו באסם). אני באתי לבד, האשה שוב פעם היתה לבד. אני ישבתי אצלה במטבח, רעדתי כמו לא יודעת מה, הקשבתי לכל דבר מה שמדברים בחוץ. אשתו של האיש, שהייתה אז בהריון, באה ומספרת לי שפה ילדים מספרים שמצאו יהודים שמה בסביבה ויהודי אחד הרגו ויהודיה עצרו ויהודיה אחת ברחו. טוב, אני עשיתי את עצמי שזה לא שייך לי. לא עצרו סתם אנשים. מישהו כנראה הלשין שיהודים שם.

ש: יש לך מושג מה קרה לזוג עם 10 הילדים שאירח אותך?

דורה: לא יודעת. לא יודעת, הם (בטח) יגידו שהם לא ידעו שהיו אנשים באסס. באסס היו עוד פליטים, לא רק אנחנו. גם פליטים לא יהודים היו שם.

ש: היו עוד אנשים ב יחד איתכם באסס?

דורה: כן. העיקר, כשהאשה הזו סיפרה, שמעתי מה שהולך פה, ידעתי שהם (הגרמנים) בעקבותי, אבל מה יכולתי לעשות. סיפרו שיהודיה אחת עצרו וליהודי אחד עם קת רובה פתחו לו את המוח, (כנראה) לצבי, הוא התחיל לברוח, ירו אחריו, כשהוא נפל ניגשו אליו ועשו לו מה שעשו לו... זה אני יודעת מסיפור של הילדים שהסתובבו בסביבה. סיפרו זאת לאשה של האיש מהרכבת, ואני יושבת פה באמצע ומחפשים אותי... לפנות ערב, האשה בקשה ממני שאעלה לאסס. גם שם היה אסס, אמרה שבעלה עוד לא הגיע והיא צריכה ללכת לישון. עליתי למעלה ושם היתה כזו "פְּרִנָּה", זה כזו שמיכת נוצות, התכסיתי וחשבתי: אילו רק היו נותנים לי לישון פה, כל כך טוב, מה זה טוב... בלילה אני שומעת כלבים, מחפשים אותי, ממש חיפשו אותי. באה הז'נדרמריה עם כלבים וחיפשו אותי. אוקי, לא עלה בדעתם לעלות לאסס למעלה, כנראה שהכלבים גם כן לא הריתו את הריח שלי והם הסתלקו. כשהם הסתלקו, האיש הזה של הרכבת, עלה למעלה, ניגש אלי ואומר לי ככה: "תראי, אני לא מכיר אותך, אשתי סיפרה לי מה שהיא יודעת ואשתי בהריון, אני לא רוצה לסכן את הבריאות שלה, אני לא מכיר אותך, פה קרה דבר כזה וכזה, מחפשים מישהי עם כלבים, אני מאוד מבקש שתעזבי את המקום", הסתכלתי עליו ואמרתי: "אוקי, רציתי שתעזור לי, אם אתה יכול, לעבור לפולניה", סיפרתי שנשאיתי לבד, סיפור שאני פליטה, ההורים שלי נהרגו או ששרפו אותם, כל מיני סיפורים אני סיפרתי. הוא אמר שהוא לא יכול (לעזור) והוא יתן לי כתובת של חבר שלו שגם הוא עובד ברכבת, אולי אני אלך אליו והוא יעזור לי. אמרתי לו תודה, לקחתי את הבלייזר שלי, הייתי יחפה, לא היו לי נעליים. הלכתי לאורך המסילה...

המשך קורתיה של דורה בחוברת דפי מידע הבאים.

ציור של **אהרון רופה**, אביה של דורה. בית המלון של "נוימן". על גג בית המלון הסתתרו כמה ימים דורה וצבי, בעת שלקחו הנאצים את ההורים והעובדים במכבסה להשמדה.



ארכיון "יד ושם", שער העדות: יוסף (איז'ו) גולדמן

סיפורו של יוסף גולדמן שתועד ע"י אנשי ארכיון "יד ושם" במסגרת "שער העדות" מרשים ומרתק. רק חלק קצר מאוד, המתייחס לעיר קובל, מצורף בזה. העתק מהראיון המלא נמצא בארכיון קובל. יוסף נולד בקובל ומיד עזבו הוריו את העיר והשתקעו בדנציג. בקיץ 1938, יוסף בן ה- 14 חוזר לקובל עם משפחתו הממתינה לאישור הגירה לארה"ב.

_____ אנחנו יוצאים לוורשה (Warszawa).

ש: אחותך ואתה?

ת: אני יוצא עם אחותי. בגבול עוד עצרו אותנו הפולנים, ועשו ביקורת מזוודות, אז הפסדנו את הרכבת הזאת, והושיבו אותנו ברכבת אחרת יותר מאוחר. אבא, חיכה ונפגשנו איתו בוורשה (Warszawa).

ש: זה היה עוד '38 בדצמבר?

ת: כן, זה היה כבר סוף '38, נובמבר-דצמבר '38, משחו כזה. היינו אז אצל משפחה יהודית שהייתה גם-כן מדנציג (Danzig) שהם גרו בוורשה (Warszawa), משפחת גינצבורג. משמה כעבור מספר ימים כבר עברנו לקובל (Kowel).

ש: עברתם לקובל (Kowel) משום שהיה ברור שזה לא עניין של יום יומיים, ואז יהיה יותר נוח להתבסס בקובל (Kowel)?

ת: היינו חייבים לקבל את תעודת הלידה של אימא שהיא הייתה ילידת קמינקושירשק (Kamien Koszyrski). הבסיס ליציאה לשמה היה עדיף לנו לנסוע לקובל (Kowel) ולהיות קרובים לקמינקושירשק (Kamien Koszyrski) מאשר לשבת בוורשה (Warszawa) ומשם להתחיל. אחר-כך התברר שהניירת של העירייה מקמינקושירשק (Kamien Koszyrski) מאותם השנים נשרפה, והם העבירו את זה. אז פנינו לגנון המרכזי של פולין. זה היה למעשה הגורם שנשארו תקועים בקובל (Kowel) כדי להמתין לתשובה למסמך הזה, והמסמך הזה היה מאוד גורלי, כי הוא למעשה חתם את גורל כל יתר בני המשפחה שלי. בקובל (Kowel) הייתה לנו משפחה גדולה מאוד מצד אימי.

ש: שאת רובם הכרת מביקורים, כמו שאמרת, שהייתם נוסעים לשם, והם היו באים אליכם?

ת: כן, את הקרובים ביותר הכרתי. היו אומנם קרובים מרוחקים יותר שלא הכרתי אותם, אבל מתוך הביקורים הכרתי את הקרובים ביותר. הכרתי את הדודות, את הדודים ואת בני-הדודים, אותם הכרתי. בהתחלה בקובל (Kowel) גרנו אצל הסבא שהיה לו בית

השלמת פרטים:

משלו, ושמה גרו חסבא והסתבא. גרו שם גם שתי בנות שלו שאחת מהן הייתה נשואה טרייה עם בת צעירות שהייתה תינוקות באותה תקופה. גרה שם גם האחות המבוגרת יותר מאמי. אנחנו בהתחלה קיבלנו חדר גם באותה דירה באותו בית, ויותר מאוחר הלכנו ושכרנו דירה. ברגע שאימא נסעה והיה צריך לחכות, וידענו שזה לא יגיע תוך יום יומיים אז לא יכולנו לחיות שמה, ושכרנו דירה.

ש: אז עברתם לבית אחר?

ת: כן, עברנו לבית אחר. בקובל (Kowel) בהתחלה גרנו בדירה שכורה. מובן שאבא ידע שההמתנה הזאת היא לא של יום ולא של יומיים, אז הוא אמר לנו: בואו לא נבזבו את כל הכסף שיש לנו. אני זוכר שכתוצאה מאיזשהו נשף חנוכה שנדמה לי שהיה בגימנסיה היהודית של קובל (Kowel). הייתה גימנסיה יהודית בקובל (Kowel).

ש: נשף חנוכה זה אומר שאתם...

ת: זה בסוף שנת 38' בדצמבר.

ש: שזה ממש כשהגעתם פחות או יותר?

ת: כן, זה היה ממש ישר כשהגענו. אז הבת-דודה שלי לקחה את אחותי ואותי לנשף חנוכה של הגימנסיה היהודית על שם קלרה ארליך, כך קראו לגימנסיה. זו הייתה גימנסיה שהייתה מנוהלת בשפה הפולנית, אבל רק יהודים למדו בה. היא הייתה גימנסיה ממשלתית מוכרת. חוץ מזה הייתה בקובל (Kowel) גם גימנסיה 'תרבות' שהייתה מנוהלת בשפה העברית.

ש: אגב, מבחינת שפת הדיבור שם לא הייתה בעיה, כי כולכם ידעתם כבר פולנית?

ת: לא, בקושי ידענו, אנחנו בקושי ידענו פולנית.

ש: בגימנסיה הפולנית אתה לא למדת בפולנית?

ת: בגימנסיה הפולנית הלימודים היו בפולנית, ואני חוץ ממה שלמדתי בשיעורים פרטיים לצורך הבחינה, אז בחוץ אף פעם לא דיברנו בפולנית, כי זו לא הייתה שפה מדוברת אצלנו ככה.

ש: הלימודים לא היו בפולנית?

ת: הלימודים כן היו בפולנית.

ש: זאת אומרת, הייתם צריכים גם להבין ולענות?

ת: כן, מובן שידעתי פולנית, אבל זה היה רק לצורך החומר הלימודי בלבד, כי בגימנסיה הפולנית עצמה בדנציג (Danzig) בחצר כל היהודים ביניהם דיברו גרמנית ולא פולנית. יש לי היום חברים מדנציג (Danzig) שאחד נפטר לפני חודש וחצי, הוא למד בכיתה המקבילת לי, והוא בקושי ידע כמה מילים פולניות. אני אחר-כך השלמתי את ידיעותי בפולנית, אבל עד שהגעתי לקובל (Kowel) היה קשה מאוד שאני יודע פולנית.

קורבים נוספים:

- ד"ר לאופולד (ליפא) קורב ואשתו אירא לבית גלידמן (אחות אבא) שניהם רופאים. לזמן מה בשם וויסני וכן בשם איוזי (שוראס). פרט לבת כולם שרדו מן השואה ונולדו ארצה. חודר ליפא היה פעיל ב"IOZ".
- אבא של סבא + אשתו ששמוניהם לא זכורים. הם גרו ברח' מונטפולנה והיה להם משק חקלאי. לזמן 2 בנים: בן איוזי (נאצי) פלוס שהיה נשוי + בת קטנה והיה מילרס, גם הוא נשוי ולא מילרס.
- משפחת ורבה בקובל שאחד מהם היה עו"ד (ז).
- בן-איוזי גרו שהייתה לו תחת ברח' והשכמה ואשתו חתה ממסעות וייסמן שהייתה קרובת משפחה, לא חתה באותו שור.

שמות קרובי המשפחה מצד האם שגור בקובל:

- סבי וסבתי מושיק וייזל פלוס גרו בבית מול הבית של אומרינק. שם חתחת אבא וזכר לי. היו להם 4 ילדים:
- לייזש (לובה) פלוס נשוי לליזה + בת בשם אידה, לידת שנת 36 בערך.
- בת בשם אירא הנשואה למשה שוריצבלט + 2 ילדים: בן בשם אלכסנדר (לייזר) בוגר גימנסיה 'תרבות' בשנת 39 והלמדו בסמינר למורים בלוצק שהתלחח ב-41 לנכרות לבית המועצות ושרד מן השואה. ובת בשם אסתר, לידת 22 בערך.
- (אמון נחמה) הנשואה לרח' גולדמן, לידת 1901. אבי דוד ליד 1898 + 2 ילדים: בת בשם אסתר, לידת 22 ואנטי איוזי (יוסף) ליד 24.
- בת בשם אסתר הנשואה לענק פור, בת תינוקת בשנת 39 שאר שמה איננו זוכר.

ש: אבל לפחות תקשורת בסיסית יכולת לנהל:

ת: כן, בוודאי, יכולתי לנהל שיחות. אז הבת-דודה שלי הציגה אותי בפני המורה לגרמנית של הגימנסיה, שאני זוכר ששמו היה רייזר, ואיתו ניהלנו שיחה בגרמנית עוד על הרקע של ההבדלים בין השפה הפולנית לגרמנית. הוא תמיד היה אומר לי: הפולנית היא שפה כל-כך קלה, הגרמנית היא שפה כל-כך קשה. קח לך דוגמה קטנה – סדין בגרמנית זה לאקן ובפולנית זה פששצית ראדון. הוא אמר: פולנית זו שפה כזאת קלה, והוא היה צוחק על הרקע הזה. הוא סידר לאחותי ולי שאנחנו התקבלנו בגימנסיה הזאת כמורי עזר לשפה הגרמנית אצלם. אנחנו לא קיבלנו את הכסף מהתלמידים, אלא זה היה ככה שבאיזושהי צורה זה שולם לנו מטעם הגימנסיה עבור שיעורי העזר שאנחנו נתנו לתלמידים שהם שלחו אלינו. חלק היה שעשינו את זה בתוך הגימנסיה וחלק היה באופן פרטי אצלם בבית או משהו כזה.

ש: אבל זה היה ממש בתשלום, או שזו הייתה למעשה תמורה לשכר הלימוד שלכם?

ת: לא, אנחנו אז עוד לא למדנו, כי זו הייתה תקופה שלא יכולנו להיכנס ללמוד שם בגימנסיה, מכיוון שלא ידענו כמה זמן אנחנו נהיה שמה. זה נמשך למעשה מתחילת ינואר '39 עד לסוף שנת הלימודים, עד ליוני.

ש: עד פרוץ המלחמה?

ת: לא, עד ליוני, שאז זו הייתה הפסקה כי אז היה החופש הגדול. באותה תקופה זו הייתה הפרנסה שלנו, שאנחנו עזרנו לאבא באותה תקופה כדי שלא יוציאו סתם כסף מבלי שמשו לא יכנס. אבא קיבל אז מהנציגות הפולנית שלו, הוא המשיך עוד לקבל את הסוכנויות, והוא המשיך על האזור הזה גם לפעול כסוכן. אז איכשהו לא בזבזנו אז את הכסף בתקופת ההמתנה הזאת. כי אמרנו שכדי לנסוע לאמריקה אנחנו לא יכולים לבזבז עכשיו את כל מה שיש לנו. אני זוכר שלחופשת הקיץ עוד יצאנו לאיזשהו מקום מרוחק מספר קילומטרים מקובל (Kowel), זה היה מקום שקראו לו הורודלצה. זה היה מין אזור של יערות ונחלים, ולשמה בדרך כלל יהודים נסעו לקיט. שמה היינו כמעט עד לפרוץ המלחמה, זה היה ביולי אוגוסט, ובראשון לספטמבר כשחזרנו כבר אוטוטו התחילה ממש הפלישה הגרמנית לפולין. מובן שהיו כבר הפצצות גם על קובל (Kowel) באותו זמן מטעם הגרמנים. אני זוכר שעזבנו את קובל (Kowel), וברחנו לאיזשהו גוי באזור ששבא שלי היה סוחר יערות והוא היה איתם בקשרים. גרנו אצל הגוי הזה במתבן, והעכברים עשו שמה חיים עלינו. כי האזורים הכפריים לא הופצצו על-ידי הגרמנים. אבל הנסיעות אפילו עם עגלה שנסענו לכפר הזה, אני זוכר שמטוסים גרמניים תגו מעלינו, והם ירו במכוונות ירייה, כי הם ידעו שלרוב יהודים ברחו מהערים בעגלות כאלה. למזלנו לא נפגענו והגענו. אבל כעבור תקופה די קצרה שמענו על זה שהסובייטים כבשו את קובל (Kowel), כי נדמה לי שאת קובל (Kowel) כבשו בחמישה-עשר לספטמבר או משהו כזה שזו הייתה סך-הכל תקופה די קצרה. הגרמנים הגיעו...

השלמת פרטים:

41- שימש כמנהל של כל רופאי חשאיים בתקופת הסובייטים בקובל ועם פרוץ המלחמה ב-41 קיבל מקום עם רופאי תבואה ונסע לעמק ברוח'י. מאוחר יותר מוסי לבא המלל ושמש סאטמטולוג ראשי של אבא פולין בדרגת סאט"ל.
• משה רודני דוד לי שאחד ממוסדיו של "ד".
• למשפחתי היו חתנים גם בתנו בורשכין.
• קרבת משפחה חזקה גם עם משפחת קלרמן. אז זו קרבת רחוקה ודד אב של סבי מ.
• תחילת קאמין קושינסקי.

במה עסקו בני המשפחה שבקובל:
• סבי היה סוחר יערות.
• כל בני המשפחה פלסו היו בעלי תות לספרים וכלי כתיבה.
• ללינוס חתם תחת "קולטורה" בפנת רח' לעמק ונוב-קולוניה.
• לשוורבלט תחת "POMOĆ SZKOLNA" ברח' נוב-קולוניה.
• לבנצ' פלס, לויס פלס ולמשה פלץ היו חנויות ספרים וכלי כתיבה ברח' ורשכין.
• דוד לפס ואיירה קרני היו רופאי שיניים בשנות ה-30 אך עזבו את קובל תיכף לקחת רוסה נצי בשם WYSZKOW (שם היו תיכף עד '39 כאשר משו ברח לקובל חזר).

השלמת פרטים:

אגב, עם שוב קיבל, המשיך לעבוד בסוכנות של מרמה "MADE" מרמה מעטפות ומפות, כי למעשה הייתי בקיבל במעמתי. סבי וסמרי ואחותי המבורח של איזי חי בארצות הברית ועל אף כל הניירות למינהן, אך נדרשתי לזנוח הענייני לידה של אמני (לעית קיבוץ קוטרסוקס) ואח"כ הן המלחתי לחשוש כי הניירות בקיבוצי האומנם חשינים ושרופ וכן חיזקו לילתי להמריז עד שקיבל את הענייני לידה הנגזר המבורח של ממשלה פלון ברמה. אך לעצמי לא קיבלתי את המסמך עד לפעם המלחמה וכך שיאיתי וקוטרסוקס בריז החלילון החסודסודסוקס. אגב עבד במהלך חשבונות במפעל לפיזוד חסודסוקס עייז חסודסוקס.

מורים המורים לי מבית הספר היסודי:

חיים אליעזר - יו"ר, דניאל גרונדמן - סגן, אקאדמית, דניאל גרונדמן מדיק - חטיבת
החוגג, נחמה כהן - חטיבת, נחשפניס - נאגוריה, חשפניס - מנהלית, חשפניס -
מנהלית, חשפניס - מנהלית.

ש: לא נדרשתם ללמוד גם רוסית?

ש: היות שהיה לכם כבר בסיס בפולנית לכן זה לא היה נורא!

ש : מה עם ההצטרפות לקומסומול?

49

ש: אבל אבא לא בדיוק מתאים מהבחינה הזאת:

ת: נכון, לא אבא ולא המשפחה של אבא, הם לא מתאימים בדיוק. אבל אבא היה פרמצלט,

הוא לא היה סוכן או מוכר באותו תקופה כאילו. בזמן הרוסים הוא כבר לא עסק בנציגויות, אלא הוא היה כבר מנהל חשבונות בקרטל שלהם, כך שזה כבר היה מקצוע מקובל עליהם. מה שהיה לנו דבר לא כל-כך סימפטי מבחינתנו, למרות שזה היה לטובתנו, שהשלטון הרוסי לא אפשר ליהודים בעלי אמצעים או בורזואה, מה שהם קראו לזה שהמנצלים את הפועלים, לגור באזור שהוא קרוב מאד ק"מ מהגבול עם גרמניה. לקובל (Kowel) הגיעה גם משפחה יהודית שהיא הייתה גם ממוצא קובלאי, אבל הם גרו בדנציג (Danzig) ובדנציג (Danzig) היה להם בית-חרושת למכשירי כתיבה. אנחנו היינו בידידות מאוד עם המשפחה הזאת, וכשהם הגיעו לקובל (Kowel) וגרו שמה, להם היה בית בקובל (Kowel) מאוד יפה ומאוד יוקרתי, הסובייטים החליטו שאסור לו להמשיך לגור בבית הזה כי הוא בורזואה. אז הם העבירו לנו את הבית, והם הכניסו אותנו לבית שלהם. אז מבחינתנו זה היה משהו, כי לגור בבית גדול באותה תקופה זה היה ממש פנטסטי. אבל לא נתנו לנו הרבה זמן ליהנות מהתנאים האלה. בהתלה הכניסו לשם איזה רב-סרן יהודי, מאיור יהודי שאנחנו היינו צריכים לפנות בשבילו חדר. ככה לאט לאט ביקשו מאיתנו לעזוב את כל הבית, כי המשפחה שלו מגיעה, והוא צריך את זה בשביל המשפחה שלו. אז אנחנו עברנו לבית אחר שכבר שכרנו אותו. מאוחר יותר כשאני חזרתי לקובל (Kowel) אז לבית הזה לא היה זכר ממנו אחרי המלחמה.

ש: הבית היפה?

ת: לא, את הבית היפה לא הלכתי לבקר, כי אני הייתי בסך-הכל בדרך מבית-חולים אחרי פציעה בחזרה ליחידה לוורשה (Warszawa). אז ירדתי, כי הייתי בעומק ברית-המועצות, ירדתי בדרך בקובל (Kowel), ועשיתי רק את הדרך לבית של הסבא שלי. גרו שמה אוקראינים, אז אפילו לא נכנסתי לשם, כי ראיתי שהבית שם מלא עם אוקראינים. אז הלכתי, והתחלתי לחפש את הבית שלנו, לראות אם נשאר ממנו משהו. זה היה בית ריק לגמרי, היה שטח מגולח, לא היה ממנו זכר. אבל הרבה זמן לא היה לי, ולא פגשתי בקובל (Kowel) אף יהודי, אז ככה שהתיישבתי הלאה על הרכבת והמשכתי, הגעתי לוורשה (Warszawa) למטה של הצבא שהייתי צריך להתייצב בו. אז היא קיבלה אותי לקומסומוול, והיא דרשה ממני להתגייס. הייתי צריך לעבור את המבחן, היה שמה מבחן של ידע, התכוננו לזה ולמדנו. עברתי את המבחן, ונכנסנו לקומסומוול. הייתי פעיל מאוד בחיי התרבות של הגימנסיה עד שסיימתי את לימודי, בדיוק בסוף יוני אנחנו כבר הינו בסוף שנת הלימודים, ואז התחילה הפלישה של הגרמנים.

ש: אתה למעשה התחלת ללמוד שם אחרי ששנה שלמה לא למדת, וגם קודם בגימנסיה

הפולנית בדנציג (Danzig) כבר היו בעיות.

כמה מחבררים, חידודים, המכירים מקובל של לפני המלחמה.
החברים: מה שחשוב, אולי פולין, אולי (קובל) פרמצלט ואולי זה
הוא. אולי זה היה מוכר באותו תקופה כאילו. בזמן הרוסים הוא כבר לא עסק
בנציגויות, אלא הוא היה כבר מנהל חשבונות בקרטל שלהם, כך שזה כבר היה מקצוע
מקובל עליהם. מה שהיה לנו דבר לא כל-כך סימפטי מבחינתנו, למרות שזה היה
לטובתנו, שהשלטון הרוסי לא אפשר ליהודים בעלי אמצעים או בורזואה, מה שהם
קראו לזה שהמנצלים את הפועלים, לגור באזור שהוא קרוב מאד ק"מ מהגבול עם
גרמניה. לקובל (Kowel) הגיעה גם משפחה יהודית שהיא הייתה גם ממוצא קובלאי,
אבל הם גרו בדנציג (Danzig) ובדנציג (Danzig) היה להם בית-חרושת למכשירי
כתיבה. אנחנו היינו בידידות מאוד עם המשפחה הזאת, וכשהם הגיעו לקובל (Kowel)
וגרו שמה, להם היה בית בקובל (Kowel) מאוד יפה ומאוד יוקרתי, הסובייטים החליטו
שאסור לו להמשיך לגור בבית הזה כי הוא בורזואה. אז הם העבירו לנו את הבית, והם
הכניסו אותנו לבית שלהם. אז מבחינתנו זה היה משהו, כי לגור בבית גדול באותה
תקופה זה היה ממש פנטסטי. אבל לא נתנו לנו הרבה זמן ליהנות מהתנאים האלה.
בהתלה הכניסו לשם איזה רב-סרן יהודי, מאיור יהודי שאנחנו היינו צריכים לפנות
בשבילו חדר. ככה לאט לאט ביקשו מאיתנו לעזוב את כל הבית, כי המשפחה שלו
מגיעה, והוא צריך את זה בשביל המשפחה שלו. אז אנחנו עברנו לבית אחר שכבר שכרנו
אותו. מאוחר יותר כשאני חזרתי לקובל (Kowel) אז לבית הזה לא היה זכר ממנו אחרי
המלחמה.

הייתי

על מקור אנטישמיות בקובל תחת השלטון הרוסי (39-41).
זכור לי רק מספר אחד בתקופת שלטון פולין שהלכתי עד כמה שזכור לי עם קורט משפחתי לראות
משחק כדורגל של הקבוצה היהודית "השומארי" עד קטצה פולנית. בזמן התשועות פרצה
מריבה בין התאגידים השונים ליהודים ואחד מבני איגוד יאן מן המריבה עם דקירת סכין בלב,
אז לא רצתי במיוחד. בתקופת השלטון הסובייטי היו לי מפגשים עם גוים בתחרויות
שהתחילו, אז היו גילויי אנטישמיות כלפינו.

ש: אנחנו נגיע לזה. אבל כמו שסיפרת את המצורף לקומסומול.

ת: כן.

ש: אתה גם אז בדיוק בגיל שמתאים מאוד להתלהב מכל האידיאולוגיה הקומוניסטית

השוויונית וכו'.

ת: לא, לא התלהבתי. ראיתי בזה חובה שאני חייב להיות, אבל לא היו לי שום שום...

ש: לא השתכנעתי שסטאלין הוא שמש העמים?

ת: לא השתכנעתי מבחינת האידיאולוגיה אף פעם, לזה לא הגעתי אף פעם שהתיאוריה

הקומוניסטית של לנין ושל סטאלין תשפיע עלי לטובה.

ש: כמובן כשפרצה המלחמה אז העניין של היציאה שלכם לארצות-הברית ירד מהפרק?

ת: כן, הוא ירד מהפרק. הוא ירד מהפרק עוד לפני-כן כשלא קיבלנו שום תשובה ופרצה

המלחמה.

ש: אבל כאן כשזה שלטון רוסי לא הייתה התקווה של הנה תסתיים המלחמה ונוכל לצאת.

השלטון הרוסי נראה בהתחלה עד עולם.

ת: הייתה דרך אחת אפשרית אולי בהתחלה ואפשר להגיד שזה היה עד אמצע שנת 40' וולי

40', לעבור את הגבולות מפולין דרך ווילנה שהיא הייתה למעשה מסופחת לליטא

באותה התקופה. ליטא עוד הייתה אז עצמאית, אז יצאו אנשים את הגבולות משמה,

ומשמה הייתה אפשרות להמשיך את הדרך לארצות-הברית. אבל לא הייתה לנו

התעודה של אימא שזה היה הגורם שאיכשהו עוד הקשרים עם הצד הפולני, למרות

הכיבוש הגרמני, בכל אופן אז עוד היו קשרים. חשבו, היו אנשים שעוד הבריחו את

הגבול, והביאו משמה את המשפחות. אני זוכר שהיו אמצעים, היו עוד קשרים עם

האבא שלי מהצד הפולני דרך מבריחי הגבול. גם יהודים היו הולכים לשמה, והיו

מביאים לשמה משפחות ולא רק גויים. זה היה כדי להשיג אולי את הנירת הזאת

שתאפשר לנו לעבור את הגבול לליטא. אבא שלי היה כבר באותה התקופה חולה לב

ככה שהוא גם היה מוגבל מבחינה בריאותית לא למאמצים פיזיים מיוחדים. אז כל זה

ביחד השפיעה על זה שגשארנו בקובל (Kowel) וחיכינו. עד שגם ליטא, לטביה

ואסטוניה נכבשו על-ידי הסובייטים ונהפכו לרפובליקות, ואז כבר כל העניין הזה

הפסיק להיות אקטואלי.

ש: הגיעו אליכם הסיפורים מפולין מה קורה שם עם היהודים?

ת: כן, בוודאי, בוודאי שהגיעו. הרי כל הפליטים שהגיעו מפולין, ולקובל (Kowel) הגיעו

הרבה פליטים.

ש: כן, אבל רובם הגיעו זמן קצר אחרי שגרמנים נכנסו עוד לפני שהיו גטאות?

ת: לא, לא, הגיעו גם אפילו בחודש אפריל-מאי 40' עוד הגיעו לשמה. אז כבר סיפרו מה

שהגרמנים עשו כבר אז, שההברחה היא גם קשה מאוד, כי הפולנים היו כאילו לוקחים

כסף כדי להעביר את היהודים דרך הגבול, אבל הם היו מוסרים את זה לגרמנים, הם

היו מקבלים מהגרמנים תשלום עבור זה, והגרמנים במקום ירו ביהודים והרגו אותם.

זאת אומרת, שעדויות על זה ועדויות בכלל אנחנו קיבלנו מהרגע הראשון. היו עדויות על

שרפת בתי-כנסת. הגרמנים לא חיכו הרבה זמן כשהם באו לפולין כדי להתחיל

בפעילויות האנטישמיות שלהם, אלא הם מיד מהרגע הראשון עסקו בזה.

השלמת פרטים:

הוא נשאל על הסיפורים שהיו לו על הבריחה לארצות-הברית. הוא סיפר שהיה לו חברים שהיו בבריחה, אבל לא היו לו שום שום... הוא סיפר שהיה לו חברים שהיו בבריחה, אבל לא היו לו שום שום... הוא סיפר שהיה לו חברים שהיו בבריחה, אבל לא היו לו שום שום...

הוא נשאל על הסיפורים שהיו לו על הבריחה לארצות-הברית. הוא סיפר שהיה לו חברים שהיו בבריחה, אבל לא היו לו שום שום... הוא סיפר שהיה לו חברים שהיו בבריחה, אבל לא היו לו שום שום...

ש: אז אתם למעשה נכנסים לאיוושהי שגרת חיים...

ת: אנחנו נכנסים לשגרת חיים מתוך חוסר ברירה.

ש: שנפסקה ב-41?

ת: כן, כן.

ש: מה אתה זוכר מיום פרוץ המלחמה, זה כמובן נחת עליכם בהפתעה מוחלטת?

ת: כן, בוודאי. לא רק שזה נחת עלינו, אלא מספר ימים לפני זה אפילו דיברו כבר על כאילו

שעומדים דסנטיס גרמניים לנחות, אבל אלה היו שמועות.

ש: מה זה דסנטיס?

ת: דסנטיס זה הצנחה של צנחנים, זה הצנחות מהאוויר. היו שמועות, אבל מעשית לא היו

שום הכנות לקראת זה. באותו היום שפרצה המלחמה אני זוכר כשקיבלנו את הטלפון

מהקומסורג, היא קודם כל אספה אותנו, את חברי הקומסומול, היא הסבירה לנו מה

שעומד לקרות, והיא אמרה לנו: אתם יכולים לקחת גם את המשפחות, וכולם ביחד

להגיע לשמה. כשאני באתי הביתה וסיפרתי את זה היה לנו בן-דוד שהוא היה ספק מזון

של הצבא הרוסי במחוז והיה לו רכב משלו. הוא אמר לי: אתה יכול לנסוע עם האשלוך

עם הקומסולונציס, אני אקח את המשפחה, אני אסע עם האוטו שלי, ואנחנו נבוא

לעומק לקייב (Kiyev). יותר מאוחר נודע לי שהסובייטים לקחו ממנו את הרכב, כך

שהוא נשאר עם כל המשפחה שלי בלי כלום, והם לא יכלו לצאת יותר.

ש: אחותך לא הייתה אז בקומסומול?

ת: אחותי לא הייתה בקומסומול, היא הייתה תלמידה רגילה בגימנסיה יחד איתי באותה

הכיתה.

ש: איך קראו לה?

ת: קראו לה אסתר.

ש: אז למעשה אתה בא הביתה, אומר שאמרו לכם לבוא מטעם הקומסומול לנסוע איתם

לרוסיה?

ת: כל המשפחה ליוותה אותי לרכבת. אני זוכר שנתנו לי איזה סכום קטן של כסף, נתנו לי

איזשהו מעיל חם עם פרווה ואפילו שעון, כי באותה התקופה היה לי שעון בר-מצווה,

אבל הוא היה מונח, כי לא הלכו איתו ביום יום, מכיוון שזה היה משהו מיוחד במינו.

אז נתנו לי את זה, נפרדו ממני ואמרו לי: אנחנו ניפגש בקייב (Kiyev).

ש: זאת אומרת, זו לא הייתה פרידה מאוד נרגשת, כי הם תוך כמה ימים היו אמורים

להגיע גם לקייב (Kiyev).

ת: זו הייתה פרידה מאוד רגילה של ניפגש מחדש. אני זוכר פרידה אחרת של זוג חברים

שלי שאחד מהם למד איתי בכיתה ואחד בכיתה נמוכה יותר, שגם שניהם היו חברי

קומסומול בוודע התלמידים, איציק ושייקה כך שניהם, שהחורים שלהם באו, הורידו

אותם מהרכבת, ולא נתנו להם לנסוע. זה אני זוכר שסיפרו אחר-כך באמת שהם היו

הראשונים שנורו על-ידי הגרמנים. את זה אני זוכר. אני זוכר גם את הרגע שהגעתי

השלמת פרטים:

חברים יקוב, ברכבת את קובל לתוך רוסיה עם פרוץ המלחמה (1942).
ברכבת שנתנו נאמתי בנינו 41 היו פסח גוניק, ובה שוולד ואבו, איציק ברושטיין, שיקה
זאב מרקסטר, ולכן בולד, שיקה שיינברג, מיק ריטר, הסורה לחתונות וידס, הסורה
ינצ'ניצקי, יודק חולד, אלה ובריס לי חיסל על לרכבת גם שני האחים בן-איציק ושייקה
אך הוריהם באו ובקש מהם לחזור עמם. שניהם ניספו. גם בני משפחתי נכל לנסוע עמי אך
קורק משפחתי רחוק של אבי (שבו נקדמו) היה בל מכונית ושייקה ספק מנון של חתונה חסובניטי
באזור והוא אמר שיעם עם חורי ואחותי, אך הסובייטים לקחו ממנו את המכונית וכלם ניספו
שחזר בקובל.

לקייב (Kiyev), ובנאיביות הלכתי לדואר לשלוח מברק לכתובת שלי בקובל (Kowel) שהגעתי לקייב (Kiyev) בשלום.

ש: אגב, זה שארגנו לכם את הקרון לברוח לברית-המועצות, שקיבלתם את האזהרה שאם תישארו בקובל (Kowel) לא תישארו בחיים, זה בשלב ההוא עדיין לא התייחס להיותכם יהודים אלא מעצם היותכם פעילים בקומסומול?

ת: כן, זה התייחס אלינו כאנשי קומסומול ולא כיהודים.

ש: זאת אומרת, הקרון היה עם ילדים יהודים ולא יהודים באותה מידה?

ת: היו שם במיוחד יהודים. בקרון הזה היה נציגי השלטון הקומוניסטי המקומי בקובל (Kowel) שהקרון הזה היה מוכן עבורם, והיו שם גם היהודים שהיו או חברי המפלגה הקומוניסטית או חברי הקומסומול. כי נסעו איתנו שני מורים מאז. אחד מהם היה מורה להיסטוריה, שהוא היה גם מקורב למפלגה הקומוניסטית וגם המורה להתעמלות שנסע איתנו ביחד. אני לא יודע בדיוק, אבל הוא היה יותר מקורב למארגנת הקומסומולית.

ש: ולא היו איתכם ילדים לא יהודים מהקומסומול?

ת: לא, איתנו לא. היו הורים שהצטרפו לילדים שלמדו יחד איתנו והיו בקומסומול, אבל נדמה לי שהייתה בעצם רק אימא אחת, אימא של לבוב (Lwow)ה שוורץ, זה אני זוכר. אבל ככה לא היו במיוחד.

ש: אמרת שהרכבת הופצה בדרך, והיא נאלצה לעצור?

ת: במעבר הגבול היא נאלצה לעצור, כולנו יצאנו החוצה, הפגינו את האזור, אפילו ירו עלינו במכוונות ירייה, והיו גם אנשים שנפצעו. אני קיבלתי איזה רסיס קטן באצבע, למרות שלא רואים היום ממנו זכר, אבל זה לא היה משמעותי. כשהם רוקנו את התחמושת שלהם, זה כנראה היה בדרך בחזרה מההפצה בעומק, כי לרוב היו מכוונות הירייה שלהם שהיו פעילות. מזל שהיו לנו שמה מקומות מסתור, והצלחנו איכשהו לצאת מזה בשלום.

ש: מה קורה בקייב (Kiyev)?

ת: בקייב (Kiyev) המשכנו, המארגנת הקומסומולית שהייתה איתנו הובילה אותנו בעומק ברית-המועצות עד לסביבת סטאלינגרד (Stalingrad).

השלמת פרטים:
האנשים שהיו איתנו בקרון היו יהודים ופולנים. הם היו מורים וסטודנטים. הם היו מוכנים ללכת לכל מקום. הם היו מוכנים ללכת לכל מקום. הם היו מוכנים ללכת לכל מקום.

חברים בני הדור הראשון, שהתראיינו במסגרת "יד ושם", או במסגרות אחרות, מתבקשים להודיע לנו על כך. אנו נשכפל את הראיון עבור ארכיון קובל ועבור בני דורות ההמשך.

משפחתו של יוסף גולדמן

יושבים, משמאל לימין:
סבתא רייזל פלוט. סבא מושקה פלוט. אמי נחמה פלוט. דודתי לייזה פלוט (אשתו של לייביש). דודי לייביש פלוט (אח אמי). הילדה אידונה פלוט (בתם של הנ"ל).
ודתי איטה שוורצבלט.
אחריה בעמידה דודתי אסתר פרץ (אחותה הצעירה של אמי).
עומדים, משמאל לימין:
אני- יוסף גולדמן. אחותי אסתר גולדמן. בת דודתי אסתר שוורצבלט. דודי משה שוורצבלט- בעלה של איטה.



איסוף חומר ארכיוני של יוצאי קובל נמשך. נא העבירו לארגון צילומים, מכתבים ומסמכים הקשורים לעיר וליהודיה. אני נשכפל זאת ונחזיר את החומר בהקדם לשולח. החומר הארכיוני ישמש בסיס לאלבום קובל.

לזיכרה של: חנה כהן/פרל ז"ל

חנה כהן, פרל מהבית, בתו של משה פרל מראשי הקהילה היהודית בקובל נפטרה ב-7.2.05. חנה, שנפצעה קשה כהולכת רגל בתאונת דרכים בעירה רחובות, נפטרה מפצעה חודש ימים מאוחר יותר.

פגישה עם:

חנה ל'ה ומוטק החברים מאז גן הילדים העברי "הרצליה" שבקובל.

(פגישה בין חנה כהן/פרל, הבת רותי, לבין ד"ר מרדכי זיו ואשתו יוכבד)

חנה על משפחתה שנשארה בקובל:

"אני נסעתי לאש ונשארת חיה והם הלכו..."

-קטעים לזכרה מתוך הראיון המלא-



קובל, קיץ 1936, חנה ושושנה פרל מטיילות ברחוב.

1. "תלמידה מבריקה" (חנה פרל)

ש : חנה פרל, עלית ארצה בשנת 937, היית כמעט בת 18 והתחלת כאן ללמוד...
מרדכי : חנה היא בוגרת גימנסיה "תרבות" בקובל בהצטיינות. התלמידה הכי טובה בגימנסיה.
חנה : (חנה צוחקת במבוכה) זה כך נדמה לו בכל אופן...

ש : ומה את אומרת?

חנה : הייתי תלמידה בסדר, אבל-

מרדכי : (קוטע את חנה) בסדר?? חנה התלמידה המבריקה...

ש : יש לך את התעודה?

חנה : אני... וודאי יש באיזה מקום... אבל מה שכן, בשנה הזאת הגימנסיה שלנו קיבלה את הזכות שהתלמידים שלנו יבחנו גם לתעודת בגרות פולנית ואני הייתי בקבוצה הזו.

מרדכי : חנה הייתה הראשונה (המצטיינת) בקבוצה הזו.

חנה : לא שלחו את כולם (להבחן לבגרות הפולנית). רק את התלמידים המצטיינים. הטובים יותר נגיד, לא המצטיינים. ואני הייתי בין אלו שנבחנו גם ב"מטורה" (תעודת הבגרות הפולנית)....

מרדכי : באכסטרנית, בגמנסיה הממשלתית "קובלסקי".

חנה : הייתה הבגרות הפנימית, של הבית ספר שלנו "תרבות" וגם הבגרות הממשלתית.

2. "השליחה הראשונה של המשפחה" (חנה עולה ארצה)

חנה : אני עליתי ארצה בשנים האלה שהשלטון המנדטורי הרשה לסטודנטים לאוניברסיטה לבוא מעל למכסה של הסרטיפיקטים שהם נתנו.

(חנה מדברת באיטיות, מדייקת, שוקלת ובוררת בקפידה כל מילה).

ש : הייתם צריכים לשלם כסף עבור זה?

חנה : לא. היו 2 אפשרויות לעליה ארצה. היתה מכסת סרטיפיקטים שהמנדט הרשה כל שנה, זה היה הספר הלבן וזו הייתה מכסה קטנה כמובן ואנחנו היהודים רצינו יותר וחיפשנו דרכים איד להגדיל את המכסה. ואז הייתה אפשרות לשני סוגים נוספים של אנשים שנתנו להם זכות לעלות: סטודנטים לאוניברסיטה העיברית ואנשים שהיה ברשותם, נדמה לי, מעל ל-1000 לירות שטרלינג. בגלל הכסף שברשותם היה מובן שהם לא יפלו למעמסה (על השלטון בארץ). הרבה אנשים, הרבה צעירים שגמרו את הגימנסיה ניצלו את האפשרות הזאת לעלות ארצה. באוניה שאני הגעתי...

מרדכי : הכרת את בעלך...

חנה : לא, לא הכרתי... (צוחקת): ראיתי את בעלי.

רוזי : (הבת): לפי הסיפור אמא שמה עליו עיין כבר באוניה. אבל ההכרות ביניהם הייתה באוניברסיטה.

חנה : באוניה הזאת היו איזה כ-6 אנשים מקובל ביניהם גיטלה דרוג שהיא חברת "רוחמה" ונידמה לי שגם יוסלה פריד עלה באוניה הזאת.

ש : היית ציונית?

חנה : הייתי מאוד. אבא שלי או הורי החליטו שאני אעלה ללמוד באוניברסיטה

ש : את הבת הבכורה?

רוזי : כן. לאחותי הצעירה קראו שושנה.

מרדכי : היא נשארה שם וניספתה. הייתה פעילה בשומר הצעיר.

ש : את לא היית בשומר הצעיר, אמרת שהיית בציונים הכללים...

חנה : אני הייתי באופן רשמי אבל לא ממש הייתי פעילה. הפעיל היה אבא. זו הייתה תקופה שהיו פה בארץ מאורעות, מאורעות שהתחילו ב-36. באו יהודים לבית של אבא ואמרו לו: אדון פרל, ציונים זה אלו שמגייסים אחרים לעלות, לנסוע לארץ... (מגחכת). אתה הולך לשלוח את בתך לארץ הזאת ששמה הורגים יהודים? אבי אמר: כן. אני שולח אותה לארץ, היא השליחה הראשונה של המשפחה שלנו. היא תלמד. אני עכשיו לא יכול לנסוע מכמה סיבות, וגם אין לי סרטיפיקט, אבל נוסף לזה אני חושב איד כל הפעילים האלו (כמוני) מכל העיירות האלו בפולניה, מה יעשו איתם בארץ? חקלאים הם לא יכולים להיות וסוחרים הם לא יכולים להיות. אני חושב שבתי תלמד שם וכשהיא תהיה טיפה מסודרת אז בתי השנייה בעוד 3 שנים תבוא ארצה ואז כולנו נתאחד בישראל.

אז אני נסעתי לאש ונשארת חייה והם חלכו... ראיתי את הורי ב 38 בחופשה הראשונה שלי מהאוניברסיטה. באתי לביקור בפולניה. ב-39 שוב הם ביקשו שאבוא לביקור...

ש : הרוסים כבר היו אז בקובל?

חנה : לא. זה עוד היה לפני שהרוסים נכנסו לקובל. זה היה ביוני-יולי, בסיום שנת הלימודים. אז אמרתי לחורים שאני לא רוצה לבוא לביקור (נוסף).

ש : למה? האם הייתה לך אכזבה מחביקור הראשון?

חנה: לא. אני אמרתי שאני רוצה לנסוע (לביקור) רק כשכבר תהיה לי אזרחות ישראלית, פליסטינאית. אז קיבלו את האזרחות אחרי שהייה של שנתיים רצופות בארץ. בנוסף לזה אמרתי שכולם מדברים על הקיץ הישראלי ואני רוצה לראות אותו, להרגיש אותו. ברגע האחרון החלטתי לא לנסוע.

3. "ארוחה מסורתית עם זמירות" (במשפחה)

ש: ספרי בבקשה על חיי החברה של נערות קובל
חנה: אלו שהיו שייכות באופן פעיל מאוד לתנועות הנוער, היו הולכות לפעילויות האלו. אני לא הייתי יוצאת מהבית. נגיד ביום שישי אהבתי ללכת לדוד שלי, למשפחה של אחות אמי שהם גרו לא בחולות אלא בשטאט. הלכתי לדודה בלומה שוורץ. שם היו לה גם כן 2 בנות. הייתה שם ארוחה יותר מסורתית, עם זמירות.

ש: אתם לא הייתם דתיים?

חנה: לא. הייתי נשאת ללון שם ובשבת הייתי חוזרת הביתה. לא היה לנו בית דתי אבל אנחנו גרנו בבית משותף, שתי דירות, עם הסבא שלי (שהיה דתי), האבא של אבי שקראו לו זכריה דירביצ'ר. רדוביצ'ה זה היה איזה כפר לא רחוק מקובל והסבא היה שם (בצעירותו) חוכר את האדמה או עובד אצל בעל האחוזה. היות והיו לו קשרים הדוקים עם אנשי הכפר, אז כשהוא עבר לגור בקובל, בחצר ובבית הוא היה מארח את הכפריים שהיו באים העירה בימי השוק. הייתה לנו חצר והיו באים לשם עם הסוסים והעגלות. זה היה כמו בית מלון. בדירה היו חדרים כאלה ללינת הכפריים. הסבא היה משכיר לכפריים תמורת תשלום. אני לא חושבת שהיו אחרים שהיו מתאכסנים במלון הזה. מלון של שניים-שלושה חדרים.

4. "מיצ'קביצה 5" (והסביבה)

ש: גרתי ברחוב מיצ'קביצה, קרוב לוורשבסקה?

חנה: כן. קרוב לרחוב הראשי. אבי היה בעל הקולנוע שהיה ממוקם מול הבית שלנו. גרנו ברחוב מיצ'קביצה 5.

ש: היה לכם בית מעץ?

מרדכי: היה להם בית מלבנים. בית יפה. אבנים צהובות או אדומות, אני לא זוכר, (חנה די מהססת ומרדכי מקדים אותה ועונה). ולא רחוק משם גם היה בית הדואר. הדואר הראשי, הישן.
חנה: אני זוכרת שהלכו למיצ'קביצה למעלה (לכיוון פומניקובה) ופנו ימינה, שם היה בית הסוהר.
מרדכי: כן ושמאלה בפומניקובה היה הקוויצ'וק (הכנסייה הפולנית). ובאותה הסביבה גם עמד בית ספר "הרצליה".

חנה: "הרצליה" היה כשפנו שמאלה. את בית הסוהר אני זוכרת כי מבית הסוהר פנו ימינה ושמה היו גרה משפחת רייכשטול.

מרדכי: וד"ר וייטמן, בוויילה גר ד"ר וייטמן. ואצל ד"ר וייטמן היה חדר למורה לגרמנית בלנקה כושר. מורה להיסטוריה, היא גרה בקומה של הווילה.

ש: את לא זוכרת שהייתה בהצטלבות מיצ'קביצה-פומניקובה כנסייה כל כך גדולה ומרשימה?
חנה: יכול להיות.

מרדכי: הם הכריחו אותנו לבוא מבית הספר לכנסייה ב-3 במאי. כל בתי הספר הגיעו לכנסייה ב-3 במאי. גם תלמידי גימנסיה "תרבות" השתתפו וגם בית ספר "הרצליה". הפולנים הכריחו לבוא לטכס (יום העצמאות של פולניה). את הכנסייה הזו בנה ז'אן קרלט וייצ'חובסקי, הוא היה אדם שמן מאוד (ושוב חנה פורצת בצחוק לזכרוננו המדהים של מרדכי), 120 ק"ג. הוא היה אוהב יהודים, הוא ידע לדבר עברית. הרב טברסקי ניהל איתו שיחות ידידותיות. הייתה לו נשמה יהודית. היה נורא שמן, רחמנות עליו. ומזה מת צעיר, היה על סף ה-50, חלה בסכרת קשה.
(חנה פורצת שוב ושוב בצחוק למשמע הפרטים שזוכר מרדכי.)

ש: כשהייתם ילדים הלכתם שניכם לבקר את המורה החולה הוכברג...
מרדכי: הלכנו לבית הכנסת לומר תהילים.

חנה: אני זוכרת... אהבו אותו מאוד.

מרדכי: הוא שכב חודשיים במחלת רמבטיזם קשה מאוד וזה הרס לו את הלב. הוא נפטר בגיל 42. היה מורה לעברית, מורה יפה תואר. אשתו ו-2 הבנות באו (עלו ארצה). שרה הייתה הבת הגדולה והנצילה הייתה הבת הקטנה. הבת הקטנה סיימה סמינריון והייתה מורה כאן באחד הקיבוצים. היא נכנסה למפלגה הקומוניסטית והקיבוץ גרש אותה.

יוכבד: בטח את זוכרת שהלכת עם מוטק לגן הילדים?

חנה: אני זוכרת שלמדנו יחד ולא זוכרת אם זה היה בגן או בכיתה א'

ש: מי היו החברות הטובות שלך שם?

חנה: ראשית כל הייתה לי שם בת דודה-

מרדכי: חנה'לה זיידל שאביה היה סוחר, קבלן.

5. "משפחה מאוד מסונפת" (היא משפחת יהודי קובל)

חנה: למשפחת אבי, משפחת פרל הייתה משפחה מאוד מסונפת. לסבא שלי היו 4 או 5 אחים, כולם גרו בקובל ולכל אחד היו ילדים ונכדים וכך שהיינו משפחה גדולה. המפגשים המשפחתיים, או הקשרים המשפחתיים תפסו חלק גדול בחיינו החברתיים. אז חנה הייתה חברה טובה שלי ואיטה רייכשטול וניורה לנדאו, שתיים שגרו בצד הדרומי של העיר אם העיר הייתה בצד הצפוני. והייתה אחת שהיה למשפחה שלהם קשר עם טחנת הקמח. אני זוכרת שהיות והן גרו רחוק, היינו מלוות אותה...

ש: לא היה מסוכן ללכת בערב?

חנה: לא היה מסוכן, אך בערב לא היו הולכים.

מרדכי: לא הייתה שום סכנה. אני הייתי חוזר העירה ב 12 בלילה ברכבת ולא פחדתי. פעם אחת חזרתי מיוסל טושמן, התכווננו לבגרות. ישבנו והכינונו את המקצועות. עברית, הסטוריה, תנ"ך, לטינית, פולנית, מתימטיקה וכן הלאה. קרוב ל 12 בלילה חזרתי הביתה, היה אוקטובר נובמבר והיו גשמים חזקים. עוצרים אותי 2 פולנים אני תכף הבינותי שאלו מהבולשת. שאלו: לאן אתה הולך כל כך מאוחר? ואני אומר שאני הולך מהחבר שלי יוסף טושמן שגר ככה וככה. סיפרתי שאנחנו תלמידים של המחלקה השמינית לפני ה"מטורה", הוצאתי את הספרים וגם מחברת בה רשמתי נקודות של החומר שהתכווננו, תימצות של החומר. הראתי להם, הם הפעילו את הפנסים שלהם, הסתכלו ואמרו: תהיה זהיר ואל תלך לבד כל כך מאוחר בלילה. טוב, זו היתה הפעם היחידה.

ש: למדת בגימנסיה העברית?

חנה: ודאי, מגן הילדים למדתי "בתרבות".

מרדכי: לחנה תמונה שהגדלתי: תמונה של טכס הנחת אבן פינה לגימנסיה "תרבות". אבא משה פרל ולייב פיש הולכים ביחד ומשוחחים ביניהם. זה היה חורף, לבושים היטב כמו בחורף. המנהל אשר פרינקפורט הולך בראש התהלוכה ויוסף טושמן - החבר שלנו מהכיתה שהיה יו"ר התלמידים - גם הוא הולך בראש עם דגל. זה היה בשנת 34 או 35. תקופת החורף, הכינו את הלבנים לקראת האביב, לתחילת עבודת הבנייה. תוך שנה גמרו את בניית הגימנסיה, 2 קומות היה למבנה ומרתף גדול.

חנה: אני רוצה לספר משהו שאני חושבת שזה אופייני ליהדות הזו, לקירבה הזאת המשפחתית שהייתה לי. אמי הייתה מטריסק שזו הייתה עיירה קטנה ליד קובל. אבא שלה היה שוחט או משהו דומה. והיו לה 7 אחים ואחיות. בקובל גרו 3 ילדים: אמי, הדודה דובה, והדוד נחמיה. הדודה דובה שהייתה כמעט המבוגרת מהילדים וההבדל בינה ובין אמי היה כ 15-20 שנה. אמי הייתה בחלק הצעיר, אך לא הייתה הכי צעירה. אחרי אמי היו עוד 3 ילדים. והדודה דובה היו לה 7 או 8 ילדים.

מרדכי: (מביט באחת התמונות מאלבומה של חנה) זה היה בן הרב יגודניק. וזו ניורה. זו הייתה סימפטייה גדולה שלי, ניורה לנדאו. היא הייתה היפה בכיתה ומוכשרת מאוד ותלמידה נהדרת. (מרדכי קורא את הקדשה מאחור:): חנה'לה: מוטב שתזכרי ותביטי מאשר תביטי ותזכרי, שלך ניורה. 15 ליולי 39. שנה לפני התופת. היא התחתנה עם רייזר ונולד לה בן והם ניספו בשואה. וכשבאתי לקובל לבית הכנסת ב-45 ראיתי על הקיר חרוט בפולנית: "ניורה רייזר-לנדאו תמות היום. מה מאוד חפצתי לחיות". זה היה נורא. נורא.

חנה: ופה אני הולכת עם ניורה. וזה שטיינברג, שניהם למדו בגימנסיה. וזו ואיטקלה רייכשטול. וזו רוזליה חניניזון...

מרדכי: לה היה אף קצת גדול. הייתה יפה מאוד. עיניים בלתי רגילות יפות. "השיינע ברונטקה... הא... רוזליה..."

חנה: וזו ניורה 34. למזכרת מהפלגה בהורדולץ.

מרדכי: ניורה הייתה בשומר הצעיר. את זוכרת חנה'לה את היער, 6 קילומטר מקובל. זילונה והורולדצה. 2 היערות, שם השומר הצעיר היה עושה קייטנות. גם בית"ר ותנועות ציוניות אחרות הקימו מחנות שם.

חנה: כן. אני זוכרת, ודאי, היינו נוסעים לשם. פעם היתה לי שעלת ונסעתי לשם (להבריא).

מרדכי: (מביט על תמונה באלבום) "לחנה מניורה, קובל 1934". 3 שנים לפני הבגרות. ניורלה, הייתה בת 14. לבושה עם מדים של השומר הצעיר. הן היו 3 אחיות.

חנה: (חנה מעיינת בתמונה נוספת) זו תמונה מאחת המסיבות, בודאי של האינטליגנציה בקובל. אבא באיזה מסיבה לאיסוף כספים, תרומות.

מרדכי: ודאי. תרומות במסגרת מסיבת חנוכה, תרומות במסגרת שנה חדשה והיתה גם התרמת פורים.

חנה: זה (תוך כדי מבט בתמונה) זה אדון פרוז'נסקי. אחד מאנשי קובל הידועים היה ידיד גדול של משפחתנו.

מרדכי: וזו הבת של פלורמן. סוניה פלורמן.

חנה: זה נדמה לי טושמן. גם בגימנסיה שלנו. וזה שוסיטר משהו כזה... מוטק מי ישנו פה?

הקדשה מאחור: "מזכרת מחנוכת הבית של מוסדות תרבות בשביל חנה היקרה מחנה." זו בת דודתי.

מרדכי: כן זו הבת דודה חנה זיידל. זו שנמצאת בניו-יורק. ומאחוריהם עומד נויק פרנקפורט, יהושע פרט היום.

חנה: וזו המורה לפולנית, תסתכל מוטק...

מרדכי: הא, זה מבית הספר "הרצליה". כאן מיצ'לה נימירובסקי הקטנצ'יק וכאן חנה'לה. כאן את וזו המורה פרידמן. מורה לפולנית, נינה פרידמן. (חנה צוחקת...) מיצ'לה נימירובסקי היה הגאון במתימטיקה. הוא גמר את "קלרה ארליך". המתמטיקאי הגדול, הגדול בכל המחזורים. נתן שיעורים... נספה בשואה. היה קטנצ'יק. גאון. אני הייתי מקנא בו...

חנה: (מבקשת לדייק) עכשיו ודאי היו חושבים שזה גאון מתימטי. כן. אבל אז (התארים היו פחות חשובים)...

מרדכי: וזה בטיול לוורבקה. וורבקה אלו היערות. כמה קילומטר מקובל, 8, 10 קילומטר. ב-32 עשו טיול. כאן חנה'לה. בבית ספר עממי, ב"הרצליה". וכאן חנה'לה וזו אחותך שושנה וכאן אני צריך לחשוב, אני לא זוכר את זאת. (מראה התמונה לחנה:) זו האחות הצעירה שושנה'לה ואת זו אני לא זוכר...

6. "שושנה שלי..." (האחות הצעירה שניספתה בבית הכנסת)

"ליקירותי מאחותכן האוהבת שושנה". 1939



חנה: שושנה שלי... נהרגה בבית הכנסת. בבית הכנסת יש כתובת. "שושנה פרל". היא הייתה מאוד פעילה-

מרדכי: פעילה בשומר הצעיר הארצי.

חנה: כן. פעילה מאוד, כתוב עליה בספרות השואה. הילדה הקטנה הזאת (זו שמרדכי לא זיהה קודם לכן) זו הוכברג, הבת שלו...

מרדכי: הא...! חנצ'לה הוכברג, הוי... זו הבת של המורה האהוב שלנו מרדכי. אותה חיפשתי כאן (בארץ). אני מחפש עד היום ולא יכול לאתר. חנצ'לה, עכשיו היא דומה (לעצמה), עכשיו אני יודע, עכשין זה ברור. את רואה חנה, כל הכבוד לך! היא הייתה בגיל של שושנה. אחרי פטירת אבא ואחרי שקמה האמא מ"השיבעה" החליטו לתת לה מקצוע (שישמש אותה) בישראל. האמא גמרה בית ספר לתפירה "אורט" בקובל, וקנו לה מכונת "זינגר" ובהסדרות הציונית נתנו לה כסף לעלייה. אבא (משה, האבא של חנה פרל) ולייבל פיש (אירגנו זאת). זה צריכים לציין: קנו לה סרטיפיקט וכל הוצאות הנסיעה ארצה.

ש: לא רצו שתישאר בקובל?

מרדכי: מה היא הייתה עושה בקובל? הייתה ניספת בשואה, זו הייתה בשבילה הצלה. זה היה רעיון נהדר. והם עשו עלייה, האמא ו-2 הבנות. שרה הייתה הגדולה, כמעט הספיקה לגמור "תרבות" מהשביעית היא יצאה וחנה'לה הייתה איתנו ב"הרצליה". חנה'לה הייתה מאוד מוכשרת, כותבת שירים כמו משורר גדול (חנה מצחקקת). קוחנובסקי קראו לו, (למשורר הגדול) קוחנובסקי אורשולה. האבא מרדכי כל כך אהב אותה. אני זוכר שהוא היה נושא אותה על הידיים בחורף, היא הייתה כזו קטנטונת, הייתה לבושה חם והאבא נושא אותה בשלגים על הידיים. כשהייתה תלמידת כיתה א' היא הייתה עומדת על הבמה ומדקלמת.

חנה: שני אנשים ממשפחתי היו קרובים לתנועת ההתנגדות וזו אחותי שושנה ובת דודתי, זו שהייתי אוהבת לבוא אליה בשבת- שיינדל שוורץ. אגב אחד מהשוורצים בן דוד, היה מנהל של צים. אדון פרוז'נסקי.

מרדכי: הוא היה יו"ר המורשה של קרן הקיימת בקובל.

(מביטים בתמונות) הקדשה: "לזיכרון נצח לרבקה התביבה, מאת שושנה פרל"

חנה: רבקה היא בת דודתי שגדלה אצלנו. הבת של אחותי אמי שגרה בקובל ואחר שהדודה התאלמנה לקחה אותה והיא גדלה אצלנו. רבקה עלתה ראשונה ארצה ואחותי שלחה לה מתנה (תמונה בה היא בתחפושת פורים, מלכת אסתר). עכשיו התמונה הגיעה אלי בחזרה...
מרדכי: היא הייתה כל כך יפה... שושנה'לה, שושנה'לה, אוי. הבן דוד שלי פניי היה משוגע עליה. גם הוא היה בחור יפהפה, יפה תואר. "יהי זכרך ברוך, ה' יקום דמך"
 (מרדכי מביט בתמונה של חנה עם חברה): דרך אגב החוזה הכי גדול בגימנסייה היה לאיטקלה, (צוחק וצוחק ויוכבד מנסה לקרוא את מוטק לסדר). היא הייתה מנסה להסתיר אותו... **איטקלה רייכשטול...** גם היא נספתה בשואה, היא נשארה בקובל...
מרדכי: (מתבונן בתמונות מוכרות ולוקח תמונה לשכפול והגדלה) שתי החברות היקרות שלי: חנה'לה וניורה. חנה'לה הייתה איתי מהגן, בהית הספר העממי "הרצליה" ובגימנסייה. ותמיד אהבתי אותה. אני עכשיו אספר שפעם קיבלנו הזמנה לתיאטרון וזו הייתה הפעם היחידה שישבנו יחד. הא זה היה סרט... סרט גדול... זהו! (וקוטע את זכרונותיו).
חנה: (חנה צוחקת): הכל אצלו גדול, גדול, גדול...

7. "תודות לעזרתו של אבא שלי" (על האבא משה פרל):

אבא ואמא של חנה בנשף טאז (בית היתומים). קובל, פורים 1938. (ההורים בצד ימין)



מרדכי: לאבא (של חנה) אני קראתי חיים ארלזורוב. הוא היה מאוד דומה לחיים ארלזורוב. חכם, איש מיוחד במינו ויהודי חם. משהו. מנהיג יהודי מהקליברים הגדולים ביותר. עם ראש לביזנס, לבנקאות. ראש גדול וחושב. כישרון לנאום, לדבר. ניהל שיחות, תיווך ברמות הכי גבוהות, אדם מיוחד במינו. **משה פרל**, ראש הקהילה ומנהל בנק דיסקונט. וגם היה מנהל "קינו" (בית קולנוע בפולנית) ומנהל תיאטרון "מייסקי" ויושב ראש וועדת "תרבות" בקובל וסגן ראש העיר הפולני. הוא היה "רבניק". רבניק זה יועץ היושב במועצת העיר.
חנה: אני רוצה להגיד לך: היו פה (בישראל) הרבה אנשים מהחלוצים... (וכדרכה נזהרת מלהגזים) לא הרבה, אבל כמה הגיעו תודות לעזרתו של אבא שלי. אפילו כשקיבלו סרטיפיקטים בתור חלוץ להרבה אנשים לא היה כסף (לנסיעה ארצה). אז אבא שלי היה אוסף מכל מיני מקורות ותורם. רוח ההתנדבות ורוח העזרה ההדדית הייתה (בקובל) מעבר ליסוד של החיים היום-יומיים, בכל אופן (בהשוואה לחיים כאן) שאני מכירה. אבא שלי בשנים האחרונות היה ראש הקהילה היהודית והוא היה ראש הקהילה היהודית הראשון שלא היה דתי, רב או דומה-ולבית שלנו היו באים יהודים, לא היו שעות קבלה. האנשים היו באים הביתה כל הזמן. היו מספרים על הצרות שלהם והיו משתדלים לעזור להם.
ש: הוא גם הספיק להיות אבא שלך, עם כל הפעילות הציבורית?
חנה: (מהססת, מחפשת את המילים) תראה... אז בכלל לא... אולי זאת היא גם... בכלל בתקופה ההיא ההבדל בין ההורים והילדים זה לא היה שותפות של אינטימיות כזאת שמדברים עליה. כן... אבל החינוך היה על ידי בניית דוגמא של חיים. הבית היה פתוח, כל אחד היה נכנס, ותמיד היה איזה דג מלוח על השולחן. לא הזמינו למסיבות, אבל במוצאי שבת היו נכנסים עם שום דבר מיוחד. כן... בקובל היה "טאז" ו"אורטי" וכל האירגונים האלו. ו"הכנסת כלה" וכשעברו דרך העיירה חיילים יהודים שהיו בצבא אז תכף היה שולחן. ולפסח ובחגים... באמת הייתה האחריות ההדדית, העזרה לזולת... את הילדים הפחות כשרוניים היו שולחים ללמוד מקצוע, להיות תופרת להיות... דאגו באמת... היו מאוד חיי קירבה (בין היהודים) וזו אחת הסיבות אולי שהעם הזה החזיק מעמד. כי אף אחד לא היה בודד. כולם (ביחד), **זו הייתה שרשרת אחת!**

מוקדש לזכרה של: חנה'לה פרל/כהן ז"ל

רשם: ד"ר מרדכי זיו-ליברזון (פברואר 2005)

בימים אלה נפרדנו בכאב ויגון רב מבת-עירנו קובל, חנה'לה פרל, בתם של גולדה ומשה פרל בקובל, שהיה מראשי העיר גם במישור הקהילה היהודית וגם במישור העירוני כלכלי של אוכלוסיה המורכבת מ-17000 יהודים, 10000 פולנים ו-5000 אוקראינים. לחנה'לה הייתה אחות שושנה, צעירה ממנה בשנתיים, בוגרת גימנסיה עברית "תרבות", מחזור 1939, אשר נספתה ב-1941/2. שושנה היתה פעילה מאוד ב"שומר הצעיר". בתקופת השואה והתקופה הסובייטית מ-1939 עד 1941 היתה פעילה בהנהגה האזורית והמחוזית (והלין) בפולין. המשפחה גרה במרכז העיר, ברח' מיצקביצ'ה, האזור היוקרתי של העיר קובל. מול ביתם היה המלון והבית-קפה "ורסל" של משפחת גלזר-קליזר וכן גרו בשכנות לבית הקולנוע והתיאטרון העירוני "מייסקי". קצת הלאה ניצב היה בניין הדואר הראשי. רחוב זה היה מאוכלס ע"י השכבה העליונה של קהילת קובל.

אביה של חנה'לה, משה פרל, היה סגן לראש העיר הפולני וכן סגן ראש המחוז. היה מנהל בנק דיסקונט, משגשג ויציב מבחינה בנקאית-כלכלית. הבנק תמך בהלוואות לכל הסקטורים של הקהילה: סוחרים זעירים, קמעונים וספקים בכל תחומי המסחר והבנייה בעיר. האבא היה בין מקימי הבניין החדש של הגימנסיה העברית "תרבות", מטובי הגימנסיות בוהלין ובפולין כולה. בחינות הקבלה ללימודים היו מחמירות ביותר. נתקבלו תלמידים ותלמידות עם ציונים גבוהים בכל המקצועות-משפות ועד מתימטיקה, פיזיקה, היסטוריה, לטינית ויוונית וכן תנ"ך, גמרא ופילוסופיה כללית. טופח גם ענף הספורט וכן כוננות צבאית (תחת התדרוך של הצבא הפולני בוולקה בקובל, שנמצא בסמוך לכפר בכובה וקבר האחים והאחיות של יהודי קהילת קובל י"ד). חנה'לה עם סיום הגימנסיה, במאי 1937, נתקבלה בתור סטודנטית מהמנין באוניברסיטה העברית בירושלים. איתה גם נתקבל איצ'לה טורצ'ין, היום ד"ר יצחק טורצ'ין מפאריז, אחיו של מנדל טורצ'ין ז"ל שהיה פעיל עשרות שנים בקהילת קובל. משחר נעוריה חנה'לה הצטיינה בלימודיה בבית הספר "הרצליה" – 6 שנים ו-5 שנים בגימנסיה, כולל שנה בגן העברי של פרופ. אלכסנדר וטנרה פרידלנדר בקובל.

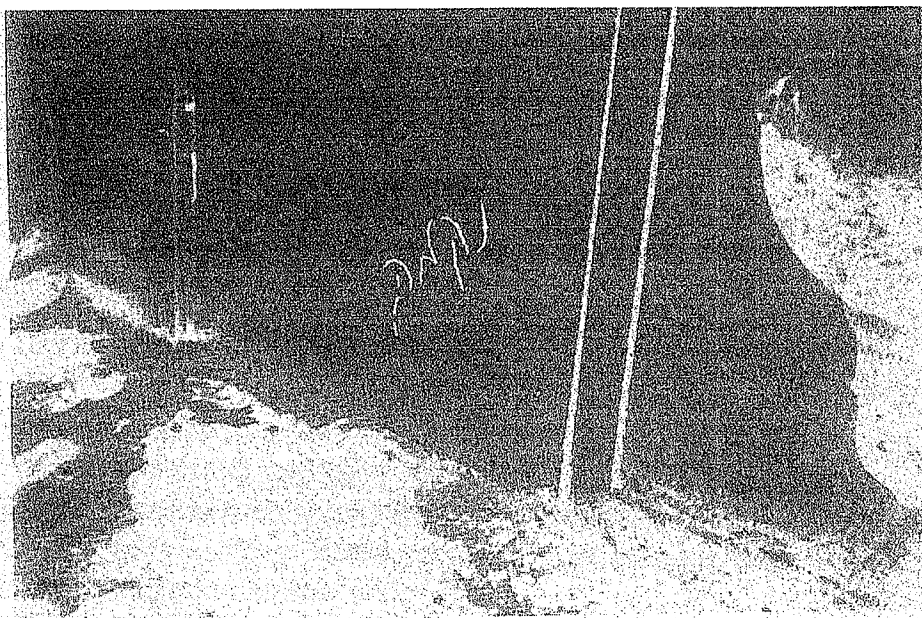
זכות גדולה היתה לי ללמוד עם חנה'לה מהגן ועד לבגרויות ב"תרבות שבהנהלת אשר פרנקפורט י"ד, אשר נרצח בשואה בגיל 45 עם משפחתו, בבית העלמין היהודי החדש בעיר. חנה'לה נתקבלה לפקולטה לביולוגיה-מיקרוביולוגיה ובקטרולוגיה לתקופת שלוש שנים, עד לתואר B.A. באוניה, בדרך ארצה, פגשה בבעלה לשק אלכסנדר כהן וביחד סיימו את הלימודים. נישאו, הביאו שני ילדים לעולם. בן יורם-בן קבוץ, ובת רותי-ספרנית מצטיינת בספרייה ברחובות-נשמה יקרה ועדינה. חנה התברכה בנכדים, נכדות ונינים. בעלה של חנה פרופ' לשק כהן-היה מדען מבריק וידוע בתחום חקר הוירוסים וחקר הסרטן ב"מכון ויצמן" שברחובות, מנהל ה"מכון הביולוגי" בנס ציונה ומהמדענים המובילים בארץ ובעולם כולו, עם פרסים, פירסומים והרצאות ברחבי העולם. כתב ספרי מדע ומחקר וגם רומנים

בתחום המדע הבדיוני. עם פטירתו בגיל 75 ממחלה קשה (נדבק במסגרת עבודת המחקר שלו במכון), חנה הקימה לזכרו סטיפנדיה שנתית עבור חוקרים מובילים במכון הביולוגי בנס-ציונה. והנה בא האסון המחריד וחנה'לה קפחה חייה בתאונת דרכים בעירה, רחובות. חנה חיה חיים יפים, העשירים בעבודה ציבורית ובקו"ח עד שפרשה לגימלאות. יוצאי קהילת קובל ווהלין איבדו חברה יקרה, בת עיר אצילת רוח ומוכשרת. אישה גדולה במעשיה וחייה למען הקהילה ברחובות ובישראל במשך למעלה מ- 50 שנה.

שושנה פרל: נקמה!

מתוך "ספר השומר הצעיר בפולין" (ספריית הפועלים, 1991):
כל מי שעבר את העיר קובל, לא פסח על "קיר הדם והנקם" שבבית הכנסת החרב. שם, ורק אז, קבלו שבי אסיה-התיכונה את ההלם הנורא.

פרומה שוורץ (רוזינקה), יוצאת קובל סיפרה:
"עברתי בעיר שכולה חורבות. חיפשתי איזושהי משפחה יהודית שאולי נשארה בחיים. שם נודעו לי שמות הנספים, שבדמם רשמו על קירות בית הכנסת: **נקמה!...** כתובת של אחת הקבוצות החלוציות: **שושנה פרל, שיינדלה שוורץ, לאה פיש ועוד.** קראתי את השמות וברחתי..."



באותו ספר, בפרק **"תחת השלטון הסובייטי"** נכתב:
"רעיון המחתרת השומרית בשטחי הכיבוש הסובייטי קיבל תנופה. התנועה חולקה לארבעה "גלילות" וכאחראים לגלילות ולמחוזות נקבעו: **"... קובל- שושנה פרל..."**
"מבין חברי ההנהגה הראשית ב' שהורכבה אחרי המאסרים של נובמבר 1940, נשאר בחיים והגיע ארצה רק אחד. **שושנה פרל** נספתה בעירה קובל בעת כניסת הנאצים לעיר. חייל ראה אותה יוצאת מפתח ביתה וירה בה..."

שושנה פרל, מאמר מהכתובים

שושנה היא אחותה הצעירה של חנה פרל-כהן שנפטרה זה לא מכבר, בתו של משה פרל, אחד ממנהיגיה הגדולים של הקהילה בקובל, משנות השלושים ועד להשמדת יהודי העיר ע"י הצורר הנאצי ועוזריו. לא ברור מהיכן המאמר המצורף נלקח, עכשיו כבר אין את מי לשאול... (המאמר נמצא בין ניירותיו של יו"ר הארגון לשעבר, צבי רוזניק ז"ל).

קובלאים יקרים, למען הנכדים, הנינים ודורות ההמשך:
אנא העבירו בהקדם חומר על משפחתכם לשכפול ותיעוד בארכיון קובל,
ועבור ספר משפחת יהודי קובל העתידי!



שושנה נולדה בשנת 1921 בקובל Kowel אשר בוואלין. ניתן לומר: נולדה "עם כפית זהב בפיה". שתי בנות הן היו במשפחה; היא ואחותה הגדולה חנה.

הבית – מבוסס, אמיד ונאור. בראשו – האב משה פרל, אדם מושרש ומעורב בכל הקורה בציבור היהודי. איש משכיל, רחב אופקים, ער ושקוע בענייני ציבור ואינו מונע עזרתו מהמשחרים לפתחו, ורבים צרכי עמך; בני משפחה קרובים כרחוקים, ידידים, מכרים וסתם יהודים. – הבית היה פתוח ומאיר פנים. גם שליחים ומתרימים למיניהם הכירו גם הכירו את הכתובת החמה והלבבית והיו מזדמנים לביקורים.

"העזר כנגדו", אם הבית, היתה טורחת ומשרה מאצילות רוחה ותבונתה על סביבותיה. האוזן הקשבת, טוב הלב, החמימות והנכונות לעזור – היו לשם דבר. ואם לא מספיק לר' משה לעסוק בעניינים שב"דומו של עולם" – ראשות הקהילה, התנועה הציונית, החינוך העברי (בבית דיברו עברית וידיש), נציגות היהודים בעירייה, עזרה כספית לעלייה כגון: כרטיס לאנייה ועוד פעילויות באירגוני ציבור וצדקה, הוא עוד מוצא עניין וזמן לשמש כיו"ר הפאטרונט* של קיבוץ ההכשרה בקובל.

הוא ליווה את הקיבוץ בעניין ועזרה (מובן שהקיבוצניקים זכו לכניסה חופשית לשני בתי הקולנוע שבבעלותו). והעיקר – הוא קרן חום, לבביות וטוב לב.

שושנקה ספגה מלוא חופניים מהמיטב והמירב. ילדה יפהפייה. את פניה הצחורים עוטפת רעמת תלתלים, הגולשת על כתפיה ומברק-עיניה זוהרת נהרה ואור כובש. ברוכת כשרונות היא ובגימנסיה העברית של "תרבות-הרצליה", היא תלמידה מצטיינת בכל: בפולנית, גרמנית, ואפילו לטינית(!) וגם במקצועות הריאליים, היא מצטיינת אף במוסיקה. אהובה ונערצת על ידי חבריה ומוריה כאחד. היא כוכבת הכיתה. ההמנון – חובר על ידה, וכך גם מכתבי האהבה הסובבים בכיתה בשעת השיעור – בלטינית – משלה. היא מלאת מרץ, פתוחה, חייכנית, נשמה טובה!

לתנועת "השומר הצעיר" היא הצטרפה בעודה נערה צעירה. שדה פעולה נוסף ומרתק נפתח לפניה. כשרונותיה הרבים התקבלו בברכה בקן הצמא תמיד לאוצר שופע כזה. השתלבותה הייתה מהירה ויעילה. גם כאן כבשה מקומה כמו בבית הספר. ההווי התנועתי החדש כבש אותה. בצעד בוטח היא רוכשת נתיב חדש זה ואין הדבר פוגם במחויבויות האחרות שלה. בעלת אופקים רחבים, היא פורחת, צומחת.

בקן תמיד יש מה לעשות. מטלה רדפת מטלה, הצרכים גורפים ובולעים עוד ועוד. שושנקה עמוסה ועומסת. בר-מזל הוא קן קובל שזכה בה. בסוף 1937 עלתה חנה אחותה ארצה. שושנקה עדיין למדה ונשארה לבדה עם ההורים.

כל החלומות, כל התוכניות, כל התקוות, נקטעו בבת אחת עם פרוץ המלחמה ב-1.9.1939. וכעבור 17 יום צעדו מחנות-מחנות של הצבא האדום על מלוא צידם מהמזרח ושטפו – הציפו את פולין המזרחית. הסובייטים הגיעו כדי "לשחררנו", טענו.

בקטע זה חשוב לציין, כי המשטר החדש לא חסך במאמצים כדי לרכוש לצדו את אהדת הציבור והנוער במיוחד. היו לו גם אמצעים רבים למטרה זו. אין להכחיש כי גם הצליח בכך. לא רק מחפשי קריירה נגרפו בזרם, לא חסרו גם רבים וטובים שנכבשו לסיסמאות המלהיבות שביטאו את מיטב המאוויים לקידמה ולצדק.

שושנקה נשארה עם אלה "שלא יכלו אחרת". על אף הסכנה נרתמה במסירות וללא רתיעה למשימות המחתרת.

בראשית נובמבר 1940 הוכתה המחתרת מכה אנושה: תוך יומיים נאסרו שבעה ממובילי המחתרת בלבוב Lwów, ובחומקו מהמרדף נהרג הקשר המרכזי – אבק ב. שושנקה נקראה להרכב "ב" (המחליף) של ההנהגה הראשית. הפעילות המרכזית והקשרים הועברו לידיה. הוחל במזעור הנזק, בייצוב המערכת.

פלישת גרמניה לברית המועצות ב-22.6.1941 קטעה וגרפה לאבדון את הכל. "קירות הדם והנקם"*, קירות בית הכנסת הגדול בקובל מספרים על הקץ המצמרר של האחרונים: (באוגוסט, ספטמבר ואוקטובר 1942). בין הכתובות והשמות שנכתבו בשארית דמם הניגר, נמצא גם שמה של שושנקה הקוראת ומצווה: "נקמה!"

בת 21 הייתה שושנקה בהירצחה.
יהי זכרה ברוך!

קובלאי/ת יקר/ה:

**לארכיון קובל ולאלבום העתידי של משפחת קובל:
אנו מבקשים מבני דור המייסדים ומבני
משפחותיהם לפנות אלינו לארגון ראיונות.
כ"כ נדרשים בהשאלה תמונות, צילומים,
מכתבים, מסמכים וחפצים הקשורים לעיר.**

גיטה דרוג-מושקובסקי:

קטעי מכתבים לוועד ארגון קובל

"...דפי המידע האחרונים רגשו אותי במיוחד. הרי תמיד נזכור ונזכיר ונזיל דמעה בימי זיכרון ועצב. הדפים מלאי תוכן ומעוררים אלפי זכרונות. הרבה חוקרה וכבוד לכל החברים ששומרים על הגחלת ודואגים שזכרונם של יקירנו שנספו תהיה להם הנצחה מרגשת ומכובדת..."

"... את כל רגשי הערכתי וחובתי אני מצרפת לאליהו מנדל- מגדולי עירנו. אישיות עצומה באהבתה את קובל, את אנשיה ונופיה. אני מאחלת לו את כל הטוב, הבריאות והסיפוק. מכל הלב..."

"... קשה לי לבטא במילים את התרגשותי עם קבלת חוברת דפי המידע. זו גם הזדמנות שלי לברך את חברי הוועד החדשים, לעודד ולהודות על שלקחו עליהם משימה קדושה ונעלה למען כל יוצאי קובל. בפעמים הבודדות שהגעתי לבית ווהלן הייתי מלאה התרגשות מחוויית המקום ותכולתו..."

"... בהתרגשות רבה קראתי את דפי המידע האחרונים. הם תאמו בהרבה את מקבץ התאריכים: יום כיפור, יום הזיכרון לשואה ולגבורה וגם 62 שנה לטבח יהודי קובל. בקוראי את הדפים עולים וצצים אלפי זכרונות והרבה דמעות וצער. את הזכרונות אני מעבירה למשפחתי הענפה, לילדי, נכדי וניני..."

יקרה אקדמית יקרה ואחיותי יקרה יעצוץ כבוד
 כל נציגי אקדמיה כולל בקהילה הכללית זרוע ספרות
 אקדמית מרכז ל"ס ונ"מ וס"פ סניף אקדמיה
 אקדמית מרכז ב' 1937 קודם בקבוצה אקדמית - אסתר
 בקבוצה לחברה ב' אקדמית, כל ס"ס
 אקדמית אקדמית "א"ל אקדמית חופש אקדמית אקדמית - אבן
 אקדמית אקדמית אקדמית אקדמית אקדמית אקדמית
 אקדמית אקדמית אקדמית אקדמית אקדמית אקדמית

מכתב מארגון קובל אל גיטה מושקובסקי/דרוג:

18.12.04

שלום לך גיטה יקרה,

שמחנו לקבל את מכתביך החמים לארגון ואנו מודים לך ומקווים שתמשיכי לכתוב אלינו.

במהלך הראיון שלנו עם חנה כהן (פרל מהבית) היא ציינה שעליתן ארצה שתיכן יחד באותה אונייה.

מאוד נשמח אם תוכלי לכתוב מעט על זכרונותיך מהעיר קובל. או אם כבר כתבת או פרסמת, נשמח לקבל העתק. כמו כן אנו מניחים שיש לך תמונות ואולי מכתבים מהמשפחה שבקובל. נשמח לקבל ולשכפל ולהחזיר לך את החומר שבידך, שישמש לנו עבור הארכיון של קובל וכחומר עבור הוצאה בעתיד של אלבום קובל.

כתבי בבקשה משהו על המשפחה, על החברים, על הלימודים בקובל. אם תרצי נוכל לארגן ראיון טלפוני או לבוא בהזדמנות לראיין אותך בקיבוץ.

בתודה מראש ובברכה,
הנהלת אגוד קובל

הראיון- נסיעה לקיבוץ רוחמה

גיטה נאותה לקיום המפגש והראיון. כחודש מאוחר יותר, ביום חורפי וקר, אספנו את חברתנו, הסופרת והחוקרת יהודית כפרי מביתה במזכרת בתיה ונסענו לקיבוץ רוחמה בצפון הנגב. ערכנו ביקור וראיון עם גיטה מושקובסקי- דרוג מהבית.

אנו מודים לגיטה על האירוח הנהדר והלבבי ועל הראיון הקולח שהעניקה לנו. כמו כן תודה על שהתאפשר לנו שכפול התמונות והמכתבים מקובל שברשות גיטה.

גיטה מושקובסקי / דרוג (מהבית)

"העליה לארץ ישראל היתה עבורנו דבר מקודש"

מראיינים – יהודית כפרי, צבי רז

קבוץ רוחמה- 24.1.05

(קטעים מהראיון)

ציונות ללא מרכאות

(קטעים)

- ההורים היו ציונים?
מראיין:
מרואיין: היו ציונים, כן. **קופסת הקרן הקיימת** הכחולה הייתה בראש, משלשלים תמיד מטבעות. היינו הולכים מהקן ואוספים (מתרימים) בין הבתים. **אלי מנדל** אומר לי: "הוי גיטלה, ראיתי איך שעברת ברחובות לאסוף את הזה..."
- אלי היה מדריך שלך?
מראיין:
מרואיין: הוא היה המדריך, כן. והיה אחד **ובריק**, ו**אליקה** ועוד.
איך נכנסת לשומר הצעיר?
מראיין:
מרואיין: בגיל 13, כולנו מהכיתה נכנסנו יחד. רצו לזרוק אותנו כשהיינו בכיתה ח' או ט':
ב – 1 במאי אמרו לנו בקן שלא צריך ללכת ללמוד, אסור ללמוד! ואנחנו לא הלכנו ללמוד. אז למחרת, כשבאנו לגימנסיה **פרנפוקט** קרא לי ולפיני ואזה ולכל החברה ונזף בנו ואמר שאם זה יקרה עוד פעם יזרקו אותנו מביה"ס.
- אבל למה הלכת לשומר הצעיר?
מראיין:
מרואיין: אולי... יכול להיות שבגלל **קונה אטלס**, מהמדריכות שלי, אולי בגלל שההורים היו מקורבים (למשפחה) והיא היתה ראש הקן, אולי בגלל **מוניה מרדר**, ההורים שלו היו בידידות איתנו. אז הלכנו, כל הקבוצה שלנו, כל הכיתה היתה בקן ואני הייתי אחת מהכיתה.
- אבל מה ידעת על השומר הצעיר, מה ידעת על התנועה?
מראיין:
מרואיין: בעצם אלו היו רק פגישות, שירה והתעמלות, וציירנו את סימני ה"חזק ואמץ", והיו המדים והעניבות והמושבת קיץ. היה הווי של צופיות, של ארץ ישראל. אח"כ באה העליה, המולדת וכל מיני דברים שהתגבשו. ההכרה הבסיסית- האידיאולוגית- כמובן באה יותר מאוחר, עם הזמן.
- היו חברי בית"ר בגימנסיה?
מראיין:
מרואיין: מה זה היו חברי בית"ר... בטח שהיו בכיתה שלי כאלה, **לויטס** ועוד כאלו, הרי עם **אשקה (גרינבלט)** לא דיברתי איתו, רבתי איתו תמיד. כשהייתי באה לבלה (אחותו של אשקה ואשתו לעתיד של בן הדוד של גיטה- משה דרוג) הביתה, לא

- יכולתי להסתכל עליו, היה לבוש עם חולצה חומה, הוא היה בבית"ר, ובלה ומאשה הם היו בשומר הצעיר. זה היה משהו נורא...
- מראיין: כשהייתם יותר מבוגרים, מה היו האמונות היסודיות של השומר הצעיר, מה היו ההשקפות?
- מראיין: קודם כל "שבת אחים גם יחד", עזרה הדדית, הכשרה, להתכונן פיזית, לחיות ביחד על מנת שהיכולת הפיזית תגבר כי בארץ ישראל צריך גם שרירים, צריך לעבד את האדמה.
- מראיין: למה חשבתם שצריך לעלות לארץ ישראל?
- מראיין: האווירה הזאת היתה גם בגימנסיה, זאת המולדת (ישראל), וזאת פולין וזאת אנטישמיות (שבפולין). למדנו את כל הדברים האלה, ובאמת החדירו לנו את זה מאוד מוקדם, מההתחלה, שאנחנו עולים לארץ ישראל, העתיד – זה ארץ ישראל.
- מראיין: ז"א בפולין לא ראיתם עתיד לעצמכם?
- מראיין: לא ראינו בשום פנים (אפשרות לחיות בפולין), עם ההיסטוריה (היהודית) ועם הכל יחד. הגימנסיה היתה עברית, בצורה המשמעותית ביותר. העליה לארץ ישראל, זה היה עבורנו דבר מקודש. אני זוכרת שנפגשנו עם משהו מישראל שבא לבקר בקובל. זה היה משהו, איזו חגיגה, איזה מאור בעיניים, ואת אוספת לקרן קיימת את הגרושים האלה. ובט"ו בשבט היו פירות הארץ, היינו עושים שקיות עם פירות הארץ, הכל היה מאוד סימלי. כל הקן היה מקושט עם מפות ארץ ישראל.
- מראיין: אני רוצה להבין יותר טוב למה עשו את זה, מכיוון במצב רגיל, בן אדם רגיל למקום שהוא נולד בו, לאוויר שהוא נשם, לשפה שהוא דיבר והוא רוצה להמשיך לחיות שם, ואתם לא רציתם לחיות שם...
- מראיין: כשרק התקדמנו קצת חשבנו על קיבוץ הכשרה, כבר היו קיבוצי הכשרה.
- מראיין: אז אני שואלת למה?
- מראיין: מפני שהמטרה היתה קיבוץ הכשרה, שלב לפני עליה ארצה. קודם מושבת קיץ, מושבת חורף, אח"כ קיבוץ הכשרה, ביאליסטוק...
- מראיין: למה לא להישאר בקובל ולהמשיך את החיים כמו של ההורים?
- מראיין: אני לא יכולה להגדיר לך את זה באופן ספציפי, אבל זה היה כל כך עמוק, כל כך נטוע וכל כך בטוח שלא היה צל של ספק.
- מראיין (צ): אבל רק מעטים הגשימו את זה, הרי היו צריכים כספים רבים לעלייה ארצה.
- מראיין: זהו, זה היה קשה. באתי ארצה כסטודנטית באוניברסיטה, מפני שאז מעט מאוד סרטיפיקטים היו. מההנהגה הראשית פנו אלינו, היה צבי לוריא, שישב ב"תרבות" בוורשה, הפיצו עלון כזה שלמי שיש תעודת בגרות ולמי שיש להורים שלו כסף, אז שישתדל לעלות למוסדות ההשכלה בארץ על מנת לחסוך סרטיפיקטים שישמרו לתנועה החלוצית. כך עלינו אני ועוד כמה כאלה שהיה להם כסף וההורים שלהם הסכימו. העליה שלי היתה יקרה מאוד.
- מראיין: כמה את מעריכה עלו לארץ בצורה כזו, כסטודנטים – כמורך?
- מראיין: היו די הרבה שעלו, היה איתנו גם ישק'ה גולדשטיין. המודל שלי (לעליה) היה משה דרוג בן דודי מרטנה. חברות וחברים שלמדו בגימנסיה בקובל ועלו ארצה. אני לא חושבת שמי שרצה לעלות היתה בעיה שבגלל כסף הוא לא עלה, מקסימום אם ההורים לא יכלו לתת לו הוא עבד, כמו אבא שלי, חסך כסף ומהמשכורת שהוא חסך עלה. העליה נפסקה בגלל המלחמה, עד המלחמה מי שרצה לעלות עלה. היו אחרים שהחליטו ללמוד רפואה בפריז, או להמשיך את עיסקי ההורים.
- מראיין (צ): שמענו שהיו צעירים וציונים שרצו לעלות ולא יכלו...
- מראיין (י): את יודעת על מקרים של חניכי תנועה שרצו לעלות ארצה ולא עלו בגלל שלא היה להם כסף?

מראיין: אני לא זוכרת. לא, לא זוכרת בדיוק. בסוף כולם עלו בעליה החלוצית, בסרפטיקטים שהתנועה חלקה, אבל ביקשו ופנו בחוזרים (מההנהגה הראשית). מי שהיה לו כסף והיתה לו תעודת בגרות- בא.

מראיין (צ): יש לציין שרוב בני הנוער לא גמרו את הגימנסיה... חלק היו בגימנסיה של "קלרה ארליך". שם לא ספגו ציונות, והיו שלמדו בגימנסיה הפולנית.

מראיין (צ): כמה למדו בסך הכל, אולי 10% מבני הנוער למדו בגימנסיה. כן, אבל בכל זאת עלו הרבה משלנו, בתור סטודנטים צריך היה גם בגרות וגם כסף. אני עליתי באוניה. עליתי עם חנהל"ה פרל זו היתה אוניה של לומדי האוניברסיטה, המזכיר של האוניברסיטה מירושלים בר זוהר, הוא היה איתנו יחד, היו רק סטודנטים, עלינו ארצה באוניית פאר...

מראיין: אני זוכרת את הנסיעה (הפרידה מקובל), את הקרון שמה, את ההורים שלי, רציתי עוד לקחת איתי כמה דברים, אמא אמרה שאני לא צריכה לסחוב הכל: "אני מקווה שבשנה הבאה בחופש הראשון תבואי הביתה"... עוד לא הרגישו את מה שעומד להתחולל, רציתי לקחת איזה ספר, איזה ספר שירים או משהו, אמא אמרה: "יש לך הרבה מזוודות, בקיץ כשתבואי לחופש, תקחי", ז"א היתה עוד ציפיה שאני עוד אגיע, שהם יבואו (ארצה).

מראיין (י): פולין היה לה גבול גדול עם גרמניה, את עלית ב - 37, היטלר עלה לשלטון ב - 33, ב - 35 היו חוקי נירברג, שכבר הוציאו את היהודים מרוב התחומים של החברה הגרמנית, חוקי אנטישמיות קשים ביותר, לפולין היה גבול משותף עם גרמניה, אומנם לא בצד של קובל אבל עדיין היו עיתונים כמו שאת אומרת, קראתם כל יום עיתון, היו שנתיים לפני שהיטלר פלש, לא הרגישו שום דבר מה קורה?

מראיין: לא יודעת, אולי אשליה, אולי התכחשות כזאת למציאות, קשה לי להסביר את זה, אני כל כך הייתי בטראנס של עשייה, של ההכנות לעליה, של הקיבוץ שלי, האם אני אלמד. היו לי לבטים קשים מאוד, כשבאתי התחלתי ללמוד באונברסיטה (בירושלים) וכשבאתי לקריית חיים (מקום ההכשרה של הקיבוץ) הייתי בלבטים נוראיים. מצד אחד נמשכתי לקיבוץ, ומהצד השני ההורים רצו שאני אמשיך ללמוד.

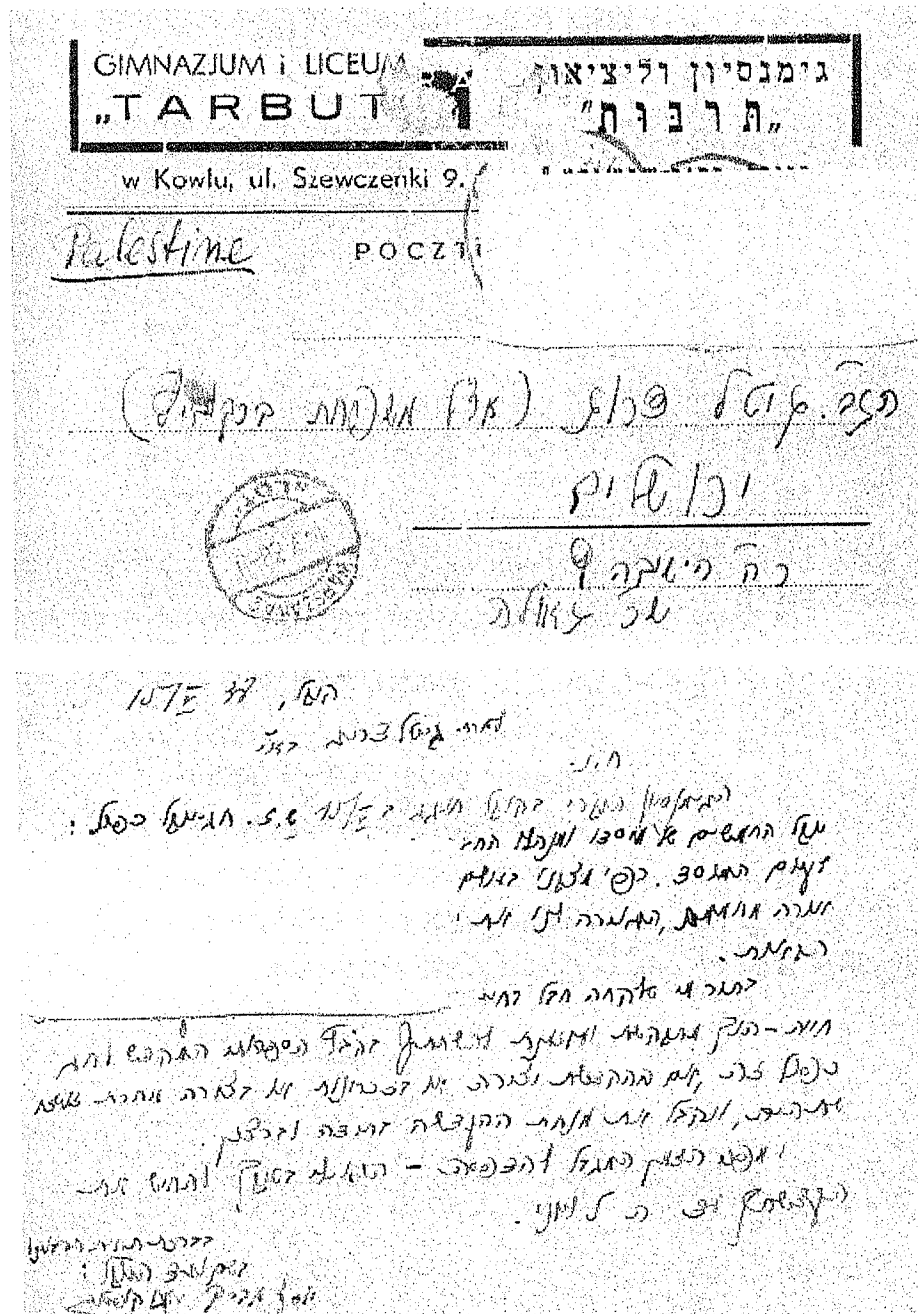
מראיין: את שלמה עם עצמך? מראיין: כן. החזרתי לקיבוץ (את ההשקעה) מאוד מאוד.. ההורים שלמו, בטח- 3 שנים הם שלמו.

מראיין: והם ידעו על המהפך שביצעת? מראיין: כן. אבא כותב לי: "איך יהיה בלילות? תצטרכי לשמור בלילות ובימים..."



חניכות תנועת השומר הצעיר בקובל. גיטל עומדת, שנייה מימין, פורשת דגל השכבה הצעירה.

אגרת מיוחדת שהתקבלה מקובל (ברשותה של גיטה דרוג)



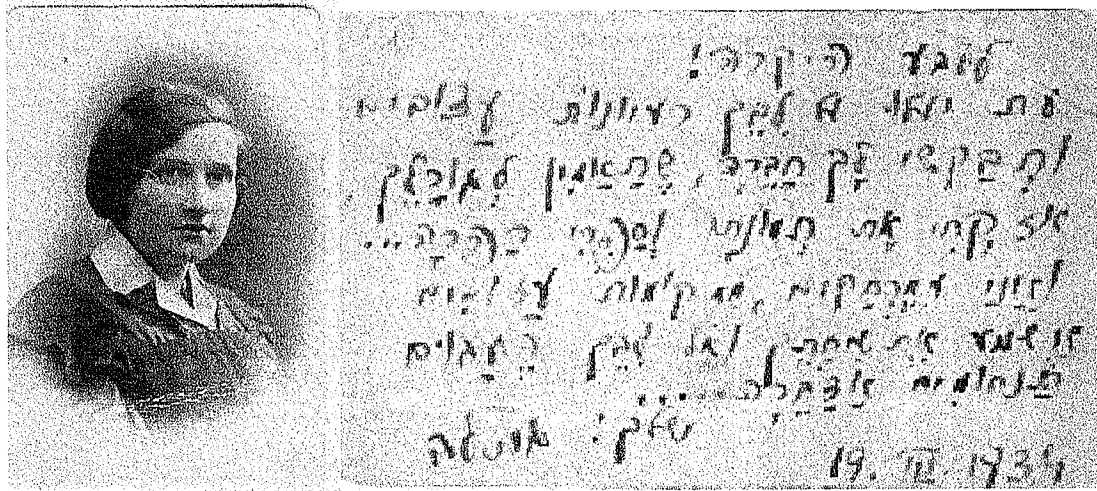
אגרת זו הגיעה בשנת 38 מקובל לארץ, אל גיטה דרוג, שהייתה אז סטודנטית באונברסיטה העברית.

יוסף אברך, המורה הגידם, שלימד תנ"ך והיסטוריה בגימנסיה העברית "תרבות", מזמין את גיטה לכתוב לקובץ הספרותי המוקדש לרגל חגה של הגימנסיה וליובל מנהלה אשר פרנקפורט.

יוסף אברך הי"ד נרצח בכ"ר בריסק בעת האקציה הראשונה לאחר שפנה לקצינים הנאצים ואמר:

"עם ישראל שרה עם איתני עולם. זכרם אבד ואנו קיימים ונחיה לעולמי עד. הרבה הורגים קמו עלינו, ראינו במפלתם ונראה גם במפלתכם. אל תדמו בנפשכם שתזכו במלחמה. תבוסתכם קרובה לבוא. חבל, חבל מאוד, שעניינו לא תראנה במפלתכם."

גיטה מושקוביץ - דרוג: מסמכים: פיענוח ותרגום- בני גבירצמן



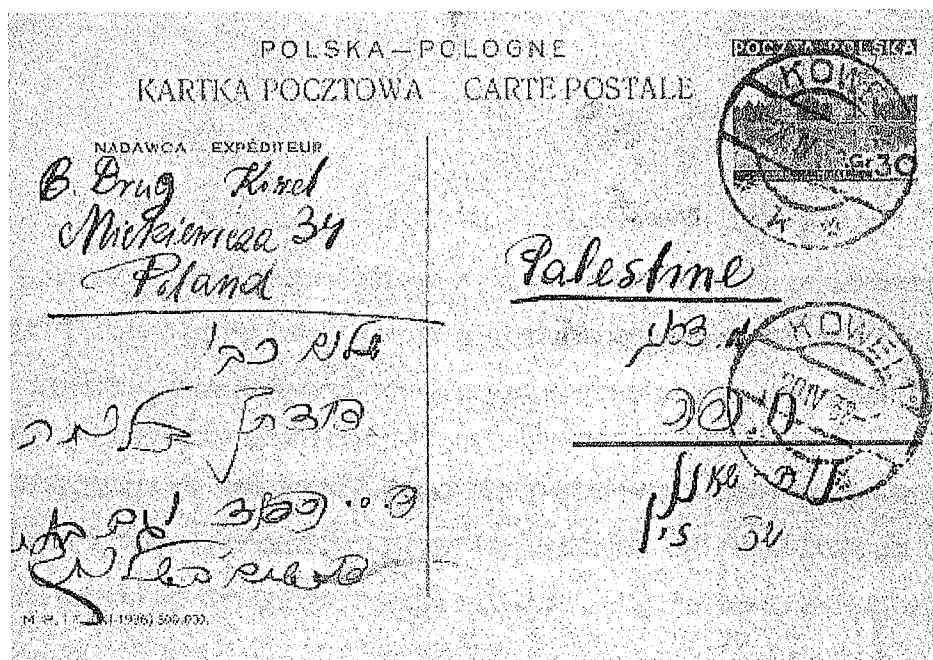
תמונה והקדשה מגיטה אל חברתה הטובה (עד היום) בת-שבע שנער (מקלר מהבית)

לשבע היקרה!

עת יעלו על לבך רעיונות עצובים
 ותבקשי לך חברה, שתאמין לגורלך,
 אז קחי את תמונתי וספרי ספרה...
 ואני ממרחקים, ממקומות עזובים
 אשמע את שיחתך ואל לבך העגום
 תנחומים אדברה...

שלך גיטה

19.3.1934



גלויה מאמא בקובל לבת הסטודנטית באוניברסיטה העברית

קובל 30.11.37

בתי היקרה - שלום רב לך!

מחר נמלאו שני שבועות מיום קבלתי את מכתבך האחרון. איני רוצה לדון אותך לכף חובה, חביבתי. יוכל היות, שעם האוירון האומלל אבדו גם מכתבך אלינו. אבל בין כה וכה נפשי יוצאת כבר לדעת דבר מה אודותך. הגברת פרל הרגיעה אותי מעט בקראה לפני ממכתבה של חנה'לה, שהיא פגשה אותך בקינו (בקולנוע). הגברת פרל הבטיחה לי ג'י'כ (גם כן) הזדמנות טובה להעביר אליך 2 לייש, אבל זה רק כעבור שני שבועות. אני מחכה בכל יום למכתבך ממנו תודיעי לי את באיזה אופן יותר קל או מהיר להמציא לך מעט כסף, כאשר בקשתך במכתבי הקודמים, ואז אשלח הכל כדברך.

אצלנו אין שום חדש. כלנו בריאים. אנא אבקשך, בתי היקרה לכתוב אלינו הכול מחייך ואל תעלימי דבר. מי יתן והמצב האי בטוח יעלה מהאופק שלכם ואז היינו מעט שקטים. היי לי בריאה ושלמה, גיטלה היקרה. אלפי נשיות --- מאמך הרחוקה הקרובה --- הבחורים שלנו נושקים אותך במכתב הבא יוסיפו גם הם.



מכתב מהמשפחה בקובל לבת גיטל הלומדת בירושלים. הבת מתגוררת בבית הורי מוטה גור.

קובל, 27.4.39

בתי החביבה שלום רב לך!

מה זה אתך, גיטלה, מדוע את שותקת?

תארי לך, שמיום 11 לחי' (לחודש זה) אחרי מכתבך מחיפה, לא קיבלתי ממך כלום. להאשימך אינני יכולה, כי זו היא הפעם הראשונה שחדלת לכתוב ולכן רעיונותי אינם נותנים לי מנוחה. ואם לא יצאתי מדעתי עד היום, עובדה שאין לי ממה לצאת. אבא עומד על ידי ומבטיח, שמחר בטח יהיה דבר מה אבל אני מרגישה, שכוחותי עוזבים אותי... שבעילה יקירתי, כתבי לי את מה עם גיטלה. אל תכסי דבר, אני אשביעך. עשי זאת למעני ולא אשכחך לנצח. שלום רב לכן, יקירות!

בלומה

(ומכאן באידיש:)

בת יקרה ואהובה!

איננו יודעים מה לחשוב לעצמנו, מדוע איננו מקבלים ממך כבר חשבו השלישי שום מכתב. זה קורה בפעם הראשונה מאז שנשעת. רחמי עלינו וכתבי מייד מה קרה. אמא'לה דועכת מרוב דאגה. כתבי מהכל מה יש לך לעשות במרחקים(!)

אנחנו חושבים כבר על פיניק (פיניק - האח). הוא כבר שלח את הניירות לוורשה (להכנות לקראת נסיעתו ארצה!) וגם 40 זלי (זלוטי-זהובים).

כתבי ילדה מהכל בפרוטרוט.

אביך הנאמן.

מלכה קדם (מלמד מהבית) על החלוצים הראשונים:

משפחת מלמד

לזכר הורי אשר נפטרו לפני 29 שנים: יהודה מלמד, יליד קובל (1901) ואימי לאה לבית פפירציק, ילידת פלונסק (1910).

ההחלטה לכתוב בחוברת זו גמלה בליבי לאחר השתתפותי לראשונה באזכרה ליוצאי קובל. זוכרת אני מילדותי את ההתרגשות נוכח נסיעתו של אבא לאזכרה השנתית. זכורה לי גם ההתרגשות הרבה עם קבלת ספר הזכרונות של העיר קובל.

אבי היה מן החלוצים הראשונים בני קובל, אשר עלו ארצה. לפני מותו העלה אבי על הכתב מזכרונות ילדותו בקובל, מבית אבא, ובעיקר את סיפור הגעתו ארצה בשנת 1921. חוברת זו נמסרת על ידי לארכיון יוצאי קובל.

אבי נולד בקובל לאביו אברהם (בן ר' יעקב מלמד), יליד קובל אף הוא ולאִימו אסתר (לבית יהושע קיפין). שלושה מאחיו: יעקב ז"ל (אב לשני ילדים), דויד ז"ל (אב לילד) וחיה ז"ל (אם לשניים), השם יקום דמם, נרצחו על ידי הצורר הנאצי. צעיר האחים דב (בעריש) ז"ל עלה ארצה, גר ברמת-השרון, במושב ניר צבי ובערוב ימיו בראשון לציון. אף הוא כתב מזכרונותיו (נמסר לארכיון).

בית אבא בקובל, היה בית סוחרים אמיד. בבעלות אביו אברהם היו שני בתים. אביו שהיה סוחר הירבה בנסיעות לרגל עסקיו ואִימו אסתר ניהלה ביד רמה את העסק (עפ"י התיאורים היתה פמיניסטית הלכה למעשה). העסק היה ממוסד ואבי זכר לתאר נייר מכתבים ומעטפה המעוטרים בסמל המסחרי של העסק. אבי זכר את בית אביו כבית חם ופתוח. הוריו, אף אבי כמוהם, נהגו לעזור לעניים, נתנו בסתר וגם הלינו בבית שבבעלותם חתנים וחסרי אמצעים.

בזכרונותיו הרבה אבי לתאר את האווירה החמה בקהילה היהודית, את ההוויה בשבתות ובחגים. הוא תיאר מעשי משובה רבים שכללו תעלולים לרבי ב"חדר", רכישת מחלקיים והחלקה על הקרח (בסתר, כילדי הגויים). כבר אז, היה מפליא

מכותיו במי מילדי הגויים שהעז לפגוע בילד יהודי. האמונה בשמירת כבוד היהודים והעמידה הגאה על זכויותיהם ליוותה אותו כל חייו.

במהלך מלחמת I-ה, עברה המשפחה לעיר קרימנצוג, אוקראינה. מראה מרתבי השדות והגידול החקלאי, אשר ראה אז אבי, נער צעיר כבן 13, הותירו בו רושם עז. אבי הצטרף למפלגה הציונית, ובמסגרת החלוץ הציוני הרוסי שנוסד אז נרשם לארגון זה ולא היה אז מאושר ממנו (הוא הצליח בדרך כלשהי להתקבל, על אף גילו הצעיר, שכן הקבלה היתה מגיל 17). הוא הצטרף ל"הגנה היהודית" שהתארגנה בעיר ובמקום לביה"ס יצא לאימונים (מובן שצויד בנשק) ומשימות בשטח. מפקד קבוצתו, היה מי שלימים ניהל את ביה"ח "מאיר", ד"ר קוט. בגיל 16, למגינת לב הוריו, נסע במסגרת קבוצת הכשרה חקלאית ש"החלוץ" אירגן למושבה חרסון ושם למד חקלאות מהי. כל זאת, בדרך להגשמת חלומו להתיישב בארץ ישראל, מקומם של היהודים.

בהמשך, אבא שהה כשמונה חודשים בחזית כחייל בצבא הרוסי, בלי שזהותו כיהודי התגלתה, עד אשר הצליח לארגן בריחה חזרה לאוקראינה. הוא זיהה יהודי נוסף שגויס לצבא והסביר לו, כי יהודי לאומי הוא ואין ברצונו להילחם בעד החופש ברוסיה, אלא דרכו היא ארצה לישראל. לאחר תלאות רבות הגיע לאודיסה, בה ככתוב בזכרונותיו פגש בבלה וינטראוב בת עיר, שהוריה היו בקשרי מסחר עם אביו. באודיסה נפגש אבי גם עם חברו ישקה בלומנפלד (למיטב ידיעתי ביתו רופאה מרדימה שעבדה בבי"ח תל השומר). יחדיו עברו את הגבול לפולין ובשנת 1921, בעזרת חבריו מן החלוץ ומהמחתרת, עלה אבא לארץ.

"ובארץ ישראל", כפי שציין בזכרונותיו, "קיבלתי עלי את מצוות החלוץ, כיבוש עבודה, יבוש ביצות, קידוחי בארות ושמירה וכשהגיע הזמן להקים משפחה הלכתי להיות חקלאי. שאיפתי היתה מאז ומתמיד להיות חקלאי בארץ ישראל". הוא עבד תקופה קצרה בסבלות ובביח"ר ליצור מרצפות בירושליים. עם זאת הוא חלם לעבוד בגליל. עבד אצל איכרים במנחמיה וביבנאל. הוא הוקסם מן הגליל ושירת כשומר

(אגודת ה"שומר") במושבה כינרת (בתקופה בה חיו בה ברכה חבס כגננת ואהרון ציזק מנרצחי י"א באדר). כך, רכוב על סוס, רובהו על כתפו וה"שבריה" בחגורתו מימש בגאווה את תפישתו באשר לכבוד העם היהודי והגנה על זכויותיו. הוא גם השתתף בחפירת הבורות בעת הנחת קווי הטלפון מטבריה. עם ראשית ההתיישבות בהרצליה, עבד בפרדסים ואף עסק בקידוח בארות מים וביבוש ביצות. הוא התקבל לעבוד כשומר על אלפי הדונמים שרכשה "הכשרת הישוב" באיזור קלקיליה והמשולש. את הכסף חסך לצורך התיישבות בכוחות עצמו וללא תלות ב"חסדי הסוכנות". ואכן, הוא נרשם במסגרת "ארגון ג'" להתיישבות בנהלל. במשך הזמן מארגון ב' ו-ג' נוסד הישוב כפר-ויתקין, בו קבע את ביתו בסופו של דבר. בתקופה בה שמר ב"פרדסי גן-חיים", הכיר את לאה אמי, אשר למדה בביה"ס לגננות ושתלנות ואשר אחותה גרה בגן-חיים. בשנת 1932 התחתנו והיו ממקימי כפר-ויתקין. אבא היה מאושר שסוף סוף הגיע לנחלה. אחי אביטל ז"ל הבכור היה בן ממשיך בכפר. אני גרה במושב גן-חיים.

אבא היה מלח הארץ! עבודה עברית, שפה עברית, יושר ואמינות היו נר לרגליו. הוא ניחן באומץ לב, נחישות ואמונה והיה איש עקרונות במלוא מובן המילה. הורי הקימו משק לתפארת וזכו לראות נכדים, דור המשך.

אם מי מן הקוראים מעוניין לשאול דבר מה, או להזכיר פרטים נוספים - אשמח!

מלכה מלמד (קדם היום).

(טלפון) 09-7417283

(פקס) 09-7417387

מזכרונותיו של יהודה מלמד

ז כ ר ו נ ו ת י ל ד ו ת י

א ז כ ו ר א ת ה י מ י ם ה ה ם

מוקדש לזכר אבי, רב אברהם בר' יעקב מלמד ז"ל ולזכר אמי הורתי אסתר לבית יהושע קיפין ז"ל, ולזכר אחי ואחותי ומשפחותיהם, ולזכר דודי - דודותי ובני משפחתם שנרצחו ונשרפו על ידי אשמדאי ועוזריו ימח שמם.
והיות שהם יהודים יתגדל-ויתקדש-שמם.

נולדתי בשנת 1901 בעיר קובלי.

אבי נולד בקובל פלך ווהלין.

אמי נולדה בבריסט ליטובסקי.

אחי, אחותי ואני נולדנו בקובלי.

להורי נולדו 5 בנים ובת אחת.

יעקב, הבכור, אחותי חיה, אחי דוד שהיה מבוגר ממני, אחי בשם מנדל שמת בילדותו וכשאני הייתי בגיל 10 נולד אחי ביעריש שיאריך ימים.

נזכר אני כשאחי מנדל חלה אינני זוכר באיזה מחלה, היה הרופא מופיע מפעם לפעם לטיפול. וכשהוא מת באה שכנה ולקחה אותנו הילדים לביתה שלא נהיה נוכחים בזמן הלוויה והקבורה. כשחזרנו הביתה הורי ישבו שבעה "אמי אמרה " מנדל בוודאי יעלה לגן עדן " ואילו אני התקרבתי אל החלון לראותו עולה השמימה.

הורי היו אנשים אמידים. היו להם שני בתים. בבית אחד גרנו ואילו בבית השני גרו שכנים. אבא נחשב לסוחר גדול, אמי היתה עוזרת במסחר. בבית עבדה עוזרת יהודיה בשם שינדל, אשהיתה בביתנו עשרות שנים וכשעברנו לגור בתוך אוקראינה עברה גם היא איתנו.

אמא היתה בת 16 כשהתחתנה. ספרה לנו שהיא היתה יפהפיה. את הסבא וסבתא לא זכיתי לראות.

סבא מצד אמא היה בן בוני מבצר ברסט ליטובסקי.

סבא מצד אבא היה יהודי דתי וזכור לי סיפור כיצד ספרו על סבא שהלך מבית הכנסת הביתה לבוש טלית, כדרך נקרעו לו הציציות והוא התישב באמצע הדרך עד למוצ"ש.

הורי נחשבו לאנשים טובים בעיר ומעשיהם יעידו בעד עצמם. שכנים שהיו צריכים לחתן בן או בת ולא היה להם מקום, הורי מסרו להם מספר חדרים שלא ע"מ לקבל פרס. להיפך זה נחשב בעיניהם כמצווה גדולה לעזור למישהו נצרך. זכור לי כיצד אמה התמסרה לענייני צדקה : אוספת כספים לבית זקנים, עזרה לכלות עניות, אמצה אדם עני וחולה וסידרה אותו בבית החולים על חשבונה, בחורי ישיבה מהסביבה היו מסובים ליד שולחנו של אבא מבלי לשלם בעד האוכל.

ביתנו היה מלא עם סוחרים שבאו להזמין סחורות ממרחקים. באו ובבית על השולחן עמד המיחם -סמור ותמיד מוכנים לחליטת התה. אמה יושבת היתה אחם ליד השולחן סיגר פיה ומסדרת את העסקים, כי אבא היה רוב הזמן בדרכים או שישב באיזו עיר במרחקים ומסדר את משלוחי הסחורות לפי ההזמנות. על המעטפות ונייר המכתבים היה מודפס שם בית המסחר של אבא.

ביתנו היה פתוח לשכנות ושכנים שהיו באים להחליף מילה עם אבא.

זכור לי כיצד אבא סיפרה שדינצה קאפשווק ז"ל באה לביתנו ואמרה לאמי : "היודעת את אסתר, הלילה בא אלי סבא בירעס בחלום ואמר לי לך לאסתר ואמרי לה שיוולד לה בן ושתקרא לו בשמי. כשנולד הבן קראו לו ביעריש.

זכרונות מבית הרבי :

הרבי מלמד אותי בניגון את אלף בית. הגד בצי:אלף, והנה מלמעלה נופל מטבע על הסידור והרבי מסביר לי שמלאך מן השמים השליך לי את המטבע בכדי שאלמד תורה. אחרי כן הועברתי לרבי אחר ללימוד חומס, רסי וכו'.

ביתנו שכן לא רחוק מהנחל ולא פעם קרה שעזבתי את החדר ורצתי לנחל להתרחץ, וכמובן ללא נטילת רטות מהרבי. וכשהייתי חוזר היה הרבי לוקח אותי ומשכיב על ברכיו, מפשיט את מכנסי ומכבד אותי במכות.

כשהרבי היה נרדם בצהרים ליד השולחן לקחנו מספר ילדים זפת מעגלה של איבר שבא העירה למכור תוצרת חקלאית, (השוק היה ברחוב בו לימד אותנו הרבי) את הזפת טמנו על הזקן והזקן היה נדבק כמובן לשולחן. כשהתעורר צעק וכעס מי "מהשקוצים" עשה זאת ? מי ? אף אחד כמובן לא עונה. אז אמר הרבי, אני יודע - התכשיט יודל ורצה להתנפל עלי - אך הילד אינני. כשספרתי זאת בבית - לא היה כבר לאן לברוח - ואמי מכבדת במלקות. מעשה ילדות נוסף : העגלונים היו נוהגים לשים עגלותיהם במים עד יום ראשון לחיזוק החיטוקים, אז אנו הילדים היינו עולים על העגלות וקופצים המימה. פעם בעמדי לקפוץ המימה עברה רחלה קפטיק, והיא בת גילי וצועקת אלי " יודל אל תקפוץ, אפסר לההרג" ואני כן קפצתי. (רחל קפטיק נפטרה ממגפה ספרצה בעיר).

בחורף כשהנחל היה קופא הייתי קונה לי זוג מחלקים ובבית אף אחד לא ידע על כך, (וכי היו נותנים לילד יהודי להתחלק על הקרח ככל ילדי הגויים). ילד יהודי צריך היה ללמוד

תורה ולא לשחק ולעסוק במעשי קונדס. ואילו אני הייתי נמשך למעשי קונדס, להבדיל מאחי ואחותי שתמיד שקדו על הלימודים. אני ועוד מספר ילדים היינו מתגנבים מהלימודים להחליק על הקרח. כשהיה ילד מילדי הגויים פוגע באיזה ילד יהודי הייתי רץ מיד לעזרתו ומכבד את הילד הגוי במכות נמרצות שהיו נחרטים היטב בזכרוננו.

קרה שהתחלקתי בקרח והקרח נשבר ואני נפלתי המימה, ידעתי כבר לשחות. הילדים היו באים בריצה ועוזרים לי לצאת. בחוץ ירד שלג וקור, כלבים " ואני הייתי כולי רטוב. הביתה לבוא - חם וחלילה על כן רצתי לבית קפשיק, טם החליפו את בגדי, הסכיבו אותי במיטה ורק לאחר שיבשו את בגדי ליד התנור חזרתי הביתה.

את התנור הסיקו בעצים. אנך, הילדים היינו שמים תפוחי אדמה על הגחלים. והנה פעם פרצה שריפה מיד קפצתי על הגג עם דלי מים וצועק : עוד מים ועוד מים. גם בגניבות"היתה ידי. הייתי מתגנב למטעי הגנים וקוטף אגסים ושיזיפים, ואוי למי שהיה נתפס. אני לא נתפסתי אף פעם, כי קל רגלים הייתי.

הורי השתדלו מאד שאלמד, אחותי היתה במיוחד מדרבנת אותי ללימודים. הורי שכרו לי מורים לרומית ועברית, שהיו באים לביתנו. ואילו אני לא רציתי ללמוד והיו פורצים סכסוכים ואמא היתה טואלת אותי ואת עצמה " מה יהיה הסוף עם יודל ?

זכורה לי שיחה בין אמא ודינצה קפשיק : " הגידי לי בבקשה מה יהיה הסוף של יודל הלא הוא נבדל מיתר ילדי - לא רוצה ללמוד, מתרוצץ ברחובות וחוזר פצוע מה יהיה, אדרבא הגידי. ודינצה היתה מנחמת את אמא - אין דבר יגדל ויטתנה - ולך עוד יהיה נחת ממנו.

בחורף היינו לומדים בחדר גם בערב. בלכתנו הביתה היינו מאירים לפנינו את הדרך בפנסים - והפנס היה שלד מקרטון ושמשות ניר ובפנים מוצב נר. את הפנס היינו מחזיקים בלולאת חבל קצרה.

ליד בית הכנסת היינו עוברים תמיד בהרגשת פחד ודוקא אז היה קורה לא פעם שהנר כבה. ולא היה ספק בדבר שזו עבודת הסיידים המשוטמים ליד מקום קדוש ומתקשים הם לחדור פנימה למקום שבו נמצאים ספרי הקודש. אסור נאמן לכך הוא, כי הסדים מכבים לנו את האור. אמא היתה עוד מוסיפה " לא זו בלבד שהסיידים מסוגלים לכך אלא גם שהמתים באים בלילה להתפלל בבית הכנסת. לעתים קרובות הייתי שומע מפי אמא כשהיתה שופכת סיפודים בחוץ "היט זיך - היט זיך " או היסמרו לכם השמרו לכם וכשהייתי טואל אותה לפירוס המילים או הדבר היתה עונה " הלא הסיידים יכולים בדיוק לעבור ליד ביתנו ואוי לנו אם נפגע בהם.

ע ר ב ט ט י :

כל יום שסי כשקמנו מהשינה, על הכסא ליד המיטה היתה מונחת כביסה נקיה, נעלים מצוחצחות. בחגים ובערבי שסי זכור לי השמש עם המקל שעובר היה ומכריז בקול-רם "יהודים, יהודים, ערב שבת, ערב חג"ומיד היו שומעים את סגירת החנויות וכולם היו ממהרים ללבוש בגדי חג ושבח ונוהרים לבית הכנסת.

היכן הם כל אותם היהודים ? ואיפה אותה האווירה ? טכה אהבתי. כולם הושמדו

על ידי הצורר האשמדאי. ארץ אל תכנסי את בדמם !

כשאבא היה מופיע מהנסיעות הביתה היה לוקח אותי לבית המרחץ. אני לא טבלתי את החום ואבא היה מכריח אותי להתרחץ. לאחר הרחצה היינו אבא וכל הילדים הולכים לקבלת - שבת לבית-הכנסת וכשהיינו חוזרים הביתה השולחן היה מכוסה במפה לבנה, שתי חלות מכוסות במפית ובקבוק יין. אמא מברכת על הנירות, שמה ידיה על הפנים ומכסה את עיניה ובקול חרשי מברכת. ובגמרה לברך אומרת לכולנו שבת-שלום, שבת-שלום. ואח"כ האבא מברך על היין ואז שוררת בבית דממה ואח"כ מסבים ליד השולחן לסעודה.

ח ג י ס ב ב י ת :

בערב ראש השנה היו מקדימים בתפילה. אמא תמיד היתה אומרת "הלוואי שנזכה (ל"אגוט קוויטל) פירוש הדבר שטר לחיים טובים, לבריאות ולפרנסה. סעודת המלך היתה מכינה אמא לחגים.

ע ר ב י ו ס ה כ פ ו ר י ס :

בשעה 12 בצהריים היו המבוגרים והילדים הולכים לתפילת מנחה ומכים על השא שחטאנו חוזרים הביתה לסעודה מפסקת. אמא היתה מברכת על הנרות, שקט שרר בבית, וכי דבר של מה בכך הלא זה ערב יום הכיפורים. בקול בכי ותחנונים ברכה אמנו על הנרות. מי ידעה מה התרחש בלבה. וכשגמרה לברך היתה מנשקת אותנו ומברכת כל אחד מאתנו בסנה טובה וחתימה טובה. זכור לי כיצד מדי שנה היתה אמא אומרת : ילדים היודעים אתם כי יום הכיפורים קרב ומי לא מפחד - אפילו הדגים במים פוחדים ביום זה.

נהוג היה בחודש אלול לבקר בבתי הקברות ולבקש אצל המתים שיסתדלו לפני בית דין העליון לטובת החיים. כמו"כ היו אוספים בבתי הכנסת דפים בודדים מסידור או מספרי קודש אחרים, שמים אותם בשקים וקוברים אותם בבית הקברות (גם אני אספתי דפים כאלה). לאחר הסעודה הלכנו כולנו לתפילה, כל נדרי. בבית הכנסת על ידי דלת הכניסה פרוש היה מזרון והשמש עט מגלב בידו עומד היה מוכן וכל יהודי השטטח על המזרון והשמש הצליף 3 מכות כדי לכפר על העבירות. נשמע דפיקה על השולחן, דממה שררה והרב היה עולה על הבמה ובקול בכי מקריא " כל נדרי " הקהל היה פורץ בקול רם בבכי ומתפלל בדבקות וגם מעזרת הנשים נשמע קולות בכי ותפילה אשר עלו עד "לב השמים".

ח ג ה ס ו כ ו ת :

היתה לנו מרפסת ששמשה בתור סוכה. אבינו היה קונה ירק וסכך אותם היינו מפזרים על הגג, מכניסים שולחן וכסאות ומקטטים בפנים. השמחה היתה שרויה ונהוג היה לטבול את החלה בדבש - סימן: לשנה מתוקה.

ש מ ח ת - ת ו ר ה : וכי היתה שמחה גדולה מזו ? החסידים עליזים ושמחים בשמחת החג. לא - לא היתה שמחה גדולה זמו. בכל בית כנסת היו מקבלים את הגבאי בתופים שירה ורקודים המתפללים היו מחזיקים נרות דלוקים ומלווים את הגבאי לתפילה.

הקפות, את פתיחת הארון הקודש היו עושים על ידי מכירה וחחרות ע"י הכרזת שמו של אלמוני בן פלמוני המתכבד בהקפה וכך בגמר ההקפה והתפילה כל הקהל היה הולך לבית הגבאי ושם ליד שולחנות ערוכים מכל טוב ושתי' יין ובירה מבלים עד אור הבוקר.

חג חנוכה : באים אורחים הביתה ואוכלים לביבות וסופגניות. האמא והעוזרת עסוקות כל הזמן בהגשה ואנו הילדים עסוקים בסביבון ומעות חנוכה.

ח ג פ ו ר י מ : על השולחן ארוחה חגיגית וחלות מיוחדות גדולות מהרגיל שהיתה אמא אופה. על השולחן עומדת קערה ובפנים כל מיני מטבעות חלוקה בין עניים המבקרים בבתי, ואילו אנו הילדים מתחפשים במסכות.

היו קיימות להקות "פורים שפילר" להקה של מחופסים העושים שמח. משלוחי המנות הנשלחות לקרובים וידידים ואנו הילדים מביאים אותם רודפים אחרי להקות הפורים שפילר.

ח ג ה פ ס ח : שבועיים לפני החג היו שני חדרים מוכנים לקבלת הפסח. לחדרים אלה היה אסור להכנס עם לחם וסגרו אותם על בריח. בערב החג היינו אוכלים את ארוחת הבוקר על המרפסת. ערב לפני החג היה אבא עובר בכל החדרים כשנר דולק בידו ומחפש בכל פינות הבית אם חס וחלילה לא נשארה חתיכת לחם.

איזו שמחה היתה כשהסבלים היו מביאים את המצות. את המצות היו אופים בבית פרטי. בחורות היו עומדות ליד שולחנות ארוכים לשות ומגלגלות את הבצק למצות. את המצות המוכנות היו שמים בשק ארוך תפור מבד לבן גדול כשל ארבע סדינים, בפנים נטחל מוט ארוך שסבל היה מחזיק על כתפיו מול חברו וככה הביאו את המצות הביתה. את המצות היו שמים בארגז מיוחד שמור למצות.

מי מסוגל לתאר את שמחתי כאשר הייתי מטפס על סולם יחד עם העוזרת להוריד מעלית הגג את מערכת כלי הכסף שהיו מחזיקים לכבוד החג.

בעלית הגג היו גם מחזיקים בכלוב אוזים לשחיטה. פעם עבר אחי דוד שהיה מבוגר ממני, הוא נכנס הביתה בריצה ואמר: "אמא, אמא האוזים צרודים וכולם פרצו בצחוק ומאז כיננו אותו בשם דוד - תט.

לכבוד החג היו תופרים לכולנו בגדי חג חדשים, נעלים חדשות קונים. זכור לי איך אחותי חיה הלבישה אותי ערב החג. העמידה אותי על הכסא והלבישה לי חולצה רקומה נוסח רוסי, מכנסים ובכיסים אגוזים. יצאתי לרחוב לשחק במשחק האגוזים. התקוטטנו, באמצע המשחק נפלתי ומכנסי נקרעו. ברגעים אלה היה טוב יותר לו האדמה היתה בולעת אותי, במקום לחזור הביתה. בכבי מר רצתי לחיט בתחתונים כדי שיתקן את מכנסי.

נהוג היה שאבא היה שולח הביתה לחג שק אגוזים וחבית יין. ואני, עבדכם הייתי מתגנב למחסן וסוחב מהאגוזים.

לאחר ההכנות היינו הולכים לבית הכנסת להתפלל, ואנו הילדים היינו מברכים אחד את רעהו, תתחדש. לאחר התפילה היינו חוזרים הביתה. בבית סררה אורה חגיגית והשולחן היה

ערוך. אבא ברך על היין ואחריו הבנים הגדולים. אבא היה יושב על הכרים שהין מונחים על שני כסאות. אמא הגישה קערה עם מים לנטילת ידים, ואילו אבא החל לטיר את הלחמא-עניא. אחי הצעיר ואני היינו שואלים מה נשתנה? ובניגון עונה אבא יחד עם הילדים: "עבדים היינו לפרעה במצרים". ביום השני של פסח מזמין היה את החסידים מבית הכנסת לקידוש. בבית שמחה.

ו ב ח ג ה ש ב ו ע ו ת :

הייתי הולך לנחל להביא ירק כדי לפזר על רצפת החדרים.

ככה חגגו את החגים בבית אבא.

בית אבינו היה בית דתי ששמרו בו בקפידה על המצוות ובחגים ובשבתות כשהורים היו על נחים אחה"צ היינו הילדים הולכים בהונות רגלנו כדי שחט וחלילה לא נעירם.

יחס הכבוד להורים זכור לי כמו במקרה הבא: ישבתי ליד השולחן מעיין בספר ואמא ליד השולחן יושבת וקוראת לאחי יעקב. אחי נכנס ושואל את אמא לרצונה והיא משיבה: קרב הנה ונותנת לו סטירת לחי, הבחור בן ה-22 הסחובב והלך לו.

אחי דוד עבר לבריסט ליטובסק לבית ספר גבוה ללמוד.

אחותי המטיבה בגמנסיה.

יעקב החל לעזור בעסקים, ואני ממשיך עוד ללכת לחדר.

אל אחותי היו באות חכרות להכין שעורים ואחי יעקב התאהב באחת מהן. לי לא היה מושג בדברים האלה. אך הייתי שליחו של יעקב והוא היה נותן לי פתקא למסור לאותה נערה ובעד השירות הזה הייתי מקבל סוכריה ממנו. היא היתה מחזירה לו פתקא וג"כ נותנת לי סוכריה. לי לא היה איכפת למסור פתקאות העיקר שאוכל לקבל סוכריות. סוף טוב - אחי התחתן עם הבת הזאת.

בגמר מלחמת העולם הראשונה היה לו בן בגיל 4. בזמן המלחמה היינו בקרימנצ'ק

וכשהורי חזרו לקובל לא נגשו לראות את נכדם. הסיבה לכך לא היתה ידועה לי לעומת זאת אחי היה בכל ערב חג ובימי ששי בא לברך את ההורים, למרות שגר רחוק מבית אבא.

זכור לי מקרה נוסף מילדותי: החיט תפר מעיל חורף לאחותי ועליו כפתורים גדולים ונוצצים קראו להם (פרלמוטר). אצל הילדים אלה היו כפתורים סימן למזל ולניצחון. באחד הימים לקחתי סכין והורדתי את יכל הכפתורים והבאתי אותם לחדר. כשראו הילדים את הכפתורים הגדולים והחדשים קנאו בי, ואילו אני הרגשתי את עצמי כמלך ביניהם, אבל בבית כשנודע הדבר, תוכלו לתאר לעצמכם, כבר לא הייתי מלך.

וכי אפשר לזכור את כל מעשי ילדות?

בגיל המצוות ללא רעש של תופים ומסיבות כנהוג בימינו הוכנתי לקראת בר-המצוה.

יהודי מבית-הכנסת הכין אותי. וביום שהחילותי להניח תפילין העיר אותי אבי עם עלות השחר כדי שאני תפילין ואתפלל. זה היה בחורף, בחוץ קור עז. לאחר התפילה קנה אבא אצל השמש בקבוק ארק עם עוגות. (השמש נוהג היה למכור ארק ועוגות. ובזה נגמרה פרשת הבר-מצווה.

בשנת 1914 פרצה מלחמת העולם הראשונה. קשה לתאר את ההתרגשות של האנשים, רוסיים כיהודים. על הקירות בכל רחבי העיר היו מודבקות מודעות מאת המלך. אני מלך רוסיה שליט פולאנד, מכריז מלחמה על גרמניה. המסוגלים לאחוז בנשק אל הדגל, המשתמטים דינם מוות.

בבתים נשמעו קולות ככי וצעקות ברחובות, אמהות ונשים נפרדות מיקיריהן. יש ואשה רצה אחרי בעלה וצועקת אליו על מי אתה משאיר אותי עם הילדים הקטנים. ואם רודפת אחרי בנה. בני בני אלהים ישמור אותך. שמור על עצמך, איך אמשיך את חיי גלעדיך. בני הכפרים בסביבה התכנסו בעיר להתיצב לנשק. בהמונים והעיר - כמרקחה. דרך העיר עוברים אלפי חיילים עם נשק לכוון החזית והתחמושת מוסעת על עגלות עם טוסים אבירים שגודלו במיוחד. 8 - 10 זוגות סוסים סוחבים תותח. יום ולילה יום ולילה עוברים החילים דרך העיר. עירנו השכנה על פרשת דרכים.

הגרמנים מתחילים להתקדם ואל עירנו מגיעים פליטים יהודים שהצבא הרוסי גרש אותם מפחד שהם עלולים למסור סודות צבאיים, אפילו אחינו בני ישראל שיטבו בעיר קבלו אותם בזרועות פתוחות.

גם אחי יעקב צריך היה להתגייס. הוא שוחרר מצבא סדיר בתנאי שבזמן מלחמה עליו להתיצב.

אני זורר את הזמן שיעקב היה צריך להתגייס כמו כל בחור שהגיע לגיל 21. מה לא עשו ההורים כדי לשחררו. ראשית עשו אותו בעל-מום ביד. פזרו כסף על ימין ועל שמאל לרופאים ע"מ שישחררוהו.

ובבית : הסחורות של אבא נמצאו בדרכם, כי מסחרו של אבא היה ברוסיה. סוחרים רבים היו חייבים לאבא כסף.

לנסוע באותה תקופה ברכבת ליהודים, ובמיוחד לחייבי גיוס לא היה נעים כלל וכלל. ברכבת נסעו החיילים לחזית או מגויסים. הוחלט שאני אסע. הלא אני עדיין ילד ואל ילד לא נתפלים. תפרו לי כיס בתוך כותונת ובכיס שמו מסמכים. הוסיבו אותי ברכבת שנסעה לעיר מסוימת לקבל כסף מסוחר מסוים. זו היתה נסיעתי הראשונה ברכבת. ברכבת טיפסתי על דרגש גבוה שהיה מסודר ברכבות רוסיות והחיילים היו שואלים אותי הגם אתה מתגייס לצבא ? בן חייל אתה ! וכך סידרתי אני הקטן את עניני ההורים. זכור לי כי בזמן המלחמה באחד הימים הופיע דוד פריזוט ז"ל הוא ברח מן החזית ובא לביתנו כדי להסתתר - הורי סיפרו לי כשהיה דוד קטן נפטרו הורי והורי אמצו אותו לבן.

בבית לא ידעו כיצד להחזיר אותו. במידה והיה נתפס בביתנו היה צפוי עונש מוות. אבל לעזור חייבים. הוחלט שיהיה בפרוזדור הבית שהיה כעין חלק נפרד ובכל מקרה שיבואו יוכלו להגיד שאינם יודעים מי שם, כי זה חלק לא שימושי בבית.

למשפחות היקירים שהלכו לאחרונה לעולמם:

ארליך ברוך (תל-אביב)

זיו מוטי (עפולה)

כהן-פרל חנה (רחובות)

מרגלית יצחק (תל אביב)

פידל יונה (ראשון לציון)

רוזינקו נתן (רמת-גן)

יזכור

תהיינה דמויותיהם
של יקירינו הקודות
בליבותינו וצורות
עם הנשמות של כל
קדושי ישראל
ושמותיהם יאירו
לנו את הדרך
לגאולה השלמה

אלי מנדל על חבר נעוריו : יצחק (צונק'ה) מרגלית ז"ל

תרגום מיידיש : ד"ר מרדכי זיו (ליברזון)

אחרי מלחמת העולם הראשונה ושנים 1918-20 באו מהעיר אולבסק שברוסיה לקובל שתי משפחות מרגוליס-מרגלית. משפחות מכובדות עם הבנים והבנות שלהן ונקלטו בקובל שעברה חורבן עקב הפוגרומים של הקוזאקים ושוואי ישראל האוקראינים, הרוסים והבלורוסים.

כל ילדי המשפחה למדו בגימנסיה העברית "תרבות" וגם השתלבו בתנועות הציוניות "השומר הצעיר" ו"החלוץ".

יצחק עלה ארצה בסביבות שנת 1934 ונהיה הפעיל בין כולם בכל הסקטורים, מהאדמיניסטרציה ועד תרבות. טרם עליתו ארצה הכרתי את יצחק בהכשרת **קלסובו** שמה התבלט כאחד המנהיגים. אחיו המבוגר היה המזכיר של מחצבת האבנים בקלסובו והבעל-בית היה יהודי עשיר מקובל, **מיכאל פיינשטיין**, שגם ידוע כציוני חם ורגיש לכל הפונים אליו.

בשנת 1947 יצחק ועוד 3 חברים פעילים מאוד ב"הגנה"- בהיותם במשלט על יד בית נבאללה- עלו על מוקש עם רכבם. חלקם נהרג ויצחק נפצע קשה והיה לנכה. הוא מצא עבודה במשרד הביטחון בתור מנהלן. עזר לבנות קובל לקבל תפקידי פקידות במשרד הביטחון בו עבד.

רעייתו של יצחק, ילדת תל-אביב, בת למשפחה ששייכת לבוני העיר העברית הראשונה. בנו סיים את הטכניון בחיפה ונהיה למהנדס. בתם- אחות בב"ח איכילוב בת"א. אחות של צוניק, **צילה ארליך**, עבדה בתור אחות קו"ח ובעלה סופר בידיש. הייתה מבקרת שנים בימי האזכרה של יוצאי עירנו. בזמן האחרון אני לא רואה אותה. גרה ביד-אליהו, לא רחוק מאחיה.

יצחק היה פעיל בוועד הקובלאים. פרסם שתי כתבות ב"**ספר קובל**". בזמן הראשון להקמת היכל ווהלין היה פעיל בוועד התיכנון והבניה. הכינו דגם לחדר קובל ובית הכנסת בתוכו. תכננתי 2 דלתות נחושת אבל זה לא נתגשם. גם הזמנתי צייר ידוע ובגלל חילוקי דעות לא יצא דבר. זו גם הסיבה כי יצחק לא התערב בהמשך פיתוח היכל ווהלין. בשנים האחרונות יצחק היה פעיל בהנהלה של ותיקי ה"הגנה". היה פעיל עד לרגעיו האחרונים של חייו.

נזכור אותו בתור ציוני עם הרבה חזון ומרץ ומעורה בבניין הארץ בכל התחומים בהם נגע. יהיה זכרו ברוך.

יצחק מרגלית, מידע על פי כתובים מהארכיון.

יצחק נולד באולבסק ברוסיה בשנת 1910. המשפחה היגרה לקובל בשנת 1919. יצחק למד בגמנסיה "תרבות". היה חניך ה"שומר הצעיר" ועבר לפעילות ב"החלוץ הצעיר". בשנת 1931 השתתף בוועידת "החלוץ הצעיר" בדומצ'בה. באותה שנה יצא להכשרה בבנדון. מבנדון נקרא לזלשצקי לטפל באניה "ולוס" שגורשה מחופי הארץ. יצחק עלה לארץ בסוף שנת 1934. בארץ עבד בבנין, ברשת חברת חשמל בקו באר טוביה. משנת 1936 היה פעיל ב"הגנה" וצורף למנגנון. בשנת 1936 נשלח לעבוד ב"אגד" כאיש ההגנה ועסק בתברחת "רכש" מידי הבריטים. בשנת 1939 גויס למשטרה המיוחדת, אולם בשנת 1947 מונה כסגן מפקד של ה"הגנה" בחזית הדרום, חבל 2 (סלמה) ונוסף לזה עסק בהדרכה ב"הגנה". עם הזמן מונה כמזכיר הסתדרות הפקידים בלשכת העבודה- אח"כ מונה כקצין מנהלה ביפו. גויס לצה"ל ועבר למטה עם שחורי. ביולי אותה שנה עלה גיפ עם ארבעה מפקדי ההגנה על מוקש על יד מושב גימזו-ברקילה. שני מפקדים נהרגו ושחורי ויצחק נפצעו קשה. אחרי החלמתו גויס יצחק ע"י לוי אשכול למשרד הביטחון. הוא עסק בשקום ובמחלקה סודית במשך שנתיים. עסק בסידור הקצינים ששוחררו מהמטה הכללי בעבודה. יצחק היה אחראי 16 שנה על נכסי משרד הביטחון במוזאון צה"ל. בשנת 1978 פרש לגימלאות, אולם המשיך בפעילות ויסד את ה"משמר האזרחי" ביד אליהו. כמו כן הוא פעיל בארגון ותיקי ה"הגנה" ודואג להבטחת זכויותיהם של גמלאי ה"הגנה" עד היום הזה.

יצחק מרגלית, פסוקים נבחרים מתוך מאמרו ב"ספר קובל":

"אלה אזכרה... ", עמ' 92:

אחרי לילות מרובים של נדודים וטלטולים הגיעה המשפחה לקובל (1919). יצאנו, כאילו, מאפילה לאורה... הוקסמתי מבית הנתיבות המפואר נורא-ההוד, שהבריק בשלל אורותיו... העיר נראתה שלוח, שקטה, כאילו יד הזמן לא היתה בה, כאילו. מוראות-המלחמה לא הגיעו עדיה. ואמנם, סבלה העיר פחות בהשוואה לערים אחרות... כולי מבושם מקסמה של העיר שנראתה בעיני כאגדה...

"חסיבת-ההכשרה הראשונה בקובל", עמ' 286:

... שערי הארץ נעולים היו. בקבוצי-ההכשרה התרכזו חברים ותיקים, שמחמת היותם שריים בתנאים קשים זה מספר שנים- לקתה בריאותם.... העליה היתה סלקטיבית מאוד. הרופאים מ"המשרד הארץ-ישראלי" החמירו מאוד בבדיקה הרפואית, וידוע ידענו שחברים אלו לא ימצאו כשרים לעליה. דבר זה העיק מאוד על לבנו, כי אי-עלייתם של ותיקים אלה תגרום לרקבון מוסרי בתנועת "החלוץ"... בוקר אחד הגיעה ועדת הרופאים. החבר לוי מהמזכירות הציע לי שאקבל את הוועדה, לטפל בה ולעשות הכל, שהחברים בעלי כושר גופני יחד יאושרו לעליה... אכסנו את הרופאים במלון "ורסיל" והשתדלנו להנעים עליהם את הזמן. לוי הציע להם שאשמש כמזכיר הוועדה, והם נאותו... הרופאים נגשו לעבודה. נתנו לי את הטפסים המתאימים והסבירו מהות ההגדרות: חיובי פרושו שהמועמד לקוי במחלה ושלילי- פרושו שהמועמד בריא. הוסכם מראש שעלי לשחק תפקיד "המלאך החרשי". דהינו, כל מחוש שהוגדר ע"י הרופאים כחיובי, עלי לרשמו בטופס כשלילי, מחמת שמיעתי הלקויה... הרופאים לא חשדו בכשרים וחתמו על הטפסים שאני, ולא הם, קבעתי את האבחנה. באופן כזה אפשרנו לחברים רבים לעלות ארצה... סעדנו אתם ארוחת-ערב דשנה בקפה "ורסיל", והם הביעו את שביעות-רצונם מקבלת-הפנים הנאה ומהעבודה הפוריה והמועילה שעשינו. ... בזה האופן הצלנו עשרות, ואולי מאות, מבני העיר קובל והסביבה מצפוני השטן הנאצי.

ברוך (בוקי) ארליך ז"ל

חברי בוקי נולד בקובל ב-1920 להוריו חייקה ושלוש ארליך מהמעמד הבינוני, בית מבוסס כלכלית, בעלי חנות לנעליים וערדליים, וסוכנים בלעדיים על כל קובל והמחוז של פירמות ידועות.

בוקי היה הצעיר בין הילדים. אחיו הבכור יעקב והשנייה הייתה אחותו ציפורה. בוקי למד את בית הספר העברי "הרצליה", שהיה בבית פריד ברח' פומניקובה. הבית היה תלת-קומתי עשוי לבנים. כתות הלימוד מרווחות ואולם לספורט ותרבות רחב ידיים, המכיל את כל תלמידי בית הספר לאירועים חגיגיים שקיים בית הספר: חנוכה, פורים, ט"ו בשבט, חג הפסח, ראש השנה ויום כיפורים. בחגי ישראל הפך בית-ספר לבית-כנסת בשביל הורי התלמידים. אני זוכר את אמי קניה הי"ד יושבת על כסא בקרבת אמה של חנה'לה פרל- היא זהבה'לה- גולדה פרל. ותמיד היה לאמי מה לספר על החוויות והשיחות בינה ובין שכנותיה לתפילה.

בוקי היה תלמיד טוב. בעל תפיסה טובה בכל המקצועות. תמיד רזה מאוד וגבוה מכולם. עם השנים הצטרף בוקי לבית"ר והיה לביתרי "שרוף" בכיתה ובבית הספר. בקיץ היה הולך לשחות בנהר הטוריה, הייתי פוגש אותו שם. השנים חלפו ובשנת 1933 נפרדו דרכנו. אני עברתי לגימנסיה "תרבות" אחרי שנה ה' ב"הרצליה" ולמדתי שם 6 שנים עד לבגרות. בוקי סיים "הרצליה" ביוני 1934 ונסע לוורשה ללימודים בטכניקום: 3 שנים של לימודים עם דיפלומה של חרט מומחה א"א. היינו נפגשים באקראי בעיר ובחנות של הוריו כשבאנו פעמיים בשנה, עם חג הפסח ואחרי התגים, לקראת הסתיו והחורף, להצטייד בנעלי חורף ספורטיביות וערדליים כנגד הגשמים והשלגים.

בוקי היה לפני סיום הלימודים בטכניקום שבוורשה כשנכנסו הגרמנים לפולניה (1939). הוא ניסה לחזור לקובל אך הדרך כבר הייתה חסומה בפניו. הצליח בתחבולה לשנות זהותו לאיש הצבא הפולני לשעבר, ותחת זהות בדויה נשלח לעבודה בחלק המזרחי של גרמניה הנאצית. בוקי עבד שם בחרטות ומקצועות טכניים עד לתבוסת הנאצים והכיבוש האמריקאי ועלה ארצה בשנת 45. הוא שירת בצהל ונלחם במלחמת העצמאות.

בארץ נפגשנו מפעם לפעם ברח' עליה ורח' החלוצים היכן שגרה משפחת בוקי וציונה ארליך. אני זוכר את בוקי כתבר טוב, סמפטי, חיובי, חם ואוהב חברה. בארץ הקים משפחה- בנים ובת, ובני הזוג ראו נכדים. בוקי עבד בחרטות בשביל משרד הביטחון, נהל עסק פרטי בת"א ובית יהודי וחם לפי המסורת של הוריו והורי הוריו בקובל.

יהיה זכרך ברוך, חבר הנעורים שלי, רביר וידידי היקר בוקי!

רשם: ז"ר מרדכי זיו-ליברזון, כפר-סבא, 16.4.05

הקוזניעצים - הכליזמרים של קובל

כתב: אלי מנדל

תירגם מיידיש: בני גבירצמן

בתקופה האחרונה נוצר קשר ביני לבין קובלאית שאומנם נולדה בנתניה, אבל אביה נולד בקובל, והיה ממשפחת כליזמרים יהודיים שם, **משפחת קוזניעץ (קוזניץ)**. וזה מביא אותי לספר על אחד הצדדים ההיסטוריים הנאים של יהודי קובל. לפני חמישה או שישה דורות, הזמין המגיד מקארלין, הגאון החסידי הגדול, שאהב מוסיקת כליזמרים, תזמורת יהודית, כדי שתנגן בעת שערך את ה"טיש" שלו במלווה מלכה (במוצאי שבת). זאת היתה התזמורת של משפחת קוזניעץ, שהיתה משפחת כליזמרים מדורי דורות. במשך הזמן, עברה המשפחה לקובל ויצא לה מוניטין מוסיקליים בכל רחבי וואהלין. במשך הזמן התפצלה המשפחה לשניים, אך לשני אגפיה היה אותו שם: הקוזניעצים, כי אבות שני האגפים היו בני דודים.

הקוזניעצים היו בעלי אמצעים, כי מלבד החתונות היהודיות הם היו מנגנים גם בנשפים של הפריצים. אנחנו התגוררנו ברחוב נאווע וואקזאלנע (נובו-קוליובה רחוב תחנת הרכבת החדשה). היתה לנו חנות גדולה של שוקולד וממתקים. שם, מולנו, התגוררה אחת המשפחות של הכליזמרים. תמיד היו מנגנים שם בכלי נגינה שונים. אחד מילדי משפחה ענפה זו, ששמו בעריש (דוב'לה), היה טיפוס אחר מאיתנו. הוא היה נער בריא וחסון, שהתחבר עם השקצים וליד נהר הטוריה הוא היה החזק מכולם והכל רעדו מפניו. בתזמורת הוא היה המתופף.

עוד בהיותו צעיר, עזב את קובל, נסע לארגנטינה והקים שם משפחה נאה. משפחת הכליזמרים השנייה התגוררה ב"חולות", לא הרחק מ"העיר" (הישנה). אחת מבנותיה, חוה, עלתה לארץ ישראל בצעירותה (בשנת 1926-27) ונישאה כאן לחסקעלע (יחזקאל) בן דוד, שהיה ממפקדי ה"הגנה" בתל אביב. במלחמת העצמאות הוא היה אחד מארבעת מפקדי ה"הגנה" הבכירים שריכבם עלה על מוקש בקירבת בית נבאללה (היום בית נחמיה, ליד שוהם). שלושה מהם – ישראל שחורי, שהיה סמח"ט קרייתי ואחיו של שחורי שחקן תיאטרון "האוהל", והקצינים שורה אשרוביץ ויחזקאל בן דוד – נהרגו. הרביעי שהיה ברכב, **יצחק מרגלית** – יליד קובל – נפצע קשה ונותר בחיים (ראה מאמר בנפרד).

נחזור עכשיו למשפחת קוזניעץ. אני זוכר את אחיה הצעיר של חוה, יוסי קוזניעץ. בימי נעוריו הוא הופיע בקובל בקונצרטים לפסנתר וניבאו לו עתיד מזהיר.

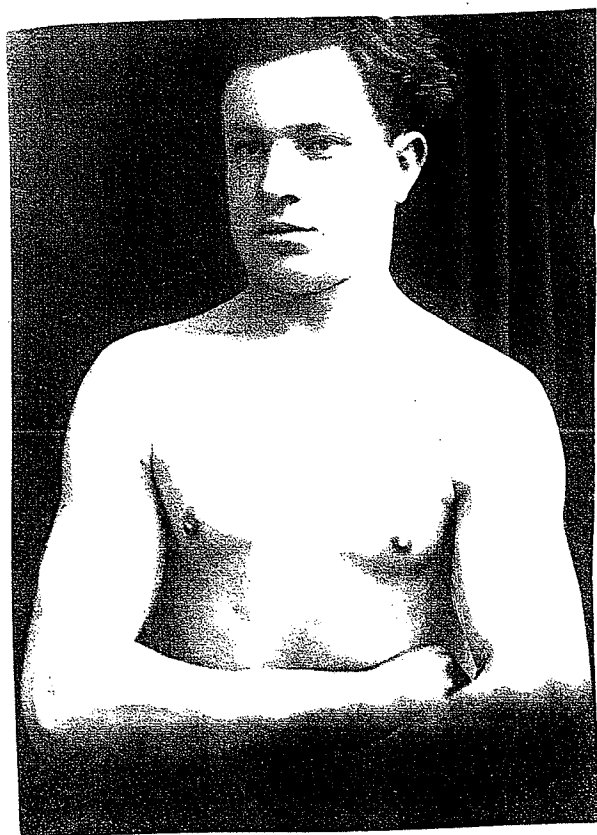
הצעיר בבנים, מוניה קוזניעץ, היה מוסיקאי מוכשר מאוד וניגן בכל הכלים. (עם פלישת הנאצים) הוא הצליח להימלט לרוסיה. אחרי מלחמת העולם הוא חזר משם לרובנו ושם הוא הכיר את הבת הבכורה של משפחת ליסטער, ליוה, והם התחתנו. אחרי כן הם עלו ארצה ביחד עם שאר האחים והאחיות של

משפחת ליסטער. הם התיישבו בנתניה והוא נעשה מורה למוסיקה. הם בנו כאן משפחה ונולדו להם בת ובן. הבת, חיה, התחתנה עם צבי ראפאפורט, והם חזרו בתשובה ונעשו דתיים. הם מתגוררים בירושלים (ראה בהמשך, מכתבה של חיה רפפורט). צבי נעשה רב, אבל אדם יצרני, המתעסק בתרבות. הוא כתב ספר תורני בשם "אז נדברו", העוסק בנושאי חינוך, והוא מנהל את ה"מכון להדרכה חינוכית". חיה היא מורה למוסיקה. כלומר – היא ממשיכה את מסורת משפחת הכליזמרים שלה. הסופר שלנו, שלום עליכם, הנציח ברומן "סטעמפעניו" שלו את הכליזמרים היהודיים. גם שלום אש כתב רבות על הכליזמרים וכך גם סופרי יידיש אחרים. ועכשיו, בצפת, ממשיכים את מסורת המוסיקה העממית היהודית של הכליזמרים.

הכליזמרים משתי המשפחות שנשארו בקובל נעלמו כבר (בטבח שנעשה ביהודים) בבית הכנסת הגדול ורק מעטים מהם נותרו לנו בארץ. כתובתם היא מבית הכנסת הגדול, עד באכאווע...

ת. נ. צ. ב. ה. (תהא נשמתם צרורה בצרור החיים).

תל-אביב, אפריל, 2005.



בעריש קוזניץ- מתאגרף, מתופף



מוניה קוזניץ, קובל, 1940

מכתב לאלי מנדל

בס"ד

לצדיק אליק מנדל היקר נ"י

אני מאד נהנית לקרוא על קובל של פעם ועל היהודים שבאו מהעיר הזאת, שהיא גם עיר מורשתו של אבי ז"ל, מוניש קוזניץ. אני מאד מעריכה את כל מה שאתה פועל ועושה כדי שמורשת קובל לא תשכח- ויש לעשות יותר כדי שמורשת זו תגיע לדור ההמשך של יוצאי קובל- כמוני.

במיוחד נהנתי מאד לקרוא בחוברת (דפי מידע) 10 את הסיפור של נח זלצר. על המשפחה המסורתית שלו. והסבתא שלו- כמה אמונה היא הטביעה בנכדים שלה. מה היה גודל האמונה של דור הסבים והסבתות וכמה אידישקייט הם חינכו והעבירו לדור הנכדים- שהם אח"כ בנו את הארץ, איזה דור של כוחות נפש זה היה. הם בנו דור שהלך לכבשנים ותאי הגזים וידע לומר "שמע ישראל"... שלצאצאים שלהם היה הכוחות הנפש הללו לבנות את הארץ ולסבול- ולעמוד במשברים של החלוצים- כאן בארץ. ומי יהיה הסבא והסבתא של הדורות הגדלים כאן בארץ? שאפילו "שמע ישראל" עד הסוף אינם יודעים...

אני חיה רפפורט- מבית קוזניץ מקובל (מצד אבא)- מפולין ובעלי שיחיה צבי רפפורט מבית רוזון- מפולין, אנחנו רואים את עצמנו כממשיכים של אותם סבא וסבתא שמסרו נפשם ולמדו את צאצאיהם- למסור נפשם, ולחיות במסירות נפש וגם למות במסירות נפש- כיהודים שלמים.

אני מאד שמחה שפגשתי אותך ויצרנו קשר בשנים האחרונות, וחבל שלא הכרתיך בשנים קודמות- אבל, גם זה לטובה.

אני ובעלי מאחלים לך בריאות טובה, ועוד שנים רבות ופוריות של כתיבה פוריה, ושתמשיך לספר את ספורה של קובל היהודית- והממשיכים שלה כאן בארץ (ואני בתוכם).

יישר כח, ולהתראות
בידידות ובאהבה
חיה וצבי רפפורט
ירושלים

ההומורסקה להלן כתובה בתערובת של ארבע שפות: יידיש, עברית, פולנית ורוסית. הקטעים הכתובים במקור בעברית מופיעים כאן באותיות נטויות.

דער שווארצער (אדון שווארץ) כותב הומורסקה בעברית*

הלצה

תרגום ועיבוד: בני גבירצמן

Moje specjalnie uszanowanie dla pana Szwarcza בפולנית: יש לי יראת כבוד מיוחדת למר שווארץ. אני ניגש השבוע אל השווארצער, עם ברכת ערב טוב חמה, בראותי שהוא יושב במועדון ליד השולחן ורוצה לכתוב משהו. ובשעת מעשה הוא זורק את עצמו ומסתובב לכל הצדדים, כאילו הוא סובל מכאב בטן, או כאב ראש, או חלילה כאב שיניים.

אומר הוא לי: ראשית כל אבקש לדבר אלי בעברית ולא בפוליש. האינך יודע שאני כותב עכשיו הומורסקה עברית על "עתון-חי" ואתה בא עם הפוליש שלך!... אתה מבלבל לי את המחשבות ... אני ניצב לפניו בראש מורכן, כאילו מבקש מחילה.

- צוצירו, צוצירו! קופץ הוא ממקומו משולחב. אבקש לומר לי זה בעברית.

- בעברית! (אומר אני) טוב! אתה שוטה. עליך לנסוע לחלם. כאן אין בשבילך מקום.

- מה זאת אומרת? – מסתכל הוא עלי - האם אתה חושב אותי לחלמאי?

- אם כן למה זה ישבת פתאום לכתוב הומורסקה עברית? כתוב בראשונה ביידיש. היודע אתה, שווארצער, שלכתוב הומורסקה עברית צריך לדעת את השפה על בוריה. ראשית כל צריך לדעת לאכול בעברית, לשתות בעברית ולישון בעברית ואתה אינך יכול.

- אנכי יודע. האינך יודע שאנכי אוכל בעברית, שותה בעברית, רק לדבר קשה לי בעברית. קשה לי. נו ...

נו ... עזור לי! קשה לי להוציא מלב מבטני בעברית.

- אה! קשה לך להתבטא, אומר אני.

- כן, כן, כן. שב אצלי בתור "סלוברצ'יק" (מילונאי) ומה שלא אוכל להתבטא תעזור לי.

- טוב! אומר אני ועוד לפני שאני מספיק להתיישב, הוא כבר מסובב לי את הראש:

- איך אומרים על סכין בלשון הומורסקה?

- סכין, אומר אני.

- אבל הם, הקהל, לא ירצו לצחוק כשאנכי אומר פשוט סכין.

- אם כן כתוב סכינעטשעק.

- אט! אט! אט! הוא מתעורר. זה יפה.

לא חולפות דקותיים והוא כבר מקשקש לי שוב בקומקום. שמע-נא. איך אומרים בעברית איך האב גנימץ דעם קולאק און איהם אריינגיריקט אין מארדע אריין (תפסתי את הבריון והכנסתי לו בפרצוף).

- ה, זה לא יפה. אני מביט בו כבמשוגע.

- אם לא יפה אז אין צריכים. אבל אמור לי איך מתבטאים (איך אומרים :) איך האב פאריסען די האנד און איהם גגיבן אין די ציין אריין? (הנפתי את ידי והכנסתי לו בשיניים).

- הרימותי את ידי ושמתי בגמבה שלו!

- אט! אט! אט!

לפתע הוא קם ממקומו כשהוא חובט בבטנו מרוב שמחה. אחרי כן הוא מתיישב שוב לכתוב ושואל שוב:

- איך אומרים איך האב זיך ציקשט מיין פרימאדאנע?

- "התנשקתי עם הפרימדונה שלי". אבל מבחינתי, אומר אני לו, אתה צריך לכתוב הומורסקה

חלמאית. שהרי מה הקשר בין לתת בשיניים עם נשיקה לפרימדונה?

וכך הוא ירד כל כך לחי, שהתכעסתי ושאלתי אותו כפי שאומרים ברוסית: טי זע רוסקי טשעלאוועק (האם אתה בן אדם רוסי?). כך אומרים ברוסית למישהו אל תקשקש לי בקומקום.

בן שיחי תפס את ראשו, נתן מחשבה ואמר: אל תקשקש לי בקומקום אומרים ברוסית ניע קרוטי מניע גאלאוואו.

- אם כך, אומר אני, שווארצער, ניע קרוטי מניע גאלאוואו – ונמלטתי מפניו בעור שיני...

קובל 25/3 /1928

— * —

המקור בכתב יד, מתוך אלבום כתיבה של מערכונים והומורסקות מעזבונם של שרה ושמעון צורף.

הומורסקה זו נכתבה כנראה ע"י שמעון צורף כשהיה אז כבן 18. שמעון היה אחד מהשחקנים

הראשיים בסטודיה "הבימה" שניהל בקובל ש. קלונימוס הוא שלום קלוניצקי.

באותה תקופה בלבול השפות ברחוב היהודי היה רב. מהכתובים אנו למדים שגם חלק מהמחנכים

בבתי האולפנה העבריים בעיר לא תמיד השפה העברית הייתה שגורה בפהם.

יוצאי קובל לדורותיהם:

נא העבירו בהקדם לוועד הארגון צילומים ומסמכים מהעיר ויהודיה לשם

שכפול. החומר ישמר בארכיון העיר וחלקו הראוי ימצא מקומו באלבום

"משפחת קובל"

הערת המורגם: בקטע להלן משורבבים כמה משפטים בתערוכת של פולנית ורוסית. תרגום המשפטים הללו איננו מדוייק לגמרי, אך מעביר את רוח הדברים. (ב.ג.)

דבר המבקר על הערב השומרי (של השומר הצעיר) האחרון:

הומורסקה

איצעלע רוקד צ'ארלסטון

אני יושב לי כך בנשף עם עלמה משלנו ומפלטט איתה, ותוך כדי כך מעיף עין ורואה איך נוער הזהב רוקד צ'ארלסטון. כל עלם מנסה לטלטל את הרגליים כמה שיותר ולדלג כמה שיותר גבוה, ואילו העלמות, תוך שהן מעיפות מבט בצעירים, מטלטלות גם כן את כל ארבעת אבריהן. וכך אנחנו יושבים וסוקרים את המצב. לפתע מתחילה העלמה שאתי לדבר בקול רם, ועוד בפולנית... **ניעק פאן זאבאצ'י, ניעק נא פאן זאבאצ'י. יאק איצעלע קרענצ'י שיען מיענצני דזיעותינקאמי עם בנות.** (שיסתכל אדוני, יסתכל נא אדוני, איך איצעלע מסתובב עם בנות...). קודם כל אומר אני לה: **יא ראזומיום פא ז'ידאווסקו** (אני מבין יידיש; כלומר: את לא צריכה לדבר אתי בפולנית). ושנית, אני מביט אליה, איך מגיע איצעלע להסתובב בין נערות כאשר רוקדים צ'ארלסטון? מכל מקום, אינני מתעצל ומתחיל לחפש אותו בקרב הקהל. **יא! פאני מא ראציע!** (גברתי! את צודקת!) אכן הוא מסתובב עם עלמה ומטלטל את הרגלים **נא קאז'דאיע סטאראניע** (לכל הצדדים) כאילו היה נכה אמיתי. **עי עטא מניע סאוויסיעם נייע נאראוויססיא** (וזה מעצבן אותי). אומר אני לעלמתי: תשמעי נא מעשייה. אתמול, בערב הקופות (מיבצע התרמה שבו משוטטים ברחוב עם קופות ואוספים פרוטות לטובת גוף כלשהו), הוא היה מרעיש עולמות, שלא ירשו עוולה כזו, כלומר עריכת "ערב" למען נוער הזהב, עם ריקודים. והנה כאן הוא רוקד בעצמו ביניהם... בבת אחת הוא השתמד, **קאק עטאט מאניעט ביט!** (איך זה יכול להיות?). ואם אתם חושבים שרק הוא היחיד מבין הקשישים שהרים רגל – יש לכם טעות. אני מעיף עין ואלע שלי מסתובב (רוקד) גם הוא ונוזלת ממנו הזעה כמו מברז. אתם בוודאי תתחילו לחשוב, כי זה הכל, אבל אני יוצא לחדר הסמוך ופיאוועלע שלי יושב עם עוד כמה חברים ליד שולחן ואוכלים. מהרהר אני לעצמי: מדוע בא הנה לקלקל את המזנון ש"איילת השחר" טרחה ואספה הנה? מכל מקום אני יכול לומר לכם שהיה זה ערב מוצלח מאוד. הכל בילו יפה מאוד, מהכפיר (הגור הצעיר) עד לשיש הקשיש ביותר.

קובל, 28 – 20/2

תרגום: בני גבירצמן, אפריל 2005

ארכיון קובל: מעזבונם של שרה ושמעון צורף.

מכתבים לוועד

26.1.2005

למר אברהם אגבר
ארגון יוצאי קובל
היכל ווהלין, גבעתיים

הבעת תודה

יש מצבים בהם נזכרים
בבית ההורים, בסיפורים
ומרגישים צורך להראות ולהעביר זאת
גם לדורות הבאים.

כנצר למשפחה אשר מרבית קרוביה נספו בשואה לא נשאר לנו הרבה מה להראות-
ומעט לספר זכרונות. לכן כל כך חשובות התמונות הרבות שהשאלת לנו. הם עזרו
לנו מאוד לכינוס המשפחתי שערכנו. יכולנו להמחיש לילדינו מאין הגיעו הורינו.
אני בטוחה שגם בקלטת של העיירה נשתמש בהזדמנות הקרובה.
פעולתכם חשובה מאוד ומבורכת.
כל הכבוד על שאתה מוצא את הזמן והכח להרתם ולהתנדב לעשייה בפעילות
ההנצחה.

בתודה והערכה
זיוה חלמיש
לבית גיברץ

9.1.05

לבני גבירצמן היקר:

תודתנו העמוקה על התנדבותך ועבודתך האתגרית
בתרגום מגרמנית של משפט הנאצים, רוצחי יהודי קובל.

עם תרגומך לעברית נחשפה בפנינו בפעם הראשונה תמונת
הרצח בגיא ההשמדה שבכוכבה, בו הושמדה רובה של קהילת קובל.

מצורפת לברכתנו לך תשורה סימלית על העבודה העצומה שהשקעת
למען הארגון.

תודה מקרב לב,

הנהלת ארגון יוצאי קובל בישראל.





17.1.2004

לק. שלום וברכה, (השם שמור במערכת)

נמסר לנו שאינך מעוניינת עוד בקשר עם ארגון יוצאי קובל.
אנו כמובן נכבד את בקשתך ויותר לא תקבלי מידע על פעילות הארגון- פעילות הצוברת
תאוצה ממש בימים אלו.

לפני כן וכניסיון שכנוע אחרון, אבקש להביא לידיעתך שאנו, בהנהלת וועד הארגון, בני
דור שני. כולנו מתנדבים לשמר את זכר העיר ויהודיה שהושמדו בשואה. יתכן מאוד ויום
אחד עוד יבקשו הצאצאים שלנו לדעת מהיכן מוצאם ומה הרקע של בני המשפחה.

בכל מקרה, אם נמצאים ברשותך צילומים, מסמכים, או תעודות הקשורות לקובל וליהודיה
נשמח לקבלם לשם שכפול. החומר יוחזר אליך מיד.

אנו מארגנים ארכיון של העיר וכל חומר הקשור לעיר יתקבל בברכה ובהערכה. במקביל
אנו חושבים להכין אלבום של העיר ויהודיה, לזכר קרובי משפחתנו שהיו ואינם.
נשמח כמובן שבאלבום ימצא מקום למשפחת אביך שהיתה, על פי הנאמר בספר קובל
הקיים, משפחה בולטת בקהילה.

תודה לך,

בשם הנהלת ארגון יוצאי קובל

בקשה:

**אנו מבקשים מהחברים שיש בידם מסמכים
הקשורים ליהודי קובל ואשר אינם מעוניינים
בשמירה על כך, להודיע לוועד קובל. אנו נבוא,
נאסוף את החומר ונדאג לשימורו בארכיון העיר.**

6-11-12

6-11-12

6-11-12

6-11-12

6-11-12